

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

REKABET

VE

ÇATIŞMA

Sosyoloji Bilimine Giriş - III

ROBERT EZRA PARK

Çeviren: Gökçe İnan Yağlı

pinhan

Sosyoloji

PINHAN YAYINCILIK
Litros Yolu, Fatih San. Sitesi No: 12/214-215
Topkapı/Zeytinburnu İstanbul
Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 565 16 74
www.pinhanyayincilik.com
info@pinhanyayincilik.com
Sertifika No: 20913

Kaynak metin: Robert E. Park, *Introduction to the Science of Sociology*,
"Competition" / "Conflict", The University of Chicago Press, 1921.

© Pinhan Yayıncılık, 2017
Türkçe çeviri © Gökçe İnan Yağlı, 2017

Birinci Basım: Ocak 2018

Genel Yayın Yönetmeni: Mahmut Sever
Çeviri Editörü: Kasım Akbaş
Kapak Görseli: Hans Baluschek, *Hüttenwerk* (1935)
Kapak Tasarımı: Mahmut Sever
Dizgi: Özlem Sümbül

Teknik Hazırlık, Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203
Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 567 80 03
Sertifika No: 11931

Pinhan Yayıncılık: 153 Sosyoloji Dizisi: 11

ISBN: 978-605-9460-37-8

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metnin, gerek görsel malzemenin yayınevinden izin alınmadan herhangi bir yolla çoğaltılması, yayımlanması ve dağıtılması 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine aykırıdır ve hak sahiplerinin maddi ve manevi haklarının çiğnenmesi anlamına geldiği için suç oluşturur.

REKABET VE ÇATIŞMA

Sosyoloji Bilimine Giriş III

Robert Ezra Park

Çeviri: Gökçe İnan Yağlı

İçindekiler

REKABET

s. 9

I. GİRİŞ	11
1. Rekabet Kavramının Tanımı	11
2. Bir Etkileşim Süreci Olarak Rekabet	13
3. Okuma Metinlerinin Sınıflandırılması.....	19
II. OKUMA METİNLERİ	23
A. VAROLUŞ MÜCADELESİ	23
1. Varoluş Mücadelesinin Farklı Biçimleri	23
2. Rekabet ve Doğal Ayıklanma.....	25
3. Rekabet, Uzmanlaşma ve Örgütlenme	30
4. İnsan: Uyum Sağlayan Bir Mekanizma	34
B. REKABET VE AYRIŞMA	39
1. Bitki Göçü, Rekabet ve Ayrışma.....	39
2. Göç ve Ayrışma.....	42
3. Demografik Ayrışma ve Toplumsal Ayıklanma	48
4. Irklar Arası Rekabet ve Irk İntiharı	54
C. EKONOMİK REKABET	60
1. Ekonomik Rekabetin Değişen Formları	60
2. Rekabet ve Münferit Çıkarların Doğal Uyumu	67
3. Rekabet ve Özgürlük.....	69
4. Para ve Özgürlük.....	70

III. DEĞERLENDİRMELER VE MESELELER	73
1. Biyolojik Rekabet	73
2. Ekonomik Rekabet	75
3. Rekabet ve İnsan Ekolojisi	79
4. Rekabet ve "İç Düşmanlar": Kusurlular, Muhtaçlar ve Suçlular	80
Seçili Kaynakça.....	85
Yazılı Tema Konuları.....	92
Tartışma Soruları	93

ÇATIŞMA

s.97

I. GİRİŞ	99
1. Çatışma Kavramı	99
2. Okuma Metinlerinin Sınıflandırılması.....	101
II. OKUMA METİNLERİ	105
A. BİLİNÇLİ REKABET OLARAK ÇATIŞMA	105
1. Çatışmanın Tarihi	105
2. Bir Sosyal Etkileşim Türü Olarak Çatışma	109
3. Çatışma Türleri.....	113
B. SAVAŞ, İÇGÜDÜLER VE İDEALLER	122
1. Savaş ve İnsan Doğası	122
2. Bir Rahatlama Biçimi Olarak Savaş	127
3. Savaşçı Hayvan ve Mükemmel Toplum.....	130
C. ÇEKİŞME, KÜLTÜREL ÇATIŞMALAR VE TOPLUMSAL ÖRGÜTLENME	135
1. Hayvanlar Arası Çekişme	135
2. Toplumsal Gruplar Arası Çekişme.....	136
3. Kültürel Çatışmalar ve Mezhep Örgütlülüğü.....	143

D. IRK ÇATIŞMALARI	151
1. Sosyal Temaslar ve Irk Çatışması	151
2. Çatışma ve Irk Bilinci	158
3. Çatışma ve Uyum	167
III. DEĞERLENDİRMELER VE MESELELER	177
1. Çatışmanın, Bilinçli Rekabetin ve Çekişmenin Psikolojisi ve Sosyolojisi	177
2. Çatışma Türleri	178
3. Savaş Konulu Eserler.....	181
4. Irk Çatışması.....	182
5. Çatışma Grupları	183
Seçili Kaynakça.....	187
Yazılı Tema Konuları.....	201
Tartışma Soruları	202

REKABET

I. GİRİŞ

1. Rekabet Kavramının Tanımı

Rekabeti, evrensel bir olgu olarak açık bir şekilde fark edip tanımlayanlar biyologlardı. Kavram, evrimci “varoluş mücadelesi” formülünde tanımlandığı şekliyle genel muhayyilede yer etti ve yaygın bir söylem haline geldi. Bundan evvel rekabet, biyoloji ile değil, ekonomi ile ilgili bir olgu olarak görülüyordu.

Modern dünyada ticaretin ve simsarların yerine getirecekleri yeni işlevin önemine ilk olarak 18. yüzyıl İngilteresinde varılır. “Rekabet ticaretin can damarındır” ifadesi tüccarın düsturudur ve rekabet kavramına sağladığı tasdik, Adam Smith ve fizyokratlar tarafından ortaya konulan bütün bir modern endüstri toplumu öğretisinin tohumu olma niteliği taşır.

Rekabet ve bireysel özgürlük üzerine kurulu toplumsal düzeni rasyonalize etme ve meşru gösterme çabasına ilk olarak 18. yüzyıl iktisatçıları girmişlerdi. İnsan bir kez serbest bırakılsa, erinde sonunda en çok sayıda insan için kelimenin tam manasıyla en büyük iyiyi sağlayacak olan çıkarlar arasında doğal bir uyum olduğunu söylediler.

Kendi çıkarı peşindeki birey, ister istemez topluluk için en çok değere sahip olan şeyi üretmeye ve satmaya çalışacaktır. Böylece, Adam Smith’in ifadesiyle “tıpkı diğer çoğu durumda olduğu gibi bu durumda da niyetinin dışında bir sonuca hizmet etmesine neden olan görünmez bir el tarafından yönlendirilecektir.”

Fransız yazar Frédéric Bastiat ise rekabet kavramından çok daha övgü ile bahseder.

“Başta bireylerin şahsi mülkü olarak görülen mallar tarisal bir gücün [rekabetin] mümtaz emirnameleri ile herkesin ortak malları haline geldiğinden; konum, verimlilik, sıcaklık, toprağın mineral zenginliği ve hatta endüstriyel beceri gibi doğal avantajlar dahi aralarındaki rekabet yüzünden üreticilere değil de daha ziyade tüketicilere yarar sağladığından, başka ülkelerin ilerlemesini istemeyen hiçbir devlet yoktur.”¹

Ticaretin arzuladığı ve *laissez faire* [bırakınız yapsınlar] ilkesi ile kavuştuğu özgürlük, rekabet alanını son derece genişletti ve böylelikle daha önceleri salt yerel pazarlar var iken bir dünya ekonomisi yaratmış oldu. Aynı zamanda, dünya üzerindeki bütün ulusları ve ırkları kapsayan bir iş bölümü yaratmış, diğer taraftan da önceleri hor görülen simsarı, eski çağlarda toplumun üst sınıflarından kimsele rin hayal bile edemeyeceği bir zenginliğe ve güce ulaştırmış oldu. Ve şimdi, çıkar üzerindeki rekabeti kontrol altına almak gibi yeni bir ihtiyaç söz konusu, sadece genel refah içinde paylaşmayanların değil, aynı zamanda rekabetin kendisi için.

“Haksız rekabet” günümüzde giderek daha sık duyulan bir ifade. Buna göre, rekabeti yöneten, kendi iyiliği için kontrol edilebilir olan ve aslında edilmesi gereken kurallar vardır. Bu görüş, rekabeti kontrol altında tutarak koruma taraftarı olan kesimlerden gelen “rekabet özgürlüğü” talebinde de ifade bulmuştur. Bazı kesimler de “rekabetin tekele yol açtığı” görüşünü öne sürerek rekabeti kınamıştır. Diğer bir deyişle, rekabetin sonucu, özündeki mantık çerçevesinde, rekabetin yok oluşudur. Rekabetin rekabet tarafından yok edilişinde, özgürlüğün özgürlük tarafından yok edilmesini görürüz; ya da daha genel terimlerle ifade etmek gerekirse, sınırsız özgürlük, toplumsal denetimin olmadığı bir ortamda, özgürlüğün yok oluşu ve bireylerin

¹ Bastiat, Frédéric, *Oeuvres complètes*, tome VI, “Harmonies économiques,” 9. édition, s. 381 (Paris, 1884).

köleleşmesi ile sonuçlanır. Fakat rekabetin rekabet ile sınırlandırılması, söylemekte yarar var ki, rekabet sürecinin her halükârda bir denge ile sonuçlanması anlamına gelir.

Daha temel bir itiraz ise, ekonomik rekabete özgürlük tanımakla, toplumun ekonomik sürece doğrudan dâhil olmayan diğer temel çıkarlarını kurban ettiği görüşünü ileri sürer. Her halükârda, ekonomik özgürlük toplum tarafından oluşturulan ve sürdürülen bir düzen içinde var olmaktadır. Ekonomik rekabet, bildiğimiz üzere, ön koşul olarak özel mülkiyet hakkının varlığını gerektirir ki, bu devletin yarattığı bir olgudur. Bu öncülden dolayıdır ki, komünizm ve sosyalizm gibi, daha radikal toplumsal doktrinler rekabeti tümünden ortadan kaldırmayı amaçlar.

2. Bir Etkileşim Süreci Olarak Rekabet

Etkileşimin dört temel çeşidi -rekabet, çatışma, uyum ve asimilasyon- arasından en basit, evrensel ve temel olanı rekabettir. Sosyal temas, daha önce gördüğümüz üzere, etkileşimi başlatır. Fakat rekabet, açık ve net söylemek gerekir ki, *sosyal temas olmaksızın gerçekleştirilen etkileşimdir*. Daha önce söylenenler göz önünde bulundurulduğunda bu bir çelişki gibi görünüyorsa da bunun sebebi, insanlardan oluşan toplumda rekabetin her zaman diğer süreçlerle, yani çatışma, asimilasyon ve uyum ile iç içe olmasıdır.

Rekabet sürecini diğer toplumsal süreçlerden ayrı olarak, tek başına, ancak ve ancak bitki topluluklarında gözlemleyebiliriz. Bitki topluluklarının üyeleri, bizim toplumsal olarak adlandırdığımız, nitekim her ne kadar yakın ve hayati olsa da biyolojik sayılamayacak bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi ile bir arada yaşarlar. Bu ilişki biyolojik değildir, çünkü tamamen dışsaldır ve bu ilişkinin tarafları olan bitkiler aynı türden dahi değildir. Melezlenmeleri söz konusu değildir. Bitki topluluğunun üyeleri bir diğerine, tıpkı bütün canlı varlıkların kendilerini yaşadıkları çevreye adapte etmeleri gibi adapte ederler fakat onlar arasında çatışma

söz konusu değildir çünkü bilinçleri yoktur. Rekabet ancak ve ancak, herhangi bir bilinç söz konusu olduğunda, taraflar birbirlerini rakip ya da düşman olarak addettiğinde çatışma ya da çekişme halini alır.

Nitekim bu, rekabetin *sosyal temas olmaksızın gerçekleştirilen bir etkileşim* olduğu ifadesi ile ne demek istendiğini açıklıyor. Sadece zihinler bulunduğu, yani bir zihindeki anlam diğer zihindeki anlam ile iletişim kurduğunda ve böylelikle de bu zihinler birbirlerini karşılıklı olarak etkilediğinde sosyal temasın, tabiri caizse, varlığından söz edilebilir.

Diğer taraftan, sosyal temaslar dokunma, hissetme ya da konuşma ile sınırlı değildir, ve hayal ettiğimizden çok daha sıkı fıkı ve yaygındır. Birkaç yıl önce, esmer tenli Japonlar, beyaz tenli Rusları yendi². Sonradan öğrendik ki, birkaç ay sonra bu fevkalade olayın haberi dünyanın diğer ucuna kadar yayılmış. Bu haber bütün Asya'yı heyecanlandırdı ve Orta Afrika'nın en ücra yerlerinde bile duyuldu. Ulaştığı her yerde tuhaf ve fantastik düşler uyandırdı. İşte sosyal temas ile kastedilen şey budur.

a) *Rekabet ve rekabetçi işbirliği*. Kaçınılmaz olarak çatışmaya, uyuma veya asimilasyona sebep olan sosyal temas, aynı zamanda ister istemez, rekabeti değiştiren, karmaşıktıran ve kontrol eden sempatiler, önyargılar, şahsi ve ahlâki ilişkiler yaratır. Diğer taraftan, kültürel sürecin yarattığı, hukukun, gelenek ve göreneklerin dayattığı sınırlar içinde rekabet, özgürce kendi menfaati peşinde koşan, aslında bir bakıma bunu yapmak mecburiyetinde olan her bir bireyin diğer bireyleri bu amaca hizmet eden birer araç olarak gördüğü bir gayri şahsi toplumsal düzen yaratmaya meyillidir. Fakat bunu yaparken de kişi, kaçınılmaz olarak

² Rus-Japon Savaşı: Japonya'nın Rusya'yı Uzakdoğu'daki yayılmacı politikadan vazgeçmek zorunda bıraktığı askeri çatışma (1904-1905). Kore ve Mançurya üzerindeki nüfuz çekişmesinden kaynaklanan savaşın önemli sonuçlarından biri de bir Asya devletinin modern çağda ilk kez bir Avrupa devletini yenilgiye uğratmasıydı – çn.

temel hizmetlerin karşılıklı değiş tokuşu aracılığıyla ortak refaha katkıda bulunur. Kâr elde etme dürtüsünü dışlayan ve onu ticari kuruluşun dayanak noktası haline getiren ticari işlemin doğasıdır ve bu dürtü baskın ve münhasır hale geldiğinde ticari ilişkiler, kendilerine yaygın biçimde isnat edilen gayri şahsiliği kaçınılmaz biçimde kabullenmiş olurlar.

“Rekabet,” der Walker, “duygusallığa karşıdır. Bir iktisadi aktör, en azı verip karşılık olarak en fazlayı alma arzusu dışındaki herhangi bir duygunun etkisi altında herhangi bir şey yaptığında ya da kendini bir şey yapmaktan alıkoyduğunda, bu ister vatanperverlik, minnettarlık, yardımseverlik duygusu, ister gösteriş olsun, onu kişisel çıkar arzusunun sevk edeceği şey dışında bir sonuca vardiıran herhangi bir şeyin etkisi altında hareket ediyorsa rekabetin temel kuralından sapmış olur. Bunun dışındaki kurallar zamana göre değişebilir.”³

Bu, “işe duygu karıştırmamalı”, “iş iştir” ya da “şirketler kalpsizdir” vs. gibi tanıdık söylemlerin altında yatan düşüncedir. Tam da bu nedenle, yani şirketler “kalpsiz”dir veya gayri şahsidir düşüncesi nedeniyle onlar ticari örgütlenmenin en gelişmiş, verimli ve sağduyulu biçimini temsil ederler. Fakat tam da aynı sebeple, doğrudan bireysel kâr veya zarar olarak tahvil edilemeyecek olan genel çıkarlar gözetilerek düzenlenebilirler ve düzenlemelidirler.

Bitki topluluğu rekabetçi işbirliği tarafından yaratılan sosyal örgütlenme biçiminin en iyi örneğidir, zira bitki topluluklarında rekabetin kısıtlanması diye bir şey yoktur.

b) *Rekabet ve özgürlük.* Toplumun iktisadi örgütlenmesi, serbest rekabetin etkisiyle, ekolojik açıdan ele alınabilir. Bitki ve hayvan ekolojisinden bahsedebildiğimiz gibi insan ekolojisinden de bahsedebiliriz.

İktisadi düzenin temelde ekolojik olduğunu, diğer bir deyişle, varoluş mücadelesi sonucunda oluştuğunu varsa-

³ Walker, Francis A., *Political Economy*, s. 92 (New York, 1887).

yarsak ve bir örgütü oluşturan bireyler arasındaki ilişkinin tıpkı bir bitki topluluğu üyeleri arasındaki ilişki gibi tamamıyla dışsal olduğunu düşünecek olursak, o halde rekabetin ve rekabetin oluşturduğu örgütün neden sosyal olarak kabul edildiği sorusunu sormak mantıklı olur. Aslına bakılırsa sosyologlar genel olarak 'sosyal'î ahlâki düzen ile özdeşleştirmişlerdir. Dewey, *Democracy and Education* [Demokrasi ve Eğitim] adlı eserinde, saf iktisadi düzende, başka insanların amacı değil de aracı haline gelen insanın, antisosyal olmasa da asosyal olduğunu söyler.

Gerçek şu ki yine de insan ilişkilerindeki bu *dışsallık*, toplumun ve toplumsal yaşamın temel bir özelliğidir. Bu sadede, toplumun dağıtım özelliği olarak adlandırılabilen şeyin başka bir dışavurumudur. Toplum, mekânsal olarak ayrılmış, bölgesel olarak dağılmış ve bağımsız olarak hareket edebilme yetisine sahip bireylerden meydana gelmiştir. Bu bağımsız hareket edebilme yetisi, diğer bütün bağımsızlık biçimlerinin temeli ve sembolüdür. Özgürlük esasında hareket etme özgürlüğüdür ve bireysellik, bağımsız eylem sonucunda bireysel deneyim kazanma yetisi ve fırsatı olmaksızın düşünülemez.

Diğer taraftan, toplumun ancak ve ancak bireyin bu bağımsız faaliyetinin, bir bütün olarak grubun çıkarı adına *kontrol edilmesi* ile var olabileceğini söylemek doğru olacaktır. İşte bu nedenle kontrol meselesinin önemi açıktır ve ister istemez sosyolojinin ana problemi haline gelir.

c) *Rekabet ve kontrol*. Çatışma, asimilasyon ve uyum, rekabetten ayrı oldukları ölçüde kontrol ile yakından ilişkilidirler. Rekabet, toplumun dağıtım ve ekolojik örgütlülüğünün yaratıldığı bir süreçtir. Rekabet nüfusun bölgesel ve mesleki olarak dağılımını belirler. Modern yaşamın ayırt edici nitelikleri olan işbölümü ve bireyler veya bireylerin oluşturduğu gruplar arasındaki büyük örgütlü ekonomik karşılıklı bağımlılık, rekabetin ürünüdürler. Diğer taraftan, kendini bu rekabetçi örgüte dayatan ahlâki ve siyasi düzen, çatışmanın, uyumun ve asimilasyonun bir ürünüdür.

Rekabet canlılar dünyasında evrenseldir. Normal şartlar altında, en ilgili olanlar tarafından dahi fark edilemez. Ancak kriz dönemlerinde, insanlar ortak yaşamlarının şartlarını kontrol etmek amacıyla yeni ve bilinçli bir çaba gösterdiğinde, rekabet ettikleri güçler şahıslar ile özdeşleşir ve rekabet çatışmaya dönüşür. Toplumun kendi krizleri ile bilinçli bir biçimde uğraştığı dönem, *siyasi süreç*⁴ olarak tanımlanan dönemdir. Örneğin savaş mükemmel bir siyasi süreçtir. Savaşlar büyük kararların alındığı dönemlerdir. Siyasi örgütler çatışma durumları ile başa çıkmak amacıyla vardır. Partiler, parlamentolar ve mahkemeler, açık oturumlar ve seçimler savaşın ikameleri olarak görülebilirler.

d) *Uyum, asimilasyon ve rekabet.* Diğer taraftan uyum, bireylerin ve grupların, rekabet ve çatışmanın yarattığı toplumsal sorunlara gerekli dâhili uyarlamaları yaptıkları süreçtir. Savaş ve seçimler koşulları değiştirir. Bu değişiklikler belirleyiciyse ve kabullenilmişse çatışma yatışır ve çatışmanın neden olduğu gerginlik uyum sürecinde, rekabet halindeki tarafların-örneğin bireylerin ve grupların- köklü bir değişime uğramasıyla çözüme kavuşur. Bir insan tümüyle mağlup edilmişse hep söylenegeldiği gibi, “asla aynı kalmaz.” Zafer, boyun eğdirme ve mağlup etme toplumsal olduğu kadar psikolojik süreçlerdir. Bunlar, söz konusu tarafların sadece statüsünü değil, aynı zamanda tutumlarını değiştirerek yeni bir düzen kurarlar. Nihayet yeni düzen, alışkanlık ve gelenek içinde eritilir ve sonra kurulu toplumsal düzenin bir parçası olarak sonraki nesillere aktarılır. Ne fiziki ne de toplumsal dünya insanoğlunun bütün arzularını derhal tatmin etmek için yaratılmıştır. Mülkiyet hakları, her türlü kazanılmış hak, aile, kölelik, kast ve sınıf, toplumun bütünü, esasında uzlaşmayı, diğer bir deyişle, bireyin doğal isteklerinin sınırlandırılmasını temsil eder. Toplumsal miras olarak aktarılan bu uzlaşma-

4 Bkz. Robert Ezra Park, *Sosyoloji ve Sosyal Bilimler*, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017, s. 20.

lar muhtemelen önceki kuşakların acıları ve mücadeleleri sonucunda gerçekleşmiştir, sonraki nesillere aktarılmış ve bu nesiller tarafından da doğal, kaçınılmaz toplumsal düzenin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Tüm bunlar, rekabetin statü tarafından sınırlandırıldığı kontrol biçimleridir.

Öyleyse çatışma, siyasi düzen ve bilinçli kontrol ile tanımlanacaktır. Diğer taraftan uyum, gelenek ve göreneklere işlemiş, sabit ve kurulu toplumsal düzen ile ilişkilidir.

Uyumdan farklı olarak asimilasyon, benliğin çok daha kusursuz dönüşümünü ifade eder — mümkün olabilecek en somut ve en yakın sosyal temas biçiminin etkisi altında aşama aşama gerçekleşen bir dönüşümü.

Uyum, din değiştirme örneğinde olduğu gibi, bir tür mutasyon olarak düşünülebilir. Arzular aynıdır fakat örgütler farklıdır. Asimilasyon ise örgütlerdeki değişimlerden ziyade benliğin içeriğindeki, örneğin bellekteki değişimler sonucunda gerçekleşir. Taraflar yakın birliktelikler sonucunda bir diğerine nüfuz eder ve âdeta ortak bir geçmişin ve ortak bir geleneğin sahibi haline gelirler. Bu grubun sürekliliği ve dayanışması nihayet bu ortak deneyime/geçmişe ve geleneğe dayanır. Tarihin işlevi, bu ortak deneyim ve gelenek temelini korumak, yeni deneyimler ve değişen şartlar ışığında onu eleştirmek ve yeniden yorumlamak, böylelikle toplumsal ve siyasi yaşamın devamlılığını korumaktır.

Rekabet, çatışma, uyum ve asimilasyon süreçlerinin toplumsal yapılar ile ilişkisi aşağıdaki gibi gösterilebilir:

TOPLUMSAL SÜREÇ

Rekabet
Çatışma
Uzlaşma
Asimilasyon

TOPLUMSAL DÜZEN

Ekonomik denge
Siyasi düzen
Toplumsal örgütlülük
Kişilik ve kültürel miras

3. Okuma Metinlerinin Sınıflandırılması

Bu bölümdeki okuma metinleri, (1) rekabetin toplumsal yaşamda ve yaşamın genelinde oynadığı rolü ve (2) rekabetin her yerde zorla kabul ettirdiği iş bölümünün bir sonucu olarak her yere yaymış olduğu organizasyon çeşitlerini göstermek amacıyla seçilmiştir. Bu metinler doğal olarak şu başlıklar altında yer alacaktır: (a) varoluş mücadelesi; (b) rekabet ve ayrımcılık ve (c) iktisadi rekabet.

Metinlerin sırası, insanın doğaya ve diğer insanlara hükmedişinin artışı ve yayılışındaki kademeleri gösterme amacı taşır. Toplum, doğa üzerinde daha fazla kontrol sağlanmasından doğal düzenin ahlâk ile ikame edilmesine doğru evrilmektedir.

Varoluş mücadelesinde rekabetin yeri yadsınamaz. Bu mücadele genellikle, çekişen bireyler arasında ayak uyduramayanın yok olduğu, ayak uyduranın ise hayatta kaldığı bir kaos ortamı olarak temsil edilmektedir. Doğal düzenin anarşik olduğu düşüncesi, "birinin diğerlerinin tümüne karşı savaşı," Hobbes'tan bu yana toplum araştırmacıları için bilindik olsa da biyologlar için yenidir. Darwin'den önce, bitki ve hayvan yaşamını gözlemleyen kimseler doğada düzensizliği değil, düzeni; ayıklanmayı değil, tasarımı gördüler. Eski ve yeni yaklaşımlar arasındaki fark gerçeğin değil, bakış açısının değişmiş olduğunu göstermektedir. Sınıflarına göre bitki ve hayvan türlerine bakıldığında bunların bir dizi nispeten değişmeyen ve istikrarlı türler olduğu görülür. Aynı şey bitki ve hayvan toplulukları için de söylenebilir. Normal şartlar altında, bitki ve hayvan topluluklarının üyeleri ile çevre arasındaki uyuma o kadar kusursuzdur ki, gözlemci bunu bir rekabetçi anarşi ortamından ziyade, işbirliği üzerine kurulu bir düzen olarak değerlendirir.

Bununla birlikte, yapılan araştırmalar bitki ve hayvan topluluklarının sabit olmayan bir denge durumunda olduklarını, bu nedenle çevredeki herhangi bir değişikliğin

onları yok edebileceğini göstermiştir. Bu tür topluluklar çevredeki değişimlere topluca direnecek ya da uyum sağlayacak kadar organize değildirler. Bitki topluluğu, örneğin, bütünüyle ayrışmanın ürünüdür, sınırları ya da topluluk üyelerini bir bütün olarak topluluğun çıkarı için kontrol etmeyi sağlayacak iletişim aracı olmayan bir yığındır.⁵

Bu durum hayvan “toplumları” için farklıdır. Hayvanlar kısmen rekabet, kısmen de işbirliği içerisindedirler. Hayvanlardaki annelik içgüdü, toplu halde yaşama, cinsel çekicilik aynı familyadan, sürüden ya da türden bireyler arasında rekabeti az çok sınırlandırır. Karınca topluluklarında ise rekabet minimum, işbirliği maksimum düzeydedir.

İnsan söz konusu olduğunda rekabet serbestisi duygular, örf-âdet ve ahlâki standartlar ve elbette kanunların çok daha bilinçli kontrolü tarafından bastırılmıştır.

Rekabetin bir özelliği de sınırlandırılmadığı takdirde, aynı tür organizmalar arasında, farklı türler arasında olduğundan çok daha şiddetli gerçekleşmesidir. İnsanın en büyük rakibi insandır. Diğer taraftan, insanın bitki ve hayvan dünyası üzerindeki hâkimiyeti neredeyse tamamlanmıştır, öyle ki, genel anlamda, sadece insanın amacına hizmet eden bitki ve hayvanların varlığını sürdürmesine izin verilmiştir.

Bir diğer açıdan insanlar arasındaki rekabet, çoğunlukla çekişmeye ve çatışmaya dönüşmüştür. Çatışmanın etkisi, kontrol alanını gittikçe genişletmek ve bu alanlardaki varoluş mücadelesini değiştirmek ve sınırlandırmak olmuştur. Savaşın etkisi ise, genel olarak, alanı barışın olduğu

⁵ Avusturalya’ya tavşan getirilmesi, tavşanın o bölgede yırtıcı bir rakibi olmadığından o kadar fazla çoğalmasıyla sonuçlandı ki, tavşan sayısı ekonomi için bir tehdit haline geldi. Pamuk elmasına saldıran pamuk kurdu böceğinin ortaya çıkışı, Güney’de pamuk yetiştirilen alanlarda yapılan tarımın karakterini bariz bir şekilde değiştirdi. Bilim insanları şu sıralar dengeyi tekrar sağlamak amacıyla pamuk kurdunun düşmanı olacak bir böcek arıyorlar.

yerlere kadar genişletmektir. Rekabet örf-âdetler, gelenekler ve kanunlar tarafından sınırlandırılmış, varoluş mücadelesi ise geçim ve statü mücadelesi biçimine bürünmüştür.

Tam manasıyla sınırsız, özgür rekabet ne arzulanabilir ne de mümkün olabilecek bir şeydir. Diğer taraftan, birey açısından rekabet, hareket edebilirlik ve özgürlük demek iken, toplum açısından rekabet pragmatik ya da tecrübeye dayalı değişimdir. “Rekabetin sınırlandırılması” hareketin kısıtlanması, kontrolün onaylanması ve Ward’un doğal değişim sürecinden ayrı olarak toplum tarafından buyru lan değişimler için kullandığı terim olan ‘telesis’ ile eş anlamlıdır.

Bütün toplumların siyasi sorunu uygulama ile ilgilidir; bir yandan rekabetin üstün değerleri, yani bireysel özgürlük, girişkenlik, özgünlük güvence altına alırken, diğer yandan rekabetin açığa çıkardığı enerjilerin topluluğun çıkarı adına nasıl kontrol altına alınacağı bir problemdir.

II. OKUMA METİNLERİ

A. VAROLUŞ MÜCADELESİ

1. Varoluş Mücadelesinin Farklı Biçimleri¹

İnsan ilişkilerinden tanıdık olduğumuz “varoluş mücadelesi” formülü, Darwin tarafından organik yaşamı yorumlamada kullanıldı ve böylelikle Darwin, uzun vadede doğada, insan yaşamında görülen varoluş mücadelesine benzer olmakla kalmayıp, temelde onunla birebir aynı olan bir varoluş mücadelesi olduğunu kavramamız halinde, doğaya bakışımızın netleşeceğini göstermiş oldu. Diğer deyişle, organik yaşama sosyolojik bir açıdan yaklaştı ve bunun mantıklı olduğunu gösterdi. Fakat bir yandan biyolojik dünyaya sosyolojik açıdan yaklaşmanın uygunluğunu ve yararını ispat ederken diğer yandan da “varoluş mücadelesi” ifadesinin, çaba ve çekişmenin, hücum ve savunmanın, etki ve tepkinin sayısız şeklinin özetlendiği kısa bir formülden ibaret olduğunu açıkça dile getirdi.

Darwin'den sonra gelen bazı kimseler, varoluş mücadelesinin farklı biçimlerini tanımlama zahmetine girdiler. Bu tür bir analizin bizler açısından sürecin karmaşıklığını çözebilmek adına faydalı olduğunu belirtmek gerekir. Fakat Darwin'in kendisi bu tür mantıksal haritalandırmalar ve tanımlamalar ile pek ilgilenmiyor gibidir; onun için asıl mesele “varoluş mücadelesi” ifadesinin “geniş ve mecazi anlamda” kullanılmasıdır ve bu ifadenin çeşitli biçimlerini

¹ J. Arthur Thomson'ın *Darwinism and Human Life* adlı eserinden alınmıştır; ss. 72-75 (Henry Holt & Co., 1910).

örneklerle açıklamaktır. Hâlihazırdaki amacınız için Darwin'in izinden gitmek yeterli olacaktır.

a) *Dostlar arasındaki mücadele*. Büyük bir çekirge sürüsü yeşil olan her şeyi yiyip bitirdiğinde, sürüyü oluşturan çekirgeler birbirlerine düşebilirler. Aynı türden canlılar arasındaki bu yamyamlık -örneğin balıklar arasındaki yamyamlık- varoluş mücadelesinin en yoğun biçimidir. Mücadeleden söz edebilmek için onun dolaysız olmasına gerek yoktur; asıl mesele, besinin kısıtlılığı ve bütün rakiplerin bu sınırlı besin arkasında koşuyor olmasıdır.

Yakın akraba türler arasındaki yoğun mücadeleyi örneklemek adına Darwin, sıçanlar arasındaki mücadeleyi ele alır. Kahverengi sıçanlar 1727'de Volga'nın karşı kıyısına henüz geçememişlerken Avrupa kasabalarının çoğunun hâkimi siyah sıçandır; kahverengi sıçanlar geldiğinde, siyah sıçanlar yenilgiye uğramıştır. Bu nedenle günümüzde Büyük Britanya'da siyah sıçana rastlamak mümkün değildir. Burada da varoluş mücadelesi doğrudan rekabetçidir. Elbette, besin ve alan için yapılan mücadeleyi eş için yapılan mücadeleden ayırmak zordur. Bu mücadele türlerine erkek geyikler ve dağ horozları arasındaki, ya da güneş tam tepelerin ardında kendini gösterirken güzellikleri ile karşı cinse gösteriş yapan siyah keklikler arasındaki mücadeleyi de eklemekte fayda vardır.

b) *Hasımlar arasındaki mücadele* Çekirge sürüsü içindeki ya da sıçanlar arasındaki mücadelede aynı türler ya da yakın akraba türler arasında rekabet söz konusudur, fakat varoluş mücadelesi çok daha geniş çaplı düşmanlıkları içerir. Bu mücadeleyi bütünüyle farklı doğalara sahip hasımlar arasında, etçiller ile otçullar, yırtıcı kuşlar ile ufak memeliler arasında görürüz. Örneğin kurt ile geyik ya da şahin ile gelincik arasında şiddetli bir düşmanlık söz konusudur ve bu türler arasındaki mücadelede galibiyet her daim üstün tarafın olacağından, sürecin mantığı da biyolojisi de aynıdır. İskandinav vadilerini dolduran yaban sıçanları göçe başladıklarında yırtıcı kuşlar ve yırtıcı hayvanlar onların

peşinden giderler ve sayılarını azaltırlar. Türler arasındaki rekabetin dolaysız olması gibi bir gerekliliğin olmadığını, söz konusu türler aynı şeyin peşinde koştukları sürece sonucun aynı olacağını tekrar belirtelim. Zafer her zaman daha etkin olanın ve daha çabuk üreyenin olacaktır.

c) *Kaderle mücadele*. Alanımızı daha da genişletip rekabet fikrini aşacak olursak, varoluş mücadelesinin canlı organizmalar ile yaşam koşulları arasında, daha genel bir tabirle Yaşam ile Kader arasında gerçekleştiği durumlar olduğunu da görürüz. Bu tür mücadeleye örnek olarak, kuşlar ile dondurucu soğuklar, deniz canlıları ile sudaki değişimler, bitkiler ile kuraklık ve bitkiler ile don arasındaki mücadeleler verilebilir.

Mücadele türlerine son olarak, bireyler arası mücadelesinin yanı sıra, bireylerden oluşan gruplar arasındaki mücadeleyi -ki bu ikincisi insan ırkında çok daha gelişmiştir- ekleyebiliriz. Bunun dışında bir de bedeni oluşturan parçalar ve dokular arasında, hücreler arasında, eşdeğer üreme hücreleri arasında ve hatta Weismann'ın belirttiği gibi, genlerimizi şekillendiren çeşitli çoklu parçalar arasında söz konusu olan mücadeleler vardır.

2. Rekabet ve Doğal Ayıklanma²

“Varoluş mücadelesi” terimi, bir varlığın diğer bir varlığa olan bağımlılığını ve (daha da önemlisi) bir varlığın salt kendi yaşamını değil aynı zamanda füruunu kapsayacak şekilde geniş ve mecazi anlamlarda kullanılmaktadır. Köpekgyillerden iki hayvanın kıtlık zamanında yiyecek bulmak ve hayatta kalmak için gerçek anlamda mücadele edeceği söylenebilir. Çölün kenarındaki bir bitki ise kuraklığa karşı yaşam savaşı verecektir, daha doğrusu bu bitkinin yaşamı neme bağlıdır. Yılda binlerce tohum üreten fa-

² Charles Darwin'in *The Origin of Species* [*Türlerin Kökeni*, Çev.: Bahar Kılıç, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2017] adlı eserinden alınmıştır; ss. 50-61 (D. Appleton & Co., 1878).

kat bu tohumlarından ortalama bir tanesinin olgunluğa erişebildiği bir bitki, bulunduğu alanın yüzeyini hali hazırda örtmüş olan aynı ve farklı türden bitkilere karşı gerçek anlamda mücadele verir. Ökse otu elma ağacına ve diğer birkaç ağaç türüne bağımlıdır, bu ağaçla rekabet içerisinde olduğu söylenemez. Aynı ağaç üzerinde bu parazitlerden çok fazla olursa, ağaç çürür ve ölür. Fakat aynı dal üzerinde birbirine yakın büyüyen birkaç ökse otunun birbiriyle gerçek anlamda mücadele etmesinden söz edilebilir. Ökse otunun tohumları kuşlar tarafından yayıldığından varlığı kuşlara bağlıdır; ve sırf kuşların dikkatini çekmek ve böylelikle kuşlar aracılığıyla tohumlarını yaymak amacıyla ökse otunun meyve veren diğer ağaçlara karşı mecazi anlamda mücadele verdiği söylenebilir. Bir diğeri ile iç içe geçen bu farklı anlamları, rahatlık olması açısından, genel olarak “varoluş mücadelesi” olarak adlandırayım.

Bir varoluş mücadelesi, kaçınılmaz olarak, bütün organik varlıkların çoğalmaya meyilli olduğu yüksek bir oranı takip eder. Doğal ömrü süresince birkaç yumurta veya tohum üreten her varlık, ömrünün belli bir döneminde yıkıma uğramalıdır; aksi takdirde belli bir mevsimde ya da rastgele bir yılda, geometrik artış prensibine göre, söz konusu varlığın sayısı kısa sürede hiçbir ülkenin altından kalkamayacağı kadar fazla olacaktır. Nitekim hayatta kalabilecek nitelikte olandan çok daha fazla birey ürettiğinden, ister aynı ister farklı türler arasında, ister hayatın fiziki koşullarına karşı olsun, her halükârda varoluş mücadelesi yaşanacaktır. Bu, Malthus doktrininin bütün hayvan ve bitki krallıklarına farklı düzeylerde uygulanmasıdır; fakat bu durumda yiyeceği artırmanın yapay yolları ya da evliliğe karşı alınabilecek önlemler söz konusu değildir. Her ne kadar günümüzde bazı türler sayıca az çok hızla artıyor olsa da hepsi bunu yapamaz, aksi takdirde dünya onlara dar gelirdi.

Doğal biçimde yüksek bir oranla çoğalan organik bir var-

lık yok edilmezse, kısa bir süre sonra bütün bir yeryüzü söz konusu varlıktan bir çiftin yavrularıyla kaplanacaktır; bu kuralın istisnası yoktur. Yavaş üreyen insan ırkının sayısı dahi yirmi yıl içinde ikiye katlanmıştır ve bu gidişle bin yıldan kısa bir süre içinde insanoğlunun torunları için tam manasıyla ayakta duracak yer kalmayacaktır. Linnaeus, bir yıllık bitkinin sadece iki tohum üretmesi halinde - ki gerçekte bu kadar verimsiz bir bitki yoktur- ve bitkinin ürettiği bu iki tohumun da fide olup bir sonraki sene iki tohum üretmesi ve bu sürecin bu şekilde devam etmesi halinde, bir sonraki yirmi yıl içinde bu bitkiden milyonlarca olacağını hesaplamıştır. Filler, bilinen bütün hayvanlar arasında en yavaş üreyenlerdendir. Fillerin doğal artışının muhtemel asgari oranını hesaplama gibi bir zahmete girdim; her şeyden evvel, bir filin üremeye otuz yaşında başladığını ve doksan yaşına kadar da üreme potansiyeli taşımaya devam ettiğini varsaymak doğru olacaktır, bu süre zarfında altı yavru dünyaya getirdiğini ve yüz yaşına kadar yaşadığını düşünecek olursak, bundan 740 ilâ 750 sene sonra dünya üzerinde bir çift filden türeyen yaklaşık on dokuz milyon fil olacaktır.

Yaşam mücadelesinin en şiddetlisi, aynı türün bireyleri veya çeşitleri arasında olanıdır. Aynı familyanın türleri, her ne kadar kati surette olmasa da genelde benzer alışkanlıklara, karaktere ve yapıya sahip olduğundan, rekabet durumuna gelmeleri halinde onlar arasındaki mücadele, farklı cinsler arasındaki mücadeleden çok daha şiddetli olacaktır. Bunun örneğini, ABD'nin belirli bölgelerindeki bir kırlangıç türünün başka bir kırlangıç türünün sayısındaki azalmaya neden oluşunda gördük. İskoçya'nın bazı bölgelerinde ökse ardıç kuşunun çoğalması, öter ardıç kuşunun azalmasına neden oldu. Farklı iklim koşullarında bile, bir sıçan türünün başka bir sıçan türünün yerini aldığını ne kadar da sık işitir olduk! Rusya'da ufak boyutlu Asya hamamböceği, büyük hemcinsini önüne katıp başka yerlere sürüklemişti. Avustralya'da ithal kovan arısı, ufak

ve iğnesiz yerli arıları hızla yok etmekte. Doğanın ekonomisinde birbirinin yerini hemen hemen doldurabilecek ak-raba türler arasındaki rekabetin neden bu kadar şiddetli olması gerektiğini az çok anlayabiliriz. Fakat büyük yaşam savaşında bir türün başka bir türe neden galip geldiğini hiçbir durumda net olarak söylememiz mümkün değildir.

En önemli gerekçe, yukarıda bahsettiğimiz gerekçe olabilir: Bütün organik varlıkların yapısı yiyecek veya yer için rekabet ettiği, kendisinden kaçmak zorunda olduğu ya da avlayıp yediği diğer bütün organik varlıkların yapısı ile - genelde saklı da olsa esasen temel olarak- ilişkilidir. Bu ilişki, kaplanın diş ve pençe yapısında ya da kaplanın vücudundaki tüylere tutunan parazitin bacaklarında ve kısı-kaçlarında ortaya çıkar. Fakat karahindiba çiçeğinin güzel ve yumuşak tohumlarında veya su böceğinin yassı ve saçaklı bacaklarında bu ilişki başta hava ve su elementlerine bağıymış gibi görünür. Yine de yumuşak tohumların avantajı şüphesiz, hali hazırda başka bitkiler tarafından kalınca örtülmüş toprakla olan yakın ilişkisinde yatar; bu bitki örtüsü sayesinde tohumlar geniş bir alana yayılıp boş bir zemine düşebilir. Su böceğine gelecek olursak, bu böceğin suya dalış yapmaya uyarlanmış bacak yapısı, onun diğer su böcekleriyle rekabet edebilmesine, avını kolayca yakalamasına ve diğer hayvanlara yem olmaktan kurtulmasına olanak sağlar.

Bitkilerin tohumları içindeki besin depoları ile diğer bitkiler arasında ilk bakışta herhangi bir ilişki yokmuş gibi görünebilir. Fakat bu tür, bezelye ve fasulye gibi tohumlardan üreyen fidelerin güçlü gelişimi göz önünde bulundurulduğunda, bu tür tohumlardaki besinin esas amacının, etrafta hararetli biçimde büyüyen diğer bitkiler ile mücadele eden fidelerinin büyümesini desteklemek olduğu görülür.

Kendi habitatında yetişen bir bitkiye bakın; neden sayısını ikiye ya da dörde katlamaz? Hâlbuki o bitkinin biraz daha sıcak ya da soğuk havaya, rutubete ya da kuruluğa

mükemmel biçimde dayanabileceğini biliyoruz, zira bu bitki kendi habitatından nispeten daha sıcak veya soğuk, nemli ya da kuru alanlarda da yetişmekte. Bu durumda açıkça görülür ki, bir bitkinin sayıca çoğalmasını hayal ediyorsak, o bitkiye rakiplerine veya onunla beslenen hayvanlara karşı avantaj sağlamalıyız. Örneğin coğrafi alanının sınırlarında, iklime uyum sağlama becerisi kazanmak bitkimiz için büyük bir avantaj olacaktır; fakat yalnızca çok az sayıda bitkinin ya da hayvanın bu kadar uzakta yaşayabileceğini, çoğunun özellikle sert iklim koşulları tarafından yok edileceğini biliriz. Yaşamın en uç sınırlarına kadar, Kuzey Kutbu'nda ya da uçsuz bucaksız bir çölün sınırlarında da olsa rekabet devam eder. Toprak aşırı soğuk ya da kuru olabilir, buna rağmen birkaç tür arasında ya da aynı türün bireyleri arasında en sıcak ve nemli noktalar için rekabet olacaktır.

Dolayısıyla, bir bitki ya da hayvan başka bir ülkeye taşınup yeni rakipler arasına yerleştirildiğinde, her ne kadar iklim kendi vatanındaki ile birebir aynı da olsa, genel olarak yaşam koşulları zorunlu biçimde değiştirilmiş olur. Söz konusu bitki veya hayvanın ortalama sayısı yeni evinde artarsa, onun üzerinde değişiklik yapmamız gerekir fakat yapacağımız bu değişiklik aynı durumda kendi vatanında yapacaklarımızdan farklı olmalıdır; zira kendi vatanındakinden farklı bir grup rakibe ve düşmana karşı ona avantaj sağlamamız gerekecektir.

Herhangi bir türü başka bir türe üstün kılmayı hayal etmek güzeldir. Fakat gerçek yaşamda elimiz kolumuz bağlıdır. Bu da organik varlıkların karşılıklı ilişkilerine karışmamamız gerektiği düşüncesine bizi ikna eder; bu, zor da olsa kabullenmek gereken bir düşüncedir. Yapabileceğimiz tek şey, her organik varlığın geometrik oranla artmak için çabaladığını; her birinin yaşamın belirli bir döneminde, yılın belirli bir mevsiminde, her bir nesilde ya da zaman diliminde yaşam mücadelesi vermek zorunda kaldığını ve büyük bir yıkıma uğradığını aklımızdan çıkarmamaktır.

Bu mücadele üzerine kafa yorduğumuzda, doğadaki savaşın kesintisiz olmadığına, bu savaşta tarafların korku hissetmediğine, ölümün genelde çabucak gerçekleştiğine ve nihayet güçlü, sağlıklı ve mutlu olanın yaşamaya ve çoğalmaya devam ettiğine inanarak kendimizi teselli edebiliriz.

3. Rekabet, Uzmanlaşma ve Örgütlenme³

Doğal ayıklanma, değişimlerin korunması ve birikimi olarak özetlenebilir ki, bu korunma ve birikim işlemi, canlıların yaşamın her döneminde maruz kaldığı organik ve inorganik koşullar altında faydalıdır. Nihai sonuç, bulunduğu şartlar karşısında her bir canlının çok daha gelişmiş hale gelmesidir. Bu gelişme, kaçınılmaz surette, dünya üzerindeki daha çok sayıda canlı varlığın giderek daha iyi örgütlenmesine yol açar.

Fakat burada çok çetrefilli bir konuya giriş yaptığımızı belirtelim, zira doğa bilimciler daha iyi örgütlenme ile tam olarak neyin kastedildiği konusunda ortak bir sonuca varmış değildir. Omurgalı hayvanlar arasında idrak kabiliyetinin ve yapısal olarak insana benzeme derecesinin devreye girdiğini net biçimde söyleyebiliriz. Embriyodan olgunluğa geçiş sürecinde çeşitli parçaların ve organların geçirdiği değişiklik miktarının bir karşılaştırma kriteri olarak yeterli olacağı düşünülebilir; fakat bu süreçte -tıpkı bazı kabuklu asalaklarda olduğu gibi- söz konusu yapının bazı parçalarının gerilediği, dolayısıyla olgun hayvanın kendi larvasından üstün olamadığı durumlar da vardır. Von Baer'in öne sürdüğü kriter en iyi ve uygulanabilirlik alanı en geniş olanıdır. Baer'in kriteri, aynı organik varlığa ait parçaların yetişkinlik döneminde farklılaşma ve farklı işlevlerde uzmanlaşma miktarı, ya da Milne Edwards'ın

³ Charles Darwin'in *The Origin of Species* [*Türlerin Kökeni*, Çev.: Bahar Kılıç, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2017] adlı eserinden alıntılanmıştır; ss. 97-100 (D.Appleton & Co., 1878).

ifadesiyle, fizyolojik iş bölümünün tamamlanma oranı şeklinde özetlenebilir. Fakat sözgelimi balıkları ele alacak olursak konunun ne kadar muğlâk olduğunu anlayabiliriz. Bazı doğa bilimciler balıklar arasından, örneğin köpekbalığı gibi, amfibilere en yakın olanları en üst sıraya koyarken, diğerleri sıradan kılçıklı ya da kemikli balıkları en üst sıraya koyar, zira balığa en çok benzeyen, diğer omurgalı hayvanlardan en farklı olanlar onlardır. Konunun muğlâklığı bitkiler söz konusu olduğunda daha da belirgindir. Bitkiler arasında, doğal olarak, idrak kabiliyeti gibi bir kriter söz konusu değildir; bazı bitki bilimciler, her bir çiçeğinde çanakyaprağı, taçyaprağı, erkek organı ve dişi organı gibi organların gelişmiş olduğu bitkileri en üst sıraya koyarken diğer botanikçiler, birtakım organları üzerinde değişiklik yapmış ve onları sayıca azaltmış bitkileri en üst sıraya koyar.

İleri düzey örgütlenme kriteri olarak, varlıklara ait birtakım organların yetişkinlik döneminde farklılaşma ve uzmanlaşma miktarını (ki buna idrak kabiliyeti açısından beynin gelişimi de dâhildir) kabul edebiliriz, zira bizi bu sonuca vardırان doğal ayıklanmanın kendisidir. Nitekim fizyologlar da organların uzmanlaşması halinde işlevlerini daha iyi yerine getireceğini, bunun her varlık için bir avantaj olduğunu ve dolayısıyla değişikliklerin birikerek uzmanlaşma ile sonuçlanmasının doğal ayıklanma kapsamında olduğunu belirtmişlerdir. Diğer yandan, bütün organik varlıkların yüksek bir oranda çoğalmak ve doğanın ekonomisinde başkaları tarafından kapılmamış ya da kısmen kapılmış yerleri kapmak için çabaladığını, doğal ayıklanmanın bir varlığı birtakım organların fazla ya da lüzumsuz olduğu bir duruma kademe kademe sokma ihtimalinin söz konusu olduğunu ve böyle durumlarda örgütlenme ölçeğinde gerileme yaşanacağını göz önünde bulundurmamız gerekir.

Peki, bütün organik varlıklar ölçekte yükselmeye meyil-liyse, nasıl oluyor da en alt düzeydeki çok sayıda canlı

dünyanın dört bir yanında varlığını sürdürmeye devam ediyor, nasıl oluyor da bütün büyük sınıflarda bazı formlar diğerlerinden çok daha gelişmiş oluyor, şeklinde bir itiraz ile karşılaşılabilir. Çok daha gelişmiş formlar neden her yeri ele geçirip gelişmemiş formları yok etmiyor, şeklinde düşünülebilir. Teorimize göre, alt seviye organizmaların varlığı doğal ayıklanma açısından herhangi bir zorluk teşkil etmez veya en güçlüünün hayatta kalması her halükârda ilerleyici gelişme içermez -doğal ayıklanma, karmaşık ilişkiler ağının ortasında yaşamını sürdürmeye çalışan her yaratık için faydalı olan değişiklikler ortaya çıktıkça bunlardan istifade eder. Bununla birlikte, görebildiğimiz kadarıyla, ileri düzeyde örgütlenmiş olmanın suda yaşayan mikroskobik bir canlıya -bir bağırsak kurduna, hatta bir yer solucanına- ne gibi bir yarar sağlayacağı sorusu akla gelebilir. Herhangi bir yarar söz konusu olmasaydı bu canlılar, doğal ayıklanma tarafından, gelişmemiş ya da az gelişmiş olarak bırakılır ve hali hazırdaki düşük seviyelerini koruyarak sonsuza kadar yaşarlardı. Ve jeoloji bizlere, haşlamlılar ya da kök ayaklılar gibi en alt formlardan bazılarının mevcut durumunu çok uzun yıllar boyunca neredeyse olduğu gibi koruduğunu söyler. Fakat şu anda var olan alt formların çoğunun dünyanın varoluşundan bu yana en ufak bir gelişme göstermemiş olduğunu varsaymak düşüncesizlik olur; zira ölçeğin alt seviyelerinde sayılan bazı varlıkları inceleyen bütün doğa bilimciler, bu varlıkların gerçekten şaşırtıcı ve güzel örgütlenmeleri karşısında hayrete düşmüşlerdir.

Büyük bir grup içindeki değişik örgütlenme seviyelerine baktığımızda hemen hemen aynı yorumların geçerli olduğunu görebiliriz. Örneğin omurgalılar içinden memeliler ile balıkların, memeliler arasından insan ile ornitorenkin, balıklar arasından köpekbalığı ile batrakın (amphioxus) —ki batrak son derece basit yapısı ile omurgasız hayvanlar sınıfına yakındır — bir arada var oluşuna şahit oluruz. Nitekim memeliler ile balıkların birbiriyle rekabete girdiği nadiren

görülür; memeliler sınıfının hepsinin ya da sadece belirli üyelerinin en üst seviyeye yükselişi, balıkların yerini almalarına yol açmaz. Fizyologlara göre beynin yüksek derecede aktif olabilmesi için ılık kan ile yıkanması gerekir ve bu, hava solumayı gerektirir; öyle ki, sıcakkanlı memeliler suyun altında yaşadıklarında nefes almak için sürekli yüzeye çıkma mecburiyeti gibi bir dezavantaja sahiptirler. Balıklar arasında ise, köpekbalığı ailesinin üyeleri batrakın yerini kapmaya çalışmaz; zira Fritz Müller'den duyduğuma göre batrakın tek arkadaşı ve aynı zamanda tek rakibi, Güney Brezilya'nın kumlu ve çorak kıyısında yaşayan halkalı kurttur. Memelilerin en alt seviyedeki üç türü, yani keseli hayvan, dişsizgiller ve kemirgenler Güney Amerika'da, çok sayıda maymunla aynı bölgede birlikte yaşarlar ve büyük olasılıkla birbirlerinin işine pek karışmazlar.

Her ne kadar örgütlenme, genel olarak, dünya çapında gelişmiş ve halen gelişiyor olsa da mükemmelliğin derecelerini gösteren bir ölçek her daim var olacaktır; çünkü belirli sınıfların topluca ilerlemesi ya da her sınıftan belirli üyelerin yükselmesi, sıcak rekabete girmedikleri grupların yok olmasına yol açmaz. Bazı durumlarda, alt seviyede örgütlenmiş olmalarına rağmen, sınırlı ya da olağandışı yerlerde ikamet ederek günümüze kadar varlıklarını sürdürmeyi başarmış canlılara rastlamak mümkündür. Bu canlılar yaşadıkları yerlerde daha az şiddetli bir rekabete maruz kalmışlardır, sayılarının sınırlı oluşu ise olumlu değişikliklerin ortaya çıkma ihtimalini geciktirmiştir.

Son olarak, inanıyorum ki şu anda dünyanın her yerinde çeşitli nedenlerden dolayı varlığını sürdürebilen, alt seviyede örgütlenmiş birçok yaşam formu mevcut. Bazı durumlarda doğal ayıklanmanın devreye girip birikeceği türden olumlu değişimler veya bireysel farklılıklar ortaya çıkmamış olabilir. Ve büyük olasılıkla hiçbir durumda, mümkün olabilecek en yüksek gelişim miktarı için yeterli vakit olmamıştır. Nadir de olsa bazı durumlarda, örgütlenmenin gerileyişi dediğimiz şey gerçekleşmiştir. Fakat

asıl sebep, yaşamın en basit şartları altında yüksek seviye örgütlenmenin işlevsiz kalacağı — daha hassas, dağıtılmaya ve zarar görmeye daha müsait bir yapıya sahip oluşundan dolayı yarar sağlamaktan ziyade zarara neden olacağı gerçeğinde yatar.

4. İnsan: Uyum Sağlayan Bir Mekanizma⁴

Doğadaki canlı-cansız her şey, başka bir canlı ya da cansız şeyin sırtından geçinir ve gelişir. Bitki varlığını toprağa borçludur, toprak ise kayalara ve atmosfere; insanlar ve hayvanlar, bitkilerden ve birbirlerinden aldıkları elementleri öldükleri zaman toprağa, atmosfere ve bitkilere iade ederler. Yıllar, yüzyıllar, çağlar boyunca elementlerin muazzam, ölçülemez, bitmek bilmeyen döngüsü müthiş bir kimyasal değişim süreci içinde devam eder ve maddenin sonsuz yaşamına işaret eder.

Bir dış gözlemciye göre doğa her yanıyla derin bir huzur ve uyum içindedir; bir bilim adamına göre ise, muazzam kalabalıktaki her bir parçacık, mevcut madde ve enerji stokundan, fani mevcudiyetini içinde bulunduğu çevre ile dengede tutabilmeye yetecek kadar pay kapmak için çaresizce ve durmaksızın mücadele eder. Bu mücadele salt canlı varlıklar, yiyecek ve yaşam alanı için rekabet eden kuşlar, yırtıcı hayvanlar veya böcekler arasında değildir. Radyoaktivite biliminin keşiflerine inanacak olursak, bir dönüşüm süreci, yani bir elementin atomları ayrışırken aynı anda başka bir elementin oluşması, cansız maddelerin her bir parçacığında gerçekleşmektedir. Bu süreç karakter olarak organizmalarda yaşam ve ölüm gibi daha geçici süreçlere benzer ve muhtemelen o muazzam evrim sürecindeki ilk adımların temsilidir. Nitekim karada yaşayan organik ve inorganik bütün canlılar evrim denen süreçte, orijinal bir sıvıdan anlaşılmayacak kadar yavaş ve kesintisiz

⁴ Georg W. Crile'ın *Man: An Adaptive Mechanism* adlı eserinden alınmıştır; ss.17-39 (Macmillan Co., 1916)

bir eylem ile evrilmişlerdir. Evrim sürecinde cansız formdan canlı forma geçiş silsilesinde kırılmaya yer yoktur.

Jelimsi bir sıvıdan insana giden yol uzun ve yokuştur, hayal gücümüzü son derece zorlar fakat şimdilerde gayet iyi resmedilmektedir. Elbette, kayıp halkalar meselesi, adaptasyonun ürünü olarak insanın edindiği organların ve işlevlerin kökenleri problemi kadar zorlayıcı değildir. Zira mevcut bedenlerimizi oluşturan parçaları ister lüzumlu ister lüzumsuz mekanizmalar olarak görelim, onların çevresel güçler ile organizmalar arasında çağlar boyunca süren çatışmaların bir sonucu olduğunu kabul etmeliyiz.

Her yerde bir canlı başka bir canlıyı kovalar ya da başka bir canlıdan kaçır. Bu, yiyecek bulma ve başkalarına yiyecek olmaktan kurtulmanın daimi öyküsüdür, tarafları her iki reaksiyonu gösterebilecek şekilde evrilmeye iter. Her yerde güçlü olan zayıf olanı, hızlı olan yavaş olanı, zeki olan aptal olanı yağmalar ve zayıf, yavaş ve aptal olan, savunma mekanizmaları geliştirerek karşılık verir ve böylelikle baskıcı tarafın saldırısını az çok geri püskürtür veya etkisiz hale getirir. Zira bu bir yaşam savaşıdır ve hayatta kalabilenler çevreye az çok uyum sağlayarak var olma haklarını ispatlamışlardır. Canlılar arasındaki bu çift yönlü çatışmanın sonucu, hayvanlar dünyasında karakter alametleri olan -diş, pençe, deri, renk, kürk, tüyler, boynuzlar, azı dişleri, kurnaz içgüdüler, güç, dikkat çekmeme, hilekârlık ve tevazu gibi- çeşitli yapı ve fonksiyonların evrilmesidir. Her canlının kendi düşmanlarının sayısına ve tabiatına göre geliştirdiği kendine has mekanizmaları vardır; geliştirdiği bu mekanizmalar onu hemcinslerinden farklılaştırır ve istisnai bir çevrede yaşamasını mümkün kılar.

Bir canlının kaderi her seferinde bir mekanizmaya bağlıdır. Kaplan dişleri ve pençeleri, fil ve gergedan cüsseleri, kuşlar kanatları, geyikler çeviklikleri, kaplumbağalar kabukları sayesinde düşman saldırısına karşılık verecek ve çoğalacak konuma gelmişlerdir. Pasif savunmanın olduğu

yerde, zekâya çok az ihtiyaç vardır ve zaten zekâ belirtisi de yoktur, kabuklu ya da dikenli hayvanlarda bunu görürüz. Kötü kokunun olduğu yerde pençeye ya da kabuğa ihtiyaç yoktur, iğnenin ya da zehrin olduğu yerde kötü kokuya, pençeye, kabuğa, sıra dışı güce ya da zekâya gerek yoktur. Mücadelenin en amansız olduğu yerlerde, hayatta kalabilmek adına en karmaşık ve sayısız entrikalar yaşanır.

Bir bütün olarak evrim süreci, organizmaların mücadelelerinde gözle görünür olduğu yerlerde, beyin gücünün gidecek kas gücüne üstün gelmesi olarak görülmüştür. Ve bu, dolayısıyla, *durağanlıktan* ziyade, *değişkenlik* sayesinde hayatta kalılabileceğinin göstergesi sayılır. Her koşulda hızlı tepki verebilen, uyaranlara karşı aşırı duyarlılık gösterebilen, değişme kapasitesine sahip olan organizma hayatta kalır, “fetheder”, “ilerler”. Doğada en işe yarar nitelik, daha geniş bir çevreye hükmetme açısından bakıldığında, değişebilirlik (*changeableness*), esneklik (*plasticity*), hareketlilik (*mobility*) ya da çok yönlülüktür (*versatility*). İnsan, özellikle bu çok yönlülük sayesinde çevresine uyum sağlar. Sahip olduğu ileri düzey örgütlenmiş merkezi sinir sisteminin çeşitli reaksiyonları aracılığıyla dışa vurulan bu nitelik sayesinde insan, hayvanlar üzerinde tahakküm kurmuş ve onların yaşadığı çevreden kat be kat geniş bir çevrede hayatını sürdürmüştür. Tıpkı kabuk, zehir ve koku şeklinde tezahür eden savunma mekanizmaları gibi, insana özgü savunma mekanizması da -yani sinirsel tepki becerisi (akıl)- bulunduğu çevredeki koşulların benzersiz bir biçimde bir araya gelmesinin bir sonucu olarak otomatikman gelişmiştir.

Tersiyer devirde -yani günümüzden yirmi milyon yıl kadar önce- tropikal iklim sıcaklığının tadını çıkarmakta olan toprak, gür bir bitki örtüsü meydana çıkardı. Bu gür bitki örtüsü, ufak beyinli devasa boyutlu hayvanlara bol ve kolay ulaşılan bir gıda olarak hizmet etti. Cüsse ve kuvvet açısından çok, zihinsel açıdan az gelişmiş bu iri, hantal, ga-

rip canavarlar zemini titreterek etrafta dolaşıyor, hazır buldukları bol yiyecekten tembel tembel atıştınıyorlardı. Bildiğimiz kaplanın, kurdun, sırtlanın ve tilkinin ilkel ataları olan etoburların atılımı ile birlikte, yedi yıl süren bolluğun ardından gelen yedi yıllık kıtlık sürecine benzeyen bir zorluk dönemi başladı ve o vurdumduymaz otçul canavarlar çok ciddi bir seçici mücadeleye maruz bırakıldı.

Kendilerinden daha hafif, esnek ve akıllı olan düşmanlarının aktif ve şiddetli saldırıları karşısında hantal ve elastikiyetsiz olanlar yenik düştü; daha değişik tepkiler gösterme becerisine sahip şanslılar ise, düşmanlarının saldırı şekline denk savunma yöntemleri geliştirerek hayatta kalmayı başardılar. Karada mücadele için gereken keskin duyuları ve çevik uzuvları geliştiremeyen pek çoğu, mücadeleden sıvıştı ve daha çekinik ve pasif savunma araçları edindi. Bazısı, örneğin yarasa gibi, havaya kaçtı. Bazısı da örneğin sincap ve maymun gibi, ağaçlara sığındı.

Karada gereken saldırı, savunma veya kaçma araçlarından yoksun olduğundan ağaçlara kaçışan zayıf yaratıkların oluşturduğu bu izdiham sırasında insanoğlunun kadim atasının ayırt edici özellikleri fark edilmiş olabilir. Antropoitlerin (insanımsı maymunların) atasının ayaklarını seçici dönüşüm ile kavrama yetisi olan ellere dönüştürmeye iten etobur baskısının şiddetini gözümüzde canlandırabiliriz. Ağaçta yaşam ile birlikte, insana özgü adaptasyon aracı -çok yönlülük- hiç kuşkusuz süratle evrildi. Artan maharet ve ellerin evrimi, insanın milyonlarca yıl sonra, daha ileri bir evrim ile dünyayı fethetmek ve strateji organını -yani beynini- kullanmak üzere ağaçlardan inmesini mümkün kıldı. Tahminimizce bu sayede akıl, mantık, öngörü, icat, vs. olarak adlandırdığımız karmaşık reaksiyonlar ortaya çıktı.

İnsanın hayvanlar arasında en üstün konumda olduğu iddiası, onun *farklı* tepkiler gösterme özelliğinden ziyade, "alt sınıf" hayvanları ile kıyaslandığında, *çok daha fazla sayıda* tepki gösterebilme özelliğinden kaynaklanır. Çevre-

deki çok sayıda elemente uyum sağlayarak tepki göstermek ona daha geniş bir hâkimiyet alanı sağlar, o kadar.

Aynı kıstas insan türleri arasında da geçerlidir -bir sanatçının, bir yatırımcının, bir devlet adamının ya da bir bilim adamının sinirsel tepki sayısı, hissiz bir barbarın tepkilerinden elbette çok daha fazla olacaktır. Bütün hayvanlar arasından insanın böylesi bir ilerleme için yeterli olan beceri derecesine yükselmesi, filin yaban domuzundan çok daha büyük bir gövde ve diş geliştirmesinden, geyiğin bacaklarının öküzünkilerden çok daha çevik olmasından ya da kırlangıcın kanatlarının yarasaninkilerden çok daha hızlı hareket etmesinden daha kayda değer değildir. Her organizma, ancak ve ancak, kendi hususi çevresinin emniyet derecesine oranla yeni özellikler geliştirirken “ilerleme” gereksiniminin ve gücünün sınırına ulaşır. Yaşamaya tamamen müsait, değişmez ve güvenli bir çevrenin sınırları dâhilinde insanın, en duyarsız hayvanın gösterdiğinden daha fazla bir gelişme eğilimi göstermediği, tam tersine bu güvenli çevrede gerilediği gerçeğinin altında bu neden yatar. Yiyecek ve barınak için dövüşme gereksinimi insanı ileriye taşıyıp, günümüzdeki mevcudiyetini oluşturan fiziksel ve zihinsel yaşamın çok çeşitli biçimlerini kurmaya iten başlıca dürtü olmuştur. Tıpkı bitkinin hava almasını, hayvanın ise mücadelede rakiplerini alt etmesini sağlayan basit uyum mekanizmaları gibi, *düşüncenin* ve ilişkilerin fevkalade biçimde farklılaşmış işlevleri insan denen organizmanın kendi çevresindeki oluşumlara uyum sağlama ihtiyacının birer sonucudur.

B. REKABET VE AYRIŞMA

1. Bitki Göçü, Rekabet ve Ayrışma⁵

İstila, göçün, bitkinin yeni bir ortama uyumunun (*ecesis*) ve rekabetin asli unsurlar olduğu eksiksiz ve karmaşık bir süreçtir. Bir veya bir grup bitkinin bir yerden başka bir yere taşınması ve bunu takiben gerçekleşen kolonizasyon sürecini kapsar. Göçün mutlak doğasından ötürü, istila her daim ve her yöne doğru gerçekleşir.

Etkili bir istila ağırlıklı olarak yereldir. Çıplak alanlara doğru, öncülük yetisine sahip türler içeren yakın mesafedeki topluluklar tarafından başlatılır ya da bir şekilde benzer koşullarda yaşayan veya adaptasyon kabiliyeti yüksek türler içeren bitişik topluluklar arasında kitlesel olarak işler. Uzak bir bölgeye yapılan istilanın ardıl bir etki (yani, bir bitki topluluğunun karakterini dönüştürmeye yetecek bir etki) yarattığı nadiren görülür, zira istilacılar o bölgede yerleşik olan bitkilere ya da yeni bir alana daha yakın olan bitkilere ulaşamayacak kadar azdır. Yeni bir bölgeye ya da bitki topluluğuna doğru istila göç ile başlar ve elbette bu göçün ardından adaptasyon sürecinin (*ecesis*'in) başlaması gerekir. Yeni alanlarda, adaptasyon çok geçmeden bir reaksiyona yol açar (bu, bitki ya da bitki topluluğunun kendi habitatı üzerinde oluşturduğu etkidir) ve bu reaksiyonu kümeleşme ve rekabet takip eder ve tepki daha da artar. Bitkiler tarafından hali hazırda doldurulmuş olan bir böl-

⁵ F. E. Clements'in *Plant Succession* eseri içinde "Vejetasyon gelişiminin analizi" bölümünden alınmıştır; ss. 75-79 (Washington Carnegie Enstitüsü, 1916).

gede, adaptasyon ve rekabet bir aradadır ve çabucak tepkiye yol açar. Gelişme süresince göçmenler girer ve çıkar ve çeşitli süreçlerin etkileşimi son derece karmaşık hale gelir.

Yerel istila özünde *sürekli* ya da *tekrarlıdır*; bitişik topluluklar arasında *karşılıklıdır*, tabii söz konusu topluluklar birbirlerinden çok farklı değillerse. Sonuç, gelişme sürecindeki bir sonraki aşamayı özetleyen bir geçiş alanı ya da ekotondur. Mevcut bir bitki örtüsüne doğru yapılan istilaların çok büyük bir kısmı bu türdendir. Çıplak bir alana doğru gerçekleşen hareket de benzer biçimde sürekli, fakat burada karşılıklık söz konusu değildir, dolayısıyla ilk aşamalarda bir ekoton meydana gelmez. Kesintisiz istilanın en önemli özelliği, ileri karakolun sürekli takviye edilebilmesini mümkün kılmasıdır; böylelikle kümelenme ve *ecesis* hız kazanır ve türlerin geniş bir alana yayılacağı yeni merkezler oluşur. Sürekli istilanın tersi, uzak bölgelere yapılan aralıklı ve periyodik ilerlemelerdir, fakat silsilede bunların pek bir önemi yoktur. İstilacıların bir topluluğa doğru ilerleyişi, o topluluğu kendi bölgesinden dışarı sürece kadar büyük olduğunda istila *tamamlanır*.

Topografik özellikler, fiziksel ya da biyolojik aktörler, istilaları kısıtlayan ya da engelleyen bariyerlerdir. Topografik özellikler genelde kalıcıdır ve kalıcı bariyerler oluşturur. Biyolojik engeller ise genelde geçicidir ve sadece birkaç yıl ya da bazen sadece bir mevsim boyunca varlığını sürdürür. Fakat geçici bariyerler çoğunlukla yeniden baş gösterir. Bariyerler, eylemlerinin bütünlüğüne göre tam ya da eksiktirler. Ya göçü sınırlandırarak ya da *ecesis'i* engelleyerek istilayı etkileyebilirler.

Biyolojik bariyerler bitki topluluklarını, insanları, hayvanları ve asalak bitkileri kapsar. Bir bitki topluluğunun sınırlandırıcı etkisi iki türdür. Her şeyden önce, bitki topluluklarının birleşmesi, istilacı türlerin *ecesis'i* tamamlayıp başka türlü birleşmeler yapmasına engel olur. Tabii burada habitatlar arasındaki fiziksel farklılıklar da etkili-

dir. Böyle bir bariyerin tam ya da kısmi olması söz konusu alanların görelî farklılıklarına bağlıdır. Örneğin, gölgede yaşayan bitkilerin çayırları istila etmesi mümkün değilken, çalılıklarda veya ormanlık alanlarda yaşayan bitki türleri bunu belli bir dereceye kadar yapabilir. Toprağı tamamen örten sık bitki toplulukları benzer biçimde istilayı azaltmada belirgin bir etkiye sahiptirler; zira bu tür alanlarda bütün istilacılar yoğun ve başarılı bir mücadele sergilemek zorundadır. Sıkı birleşmeler genelde tam bariyer teşkil ederken, daha gevşek olanlar toprağın doluluk derecesi ile doğru orantılı bir biçimde istilayı sınırlandırırılar. Ardıllığın temel kuralı (bir topluluk ya da oluşum türünün başka bir topluluk ya da oluşum türünün yerine geçmesi) bu gerçeğe dayanır. Bu kurala göre, aşamaların sayısını belirleyen şey büyük ölçüde, alan istikrarlı hale geldikçe bu alana yapılacak istilanın giderek zorlaşmasıdır. İnsanlar ve hayvanlar tohum gözeciklerini harap ederek istilayı etkilerler. Hem çıplak alanlarda hem de gelişim evrelerinde kemirgenlerin ve kuşların faaliyeti genelde gelişimin bütün gidişatını değiştirecek kadar karardır. İnsanlar ve hayvanlar da koşulları istilacıların aleyhine çevirirler ya da toprağı işleyerek, hayvan otlatarak, kamp kurarak ve asalaklık yaparak rekabette dengeyi bozarlar ve *ecesis*'e engel olurlar. Polen yayıcı böceklerin yokluğu bile bazen, kendi habitatından ya da bölgesinden çok uzakta bulunan türlerin adaptasyonunun tam olmasına tuhaf bir engeldir. Asalak mantarlar, göçü o kadar azaltır ki, bu durum tohum üretimini etkiler. Bu tür mantarlar, istilacıları imha ederek ya da onları yerleşik bitkilere göre dezavantajlı bir konuma yerleştirerek *ecesis*'i kısıtlar ya da engellerler.

Reaksiyon kelimesinden kasıt, bir bitki ya da bitki topluluğunun kendi habitatı üzerinde yarattığı etkidir. Bu kelime ardıllık ile bağlantılı olarak salt bu manada kullanılmaktadır. Reaksiyon, bitki ya da bitki grubunun sergilediği, habitata uyum sağlama ve adapte olma gibi tepkilerden tamamen ayrı bir şeydir. Kısaca, habitat bitkinin işlemesi-

ne ve büyümesine neden olur; bunun karşılığında da bitki, öğelerinden bir ya da birden daha fazlasını tümünden ya da fark edilir derecede değiştirerek habitata tepki gösterir. Her iki süreç de karşılıklı olarak bir diğeri tamamlar niteliktedirler ve genelde son derece karmaşık bir biçimde etkileşirler.

Bir topluluğun reaksiyonu genelde, onu oluşturan türlerin ve bireylerin tepkilerinin toplamından çok daha fazlasıdır. Reaksiyonu bitkiler bireysel olarak gösterirler fakat genelde sonrasında bu reaksiyonlar birleşerek bireysel olmaktan çıkar ve fark edilebilir bir eylem haline gelir. Çoğu durumda grubun eylemi birikir ve aksi halde önemsiz ya da geçici olacak bir etki oluşturur. Örneğin, ağaçlardan oluşan bir topluluk, aynı sayıda izole ağaçların oluşturacağından daha az gölgelik alan oluşturur fakat onun oluşturacağı gölge değişmez, sürekli ve dolayısıyla da hükmedicidir. Topluluk reaksiyonunun önemi, özellikle küflenmiş ve çürümüş yaprak yığınları söz konusu olduğunda daha iyi anlaşılır. Zira gübre işlevi gören bu yaprak çöplüğü, tek tek ağaçlardan düşen yaprakların toplamıdır fakat bu çöplüğün oluşumu tamamıyla topluluğa bağlıdır. Bitkilerin rüzgârla taşınan kuma ve alüvyon yüklü sulara reaksiyonu da aynı gerçeği gözler önüne serer.

2. Göç ve Ayrışma⁶

Canlılar dünyası ile ilgili tarih öncesi araştırmaların tümü, mutlak surette göç hipotezine dayanmaktadır. Bitkilerin, alt sınıf hayvanların ve insanların dünya yüzeyindeki dağılımı; farklı diller, dinler, mitler ve efsaneler, gelenekler ve toplumsal kurumlar arasındaki ilişkiler -tüm bunların açıklaması bu yegâne hipotezdedir.

Kültürdeki her yeni gelişme, tabiri caizse, yeni bir gezginlik süreci ile başlar. En ilkel tarımcılık faaliyeti, göçebe

⁶ Carl Bücher'in *Industrial Evolution* adlı eserinden alınmıştır; ss. 345-69 (Henry Holt & Co., 1907).

tarımcılıktır, ekilen alan yılda bir terk edilir; en eski ticaret göçebelerin yaptığı ticarettir; tarım ve hayvancılık dışında kalan ve özel beceriler gerektiren diğer işler de hep gezici olarak icra edilmiştir. Dinlerin büyük kurucuları, en eski şairler ve filozoflar, eski çağların müzisyenleri ve oyuncular, bunların hepsi büyük gezginlerdir. Günümüzde bile, bir mucit, yeni bir öğretiyi yaymak isteyen bir vaiz veya bir sanatçı, taraftar ve hayran arayışı içinde -iletişim araçlarındaki son ve yoğun gelişmelere rağmen- bir yerden başka bir yere seyahat etmektedir.

Medeniyet eskidikçe, yerleşiklik daha kalıcı olmuştur. Örneğin Yunanlılar, Fenikelilerden, Romalılar da Yunanlılardan daha yerleşikti, zira bu medeniyetler her daim kendinden önce var olmuş bir kültürün mirasçısıydı. Şartlar değişmiş değil. Alman, Latin'den daha göçebedir, Slav ise Alman'dan. Fransız, yaşadığı yere sadıktır, Rus ise engin yurdunda daha uygun yaşam koşulları bulmak amacıyla yaşadığı yeri serinkanlılıkla terk eder. Fabrika işçisi dahi, belirli aralıklarla başka yerlere giden rençberden başka bir şey değildir.

Geçmişten günümüze kadar geçen süre içinde insanlığın daha yerleşik hale gelmesi çift yönlü bir sonuç doğurmuştur. Öncelikle, sabit sermayenin boyutu, gelişen kültür ile birlikte büyümüştür; üretici ise üretim araçları ile birlikte yerleşik hale gelmiştir. Güney Slav ülkelerinin gezici demir ustaları ile Westfalya dövme demir işleri, ortaçağın yük beygirleri ile günümüz şehirlerinin devasa depoları, gezici tiyatrolar ile şimdinin tiyatro salonları bu evrimin başlangıç ve bitiş noktalarına işaret eder. İkinci olarak, ulaşımındaki makineleşme insanlardan ziyade özellikle malların taşınmasını son derece kolaylaştırdı. Dolayısıyla yerellik tarafından belirlenen işgücünün dağılımı, üretim araçlarının doğal dağılımından daha büyük önem arz eder hale geldi; çoğu durumda bunlardan ikincisi, ilkini arkasından sürükler, fakat eskiden bunun tam tersi yaşanıyordu.

Avrupa tarihinin başlarında yaşanan göçler, yüzyıllar

boyunca süren, kolektif birimlerin doğudan batıya doğru gerçekleştirdikleri baskı ve itiş olarak özetlenebilecek olan kavimler göçüydü. Ortaçağda yaşanan göçler ise sadece belirli sınıfları etkilemişti: Haçlı ordusundaki şövalyeler, tüccarlar, zanaatkârlar, yevmiyeli el emekçileri, hokkabazlar ve halk şairleri, bir kasabanın duvarları arasında korunma arayışı içinde olan köylüler. Bunun aksine modern göçler genelde daha kişisel kaygılardan kaynaklanır, bireyler çok çeşitli güdülerle yola koyulurlar ve genelde örgütlü değildirler. Günde binlerce kez kendini tekrarlayan bu süreç tek bir özelliğe birleşir, o da daha iyi yaşam koşulları arayan insanların yaşadıkları yeri değiştirme arzusudur.

Toplumsal yaşamdaki istatikselsel yaklaşıma uygun her türlü kitlesel olgu arasında nedensellik ilkesine hiç kuşkusuz göç kadar uyanı yoktur; benzer biçimde bu tür bulanık bir olguya neden olan şeylerden hangisinin baskın olduğunu tartışmak anlamsızdır.

Göç türlerinin tümü henüz sistematik istatikselsel gözlemden geçirilmiş değildir; şimdiye dek bu olgunun salt göze çarpan örneklerine özel ilgi göstermekle yetinilmiştir. Hali hazırda göç olgusu, sosyal bilimlerin gerektirdiği rasyonel sınıflandırmadan dahi yoksundur.

Böyle bir sınıflandırmada, nüfus açısından göçlerin sonuçları, başlangıç noktası olarak alınabilirdi. Buna dayanarak göçler üç gruba ayrılabilirdi: (1) lokasyonun sürekli değiştirildiği göçler; (2) yerleşim yerinin geçici olarak değiştirildiği göçler; (3) yerleşim yerinin kalıcı olarak değiştirildiği göçler.

Çingenelerin sürdüğü yaşam, seyyar satıcılık, avarelik bu gruplardan *ilkine* girer; yevmiyeli zanaatkârların, hizmetçilerin, geçici işler için en uygun yeri arayan tacirlerin, başka bürolara geçici olarak tayin edilen devlet memurlarının, yurt dışı eğitim kurumlarında eğitim alan öğrencilerin göçebeliği *ikinci* gruba girer; aynı ülke veya şehir içinde bir yerden başka bir yere ya da yurt dışına -özellikle de okyanus ötesine- yapılan göçler ise *üçüncü* gruba girer.

Birinci ve ikinci grup arasında kalanlar *dönemsel* göç sınıfına girer. Hasat zamanı tarım işçilerinin, bahar (*campagne*) zamanı şeker işçilerinin, Kuzey İtalya ve Ticino bölgesinin duvar ustalarının, gündelikçi işçilerin, çömlekçilerin, baca temizleyicilerin, kestane kavurucuların, vs. göçü bu sınıfa dâhildir ve bu göçlerin ortak noktası belirli dönemlerde gerçekleşmeleridir.

Bu ayrımda farklı ülkelerin doğal ve siyasi tecridi elbette göz ardı edilmiştir. Fakat şunu da gözden kaçırmamak gerekir ki, milliyetçiliğin ve milli emeği korumanın öne çıktığı bir çağda, göçlerin hedef noktalarının belirlenmesinde tâbiyetin inkâr edilemez bir etkisi vardır. İşte tam da bu sebepten ötürü, kanaatimizce, göçlerin siyasi-coğrafik boyutunu temel alarak başka bir ayırım daha yapmak yerinde olacaktır. Bu açıdan yaklaşıldığında göçler, *iç* ve *dış* olarak ikiye ayrılabilir.

İç göçler, ayrılış ve varış yerlerinin aynı ulusal sınırlar içinde bulunduğu göçler iken dış göçler bu sınırların aşıldığı göçlerdir. Yine dış göçler de *kıta içi* ve *kıtalar arası* (genellikle denizaşırı) olarak ikiye ayrılabilir. Diğer yandan, kıta sınırını aşmayan bütün göçler de iç göç olarak kabul edilebilir; o halde dünyanın başka yerlerine taşınmak da gerçek dış göç olarak kabul edilecektir.

Bütün bu göç türleri arasından resmi istatistiklerin ilgi alanına düzenli aralıklarla giren yalnızca denizaşırı göçler olmuştur ki, konuyla ilgili araştırma yapanların bildiği üzere, o bile gereken muameleyi görmemektedir. Dönemsel işgücü göçü ve seyyar ticaret de zaman zaman istatistiki incelemelere konu olmuştur -tabii genelde yasal sınırlandırma gibi ikincil bir amaç ile. Yine de aynı ülke içerisinde bir yerden başka bir yere yapılan göçler sayıca çok daha fazladır ve bu göçler sonuçları bakımından diğer bütün göç türlerinin toplamından çok daha önemlidir.

Belçika Krallığı'nın 31 Aralık 1880 tarihli nüfus sayımının sonuçlarına göre toplam nüfusun yüzde 32,8'i, 1890'da Avusturya'da yapılan nüfus sayımına göre de nüfusun

yüzde 34,8'i nüfusa kayıtlı bulunduğu yerin sınırları dışında doğmuştur. Prusya'da, 27.279.111 kişinin 11.552.033'ü ya da yüzde 42,4'ü ikamet ettiği yerin dışında hayata gelmiştir ve bu, nüfusun beşte ikisinden fazlasının yaşadığı yeri en az bir kez değiştirdiği anlamına gelmektedir.

Belirli bir yerde doğup da ülke sınırları içinde başka herhangi bir yerde mukim olan toplam nüfusu mukim olduğu yerin *yerlisi* sayacak olursak, kırsal bölgelerin yerli nüfusunun gerçek nüfusundan fazla, şehirlerin yerli nüfusunun ise gerçek nüfusundan az olduğu sonucuna varırız.

Oldenburg Büyük Dükaliği'ndaki iç göçler şehirlere fazladan 15.162 kişi katarken, kırsal kesimden aynı miktarı eksilterek dengeleyici bir rol oynar. Nüfusun ekonomisinde her şey diğerini bütünler niteliktedir, tıpkı farklı mizaçlara sahip iki kardeş gibi, biri diğerinin zahmetle biriktirdiği şeyi devamlı harcar. Bu açıdan bakıldığında, şehirleri insan-tüketen, kırsalı da insan-üreten sosyal organizmalar olarak görmek yerinde olacaktır.

Kırsal bölgeler için bu durumun son derece doğal bir açıklaması vardır. Yaşadığı köyün sınırlı nüfusu dolayısıyla yardım ihtiyacını yeterli derecede karşılayamayan köylü, komşu köylerden yardım almak zorundadır; diğer deyişle, komşu topluluklar zaruri olarak birbirlerini bütünleyen bir ilişki içine girerler. Benzer biçimde, ufak yerlerin sakinlerinin yabancılarla evlenmesi, yerli halk arasında daha çok seçeneğin bulunduğu büyük yerlerde görüldüğünden daha sık gerçekleşir. İşte, çok da uzak olmayan yerlere yapılan sayısız göçlerden bazılarının gerekçesi budur. Bu tür göçler, ne var ki, toplumsal olarak müttefik unsurların yerel değiş tokuşundan ibarettir.

Göçün oluşturduğu fazlalığın emilmesi modern şehirlere has bir özelliktir. Bu problemi ele alırken dikkatimizi özellikle bu kentsel karakteristiğe ve -iç göç koşullarının neredeyse ayrı olduğu- sanayi bölgelerine verecek olursak, bu tür yerleşim alanlarının nüfusunda yaşanacak değişikliklerle

rin sonuçlarının gayet net biçimde kendini göstereceği gerçeğini keşfederiz. Göçmenlerin sayıca en fazla olduğu yerlerde, göçmenler ile yerli nüfus arasında toplumsal bir mücadele gelişir -taraplardan birinin diğerine uyum sağlaması ya da belki de taraplardan birinin diğerine boyun eğdirmesi ile sonuçlanan bir geçim ya da varoluş mücadelesi. Schliemann'a göre 1800'lü yılların İzmir'inde gerçekleşen şey tam da budur. 1846 yılında İzmir şehrinin nüfusu 80.000 Türk ve 8.000 Rum'dan oluşuyordu; 1881'e gelindiğinde Türklerin sayısı 23.000'ine inmiş, Rumların sayısı ise 76.000'i bulmuştu. Diğer deyişle otuz beş yıl içinde nüfusun Türk olan kısmı yüzde 71 küçülmüş, Rum olan kısmı ise dokuz kat büyümüştü.

Şüphesiz, bu mücadeleler her yerde bu tür genel bir yerinden etme süreci şeklinde tezahür etmez; fakat şu da bir gerçektir ki, ülke sınırları içinde münferit durumlarda bu mücadele sonsuz sıklıkta gerçekleşir ve daha güçlü ve daha donanımlı unsur daha zayıf ve daha az donanımlı unsur alt eder.

Doğada da bu derece sık gerçekleşen vakalar vardır: üst düzey örgütlenmiş bir bitki ya da hayvan türünün yaşamını sürdüreceği yerinin kalmadığı bir arazide onların yerini, yaşam koşullarını daha az titizlikle seçen başka bir bitki ya da hayvan türü alır ve serpilir. Aslına bakılırsa yenilerin gelişi sık sık, orada mevcut olanların yok oluşuna ve daha uygun bir çevreye doğru geri çekilişine neden olur.

Bu değerlendirmeler bizi, iç göçlerin çoğunun şehirlere doğru gerçekleştiği sonucuna hiçbir suretle vardırmasa bile, nüfusun yoğun olduğu büyük merkezlere göç etme eğilimi kapsamlı bir toplumsal ve ekonomik önem arz ettiğinden onun başlı başına incelenmesi gereken bir konu olduğuna ikna eder. Bu eğilim, ülke çapında nüfus dağılımında değişime neden olur; ayrılış ve varış noktalarında, yasal ve idari otoritelerin şimdiye dek baş etmeye çalıştığı -ve bunda pek de başarılı olamadığı- güçlükler meydana

getirir. Çok sayıda insanı, takasın hüküm sürdüğü bir yaşam biçiminden paranın ve kredinin baskın olduğu bir hayat tarzına havale eder ve dolayısıyla toplumsal koşulları ve ağır işçi sınıfının toplumsal geleneklerini, hümanist kimseleri derin bir endişeye sokacak derecede etkiler.

3. Demografik Ayrışma ve Toplumsal Ayıklanma⁷

Demografik ayrışma suyun kristalleşmesine benzer ve iki yolla gerçekleşebilir. Bunlardan ilki, bir halkın yatay biçimde katılışp, kastlara veya toplumsal katmanlara ayrılması, ikincisi, halkın coğrafik olarak münferit mezlardan muazzam ülkelere kadar değişik boyutlarda yerleşmiş topluluklara bölünmesidir. Günümüzde bu kristalleşme biçimlerinden ikisi de gerek Avrupa'da gerek Amerika'da modern endüstrileşmenin ve demokrasinin baskısı altında ezilmektedir.

Büyük şehirlerin ani yükselişi, göç olgusunun ilk sonucudur. Bunun sadece Amerika'ya has bir problem olduğunu düşünür, belediye idaresindeki başarısızlıklarımızda kendimizi bu düşünce ile teselli ederiz. Fakat bu büyük bir aldatmacadır. Nitekim Avrupa şehirlerinin çoğunun nüfusu Amerika'dakilerden çok daha hızlı artmıştır. Bu durum özellikle de Almanya'nın büyük şehirleri için geçerlidir. Örneğin Berlin, yirmi beş yıl içinde Chicago'nun aldığı göç kadar, Philadelphia'nın aldığı göçün de iki katı kadar göç alarak, metropol olarak kabul ettiğimiz New York'u geçmiştir. 1875'ten bu yana Hamburg yeni nüfus katmada Boston'ı ikiye katlamış, Leipzig açık ara ile St. Louis'i geçmiştir. Aynı nüfus patlaması daha ufak Alman şehirlerinde de görülmüştür. Aynı durum Alman İmparatorluğu sınırlarının ötesinde, Norveç ve İtalya dâhil tüm Avrupa'da geçerlidir.

Şehirlerin bu fevkalade büyüüşü ile birlikte kırsal böl-

⁷ William Z. Ripley'in *The Races of Europe* adlı eserinden alınmıştır; ss. 537-59 (Appleton & Co., 1899).

gelerin nüfusunda aşamalı bir azalma gözlemleriz. *New England* eyaletlerinde, özellikle de Massachusetts'te yaşanan şey bütünüyle Avrupa'daki geniş alanların karakteristiğidir. Örneğin Fransa'yı ele alalım. Orada da kentler, ülke nüfusunun doğal artışına oranla çok büyük bir nüfusu kendine katmakta, gençlerin yanı sıra orta yaşlıları da kendine çekmektedir ve dolayısıyla geniş alanların nüfusu giderek seyrelmektedir.

Burada da bir ayıklanma sürecinin büyük bir ölçekte işlediğini görürüz. Bugün şehirlere akmakta olanların büyük çoğunluğu, tıpkı bir zamanlar ABD'ye göç eden kimseler gibi, evlerinden uzakta daha iyi bir hayat yaşamak için gereken fiziki donanım ve zihinsel duruma sahip olduklarından dolayı yola koyulmuşlardır. Bu göçmenler arasında kayda değer bir kesim, yaşadığı yerden hoşnutsuz olanlardan, yaşadığı yerde huzursuz olanlardan ve macera peşinde koşanlardan oluşmaktadır elbette fakat şehir yaşamının damarlarına akan kan genel olarak memleketin en iyi kanıdır.

Şehirlerin nüfusunun büyük oranda kırsal kesimden gelen göçmenlerden ya da bu göçmenlerin çocuklarından oluştuğunu gösteren daha kesin kanıtlar da mevcuttur. Hansen'in bulgularına göre, Alman şehirlerindeki nüfusun neredeyse yarısı kırsal kesimden gelenlerin çocuklarıdır. Verilere göre Londra nüfusunun üçte biri göçmenlerden oluşmaktadır ve aynı şey Paris'te de geçerlidir. Hesaplara göre, Avrupa'nın belli başlı otuz şehrindeki nüfus artışının sadece beşte biri yerli kaynaklı iken büyük çoğunluğu kırsal kesimde doğanlardan kaynaklanmaktadır.

Kırsal kesimdekilerle karşılaştırıldığında şehir nüfusunun belirtmemiz gereken başlıca fiziksel özelliği, kafa yapısının genellikle Cermen ve Akdeniz tipi olmasıdır. Bilinmeyen bir nedenden ötürü Alplere özgü geniş kafalar bariz biçimde kırsal kesimlerde görünür. Bundan otuz yıl önce Fransa'nın güneyinde bulunan ve etnik olarak Alpinlerin yaşadığı bölgede bir gözlemci, şehirde ve kırsalda ya-

şayanların kafa şekilleri arasında belirgin bir fark olduğunu gözlemlemiştir. Bu gözlemcinin yarım düzine küçük şehirde yapmış olduğu gözlemleri, şehirlerde uzun kafa tipinin, kırsala özgü yuvarlak kafa tipinden çok daha sık görüldüğüne işaret etmiştir. Carlsruhe'den Dr. Ammon, Baden Büyük Dükalığı'nın binlerce askeri üzerinde çalışmalar yaparken, buranın şehirlerindeki kafa şekli ile kırsal kesimlerindeki kafa şekli arasında radikal farklılıklar olduğunu ve bu farklılıkların büyük şehirlerde üst sınıf ile alt sınıf arasında da var olduğunu keşfetmiştir. Bu durumun birden çok açıklaması olabilir. Belki bunda şehir yaşamının, alınan üst seviye eğitime göre hareket etmenin, alışkanlıkların, vs. doğrudan etkisi vardır fakat bu varsayımın herhangi psikolojik bir temeli yoktur. Bir diğer makul hipotez, şehirlerin, her iki ırk tipinin yan yana var olduğu bir alana kurulduğu ve bazı nedenlerden ötürü şehrin üstün cazibe gücünü uzun kafalı ırk üzerinde yoğunlaştırdığıdır. Bu doğru olsaydı, toplumsal ve ırksal ayıklanma süreçleri sonucunda şehirler sürekli, tarihin bize öğrettiği üzere yüzyıllar boyunca Avrupa'nın toplumsal ve siyasi işlerine egemen olmuş, uzun ve sarışın Cermen tipinin olduğu bölgeye doğru kayarlardı. Gene de bu varsayım, sorumuzun olası cevabı gibi görünmektedir ve son beş yıldır Avrupa'nın dört bir yerinde yapılan araştırmalar bu sorunun daha derin analizine odaklanmaktadır.

Acaba bu olgu, yani şehir nüfusunda uzun kafalıların yoğun olması, Cermen ırkının 19. yüzyıl rekabetinin yeni evrelerine ağırlığını koyma eğiliminin bir tür dışavurumu olabilir mi? Tarih boyunca bu tip, egemen sınıfların karakteristiği olagelmıştır, özellikle de salt entelektüel işlerden ziyade, askeri ve siyasi işlerde. Avrupa'nın ileri gelen bütün hanedanlıkları uzun süre bu tür fiziksel karakteristiğe sahip kimseleri çalıştırmışlardır. Enerjikliği sayesinde Avrupa'nın dört bir yanına yayılmış olan bu tipin aksine Alpin ırkı sakinliğini ısrarla sürdürür. Mutlak bir edilgenlik ya da sabır, Alpin köylülerin başlıca karakteristiğidir.

Cermen ırkının baskıcı karakterinden tamamen uzak olan Alpin tipinin bu özelliği onu huzurlu ve halinden memnun bir komşu, uysal ve barışçıl bir özne yapar. Alpin ırkının bu oldukça pasif karakteri bütünüyle doğuştan mıdır yoksa sosyal fenomenlerin çoğunda olduğu gibi, uzun yıllar boyunca dış dünyadan soyutlanmış bir halde zor şartlar altında yaşamış olmanın bir yansıması mıdır, bilemeyiz.

Dilerseniz şimdi de şehir nüfusunun bir diğer fiziksel özelliği olan boy uzunluğunu ele alalım. Ortalama boya ilişkin bir kaide varsa o da şehir yaşamının bunaltıcılığının boy uzunluğu üzerinde etkisi olduğudur. Örneğin Hamburg, Almanya ortalamasının çok aşağısındadır. İngiltere'nin her yerinde bu kaidenin emareleri görülür, şehir nüfusunun boy ortalaması nispeten kısadır. Bu konudaki büyük otorite Dr. Beddoe, Büyük Britanya nüfusu üzerindeki incelemelerini şu ifade ile tamamlar: "O halde *ispatlanmıştır ki*, Britanya'nın büyük şehirlerindeki erkeklerin boy uzunluğu ülke standardının oldukça aşağısına inmiştir ve *muhtemeldir ki* böyle bir düşüş kalıtsal ve ilerleyicidir."

Bu hususta en önemli nokta, şehir nüfusunu oluşturan insanların boyutları arasında fark edilir bir çeşitliliğin söz konusu oluşudur. Bütün gözlemciler bu çeşitlilik hakkında yorum yapar, zira bu çeşitlilik büyük bir önem arz eder. Şehirlerin doğu ve batı uçlarında yaşayan insanlar arasında ciddi farklılıklar vardır. Aristokrat mahallelerinin nüfusu, boy uzunluğu bakımından varoşların nüfusunu geçer. Elbette bunun, elverişsiz çevrenin olumsuz etkilerinin doğrudan bir sonucu olduğunu tahmin edebiliriz. Yine de bu durumun altında yatan başka bir etken daha olduğu aşikârdır: sosyal ayıklanma. Şehir nüfusunun büyük bir kısmı her ne kadar boy uzunluğu bakımından civar kırsalının altında kalınmasına yol açan dejenere fiziksel özelliğe sahip bireyler içerse de çok sayıda uzun boylu ve iyi gelişmiş bireyler de içerir. Diğer deyişle, herkesin aynı yaşam koşullarına maruz kaldığı kırsal bölgelerle karşılaştırıldığında, şehirlerdeki nüfusun aşırı uzun bireyler ve aşırı kısa

bireyler şeklinde sınıflanmış olduğunu keşfederiz. Bu olgunun açıklaması basittir fakat Topinard'ın, büyümeyi kamçılayan şey ya ırksal özelliklerdir ya da çevrenin değişmesidir, şeklindeki iddiası kadar dolaysız değildir. Aslına bakılırsa burada büyümenin kendisi değişime yol açmaktadır. Uzun boylu kimseler kendi başlarına ya da atalarıyla, şehir hayatının başarılı olana sunduğu ödüllerin peşinde koşmak üzere kente gelmiş, ekseriyetle dinç, atılgan ve büyük olasılıkla sağlıklı bireylerdir. Diğer taraftan, bir bütün olarak şehir ortalamasını normalin altına çekecek kadar sayıca diğerlerini geçen dejenere ve bodur kimseler şehir çarkının dişlileridirler. Onlar varoşların, kötü çalışma koşullarının, ahlâksızlığın ve suçun ürünüdürler. Elbette ki nüfusun esas kısmını oluşturanlar, her zaman olduğu gibi, normal boyuta sahip kimselerdir fakat birbirinden tamamıyla farklı bu iki sınıfın kayda değer bir kesimi temsil ettiği de su götürmez bir gerçektir.

Şimdiye dek Avrupa kentlerindeki uzun kafalı-Cermen nüfusta artış olduğundan bahsettik. Bazı şehirlerdeki boy uzunluğunun kısmen bu tür ırksal nedenleri olabilir. Bununla birlikte geriye değinilmesi gereken enteresan bir anomali kalıyor. Şehir nüfusları koyu renk saç ve göz rengine karşı belirgin bir eğilim gösterir gibidir -diğer deyişle şehirler, komşu kırsal kesimler ile kıyaslandığında anormal oranda koyu renk saç ve göz barındırmaktadır. Alman İmparatorluğu'nun ayırt edici özelliklerini saptamak üzere Virchow'un talimatları doğrultusunda altı milyon öğrencinin incelenmesi sonucunda bu eğilim çarpıcı biçimde ortaya çıkmıştır. Otuz üç büyük şehrin yirmi beşinde koyu renk özellikler, kırsaldakinden çok daha sık görülmüştür.

Benzer biçimde Avusturya, belli başlı otuz üç şehirden yirmi dördü ile koyu renk özelliğe olan bu eğilimi tasdik etmektedir. Daha güneyde, İtalya'da, kırsal kesimde yaygın olarak görülen sarışınların şehirde o kadar sık görülmediği gerçeği çok daha önceden fark edilmişti. Her ne kadar veriler yanıltıcı olabilse de son olarak şunu ekleye-

lim ki, Boston'daki Teknoloji Enstitüsü'nün kabaca sınıflandırılmış beş yüz Amerikalı öğrencisi arasından, kırsalda doğmuş ve eğitim görmüşlerin yüzde 9'u saf koyu renk saçlı ve gözlü iken, şehirde doğmuş ve ebeveynleri şehirli olanların yüzde 15'i koyu saç ve göz rengine sahiptir.

Koyu renkliliğin, yani koyu renk saç ve gözün hayati bir üstünlük belirtisi olduğunu söylemek ihtimal dışı değildir. Zira böyle bir varsayım, şimdiye dek tanımlamakta zorlandığımız toplumsal fenomen için kısmi bir açıklama olurdu. Aynı topluluk içinde koyu renklilerin az da olsa hayati bir üstünlüğü varsa, onların şehirlerde giderek çoğalacağını beklemek yanlış olmaz; zira memleket ile bağları koparıp göç etmek bir yana, şehir yaşamının stresi altında hayatını idame ettirmek hem fiziksel hem de ruhsal bir enerji ve cesaret gerektirir.

Yukarıda geçen bir dizi karmaşık ifadeden çıkarılacak sonuç, şehir nüfusunun eğiliminin kesinlikle saf sarışın, uzun kafalı ve uzun boylu Cermen tipine doğru olmadığıdır. Şehir seleksiyonu fenomeni, nüfusun içindeki tek bir ırkın şehirlere doğru göç etmesinden çok daha karışık bir şeydir. Şehir insanının fiziksel özellikleri salt etnik nedenlerle açıklanamayacak kadar çelişkilidir. Şüphesiz eğilimler cüzdür, evrensel olup olmadıkları bile kesin değildir. Dolayısıyla yapılacak tek şey, bu eğilimlerin kanıtlanması ya da çürütülmesini beklemektir. Bununla birlikte, bahsettiğimiz fenomende ihtimal dışı bir şey de yoktur. Doğa bilimciler, doğadaki büyük problemlere nihai çözümler bulmak üzere her daim çevreye bakmışlardır. Bu durumda bizler de insanoğlunun bildiği en ani ve radikal çevre değişikliklerinden biriyle uğraşmak zorundayız. Şehir yaşamının koşulları, ister fiziksel ister ruhsal olsun, kırsal yaşamda geçerli olan koşullara göre son derece uçtur. İnsan yapısı ve fonksiyonlarındaki büyük değişikliklerin bir çevreden başka bir çevreye geçmekten etkilenmiş olabileceğini inkâr etmek, doğa biliminin bütün gerçeklerini yadsı-maktan başka bir şey değildir.

4. Irklar Arası Rekabet ve Irk İntiharı⁸

1820 yılına kadar limanlarımıza gelmiş yabancıların sayısını tahmini olarak biliyoruz. Bununla birlikte 1820'den itibaren elimizde, kıyılarımıza gelen insan sayısının gümrük dairesi tarafından yıllık olarak tutulmuş istatistikleri bulunmakta. Topraklarımıza gelenlerin hepsi buraya yerleşmemiştir elbette fakat kabaca konuşmak gerekirse gelenlerin tümünü göçmen olarak adlandırabiliriz. 1820'den 1830'a kadarki zaman diliminde ABD nüfusu 12.866.020'ye yükselmiştir. On yıl içinde ülkeye gelen yabancıların sayısı 151.000'dir. O halde burada, büyük oranda 1790'da yaşayan dört milyon vatandaşımızın torunlarının neden olduğu, neredeyse toplam 9 milyonu ya da yüzde 227'i bulan kırk yıllık bir artıştan bahsediyoruz. Böylesi bir artış, tarihin hiçbir döneminde, başka hiçbir ülkede görülmemiştir.

Tam da bu dönemlerde nüfusumuzun tarihinde bir dönüm noktası yaşanmıştır. 1830 ve 1840 arasındaki on yılda ülkeye gelen yabancıların sayısı fazlasıyla artmıştır. Elbette ki bu artış, sonraki zamanların muazzam göç boyutuyla karşılaştırılmaz fakat söz konusu on yıl içinde ABD'ye gelen yabancıların sayısı 599.000'e ulaşarak bir önceki on yılı tamı tamına dörde katlamıştır. O halde sorulması gereken hayati soru şudur: Ülke nüfusu, bu göç artışına paralel olarak mı arttı? Benim bu soruya cevabım, Hayır! Zira hesaplamalara göre, 1840 yılındaki nüfus, ülkeye gelen yabancıların sayısında herhangi bir artış olmasaydı da hemen hemen aynı olacaktı. Yine, 1840 ve 1850 yılları arasındaki on yılda da çok fazla yabancı girişi yaşandı ve bu seferki 1.713.000 gibi muazzam bir miktardaydı. Bu devasa sayının 1.048.000 kadarını Britanya Adaları'ndan gelenler oluşturuyordu; zira 1846-47'deki Büyük Kıtık⁹ yüz binlerce

⁸ Francis A. Walker'ın *Economics and Statistics* adlı eserinden alınmıştır; ss. 421-26 (Henry Holt & Co., 1899).

⁹ Büyük Kıtık ya da İrlanda Patates Kıtığı. İrlanda'da 1845 yılında başlayıp 1852 yılında son bulan kitlesel açlık, hastalık ve göç dönemi -çn.

perişan köylüyü kıyılarımızda yiyecek arayışına itmişti. O halde yine soruyoruz: Bu aşırı göç, ülke nüfusuna net bir kazanç sağladı mı? Cevap yine, Hayır! Zira nüfus, bu göç selinden önceki oranlarını korumaktaydı. Diğer deyişle, yabancılar ülkeye büyük sayılarda geldikçe, yerli nüfus artışını yavaşlatmıştır.

Bu mütekabiliyet üç farklı şekilde açıklanabilir: (1) Bu durum bir tesadüften ibarettir, bu iki fenomen arasında herhangi bir neden-sonuç ilişkisi yoktur. (2) Yabancıların geliş nedeni, yerli nüfusun nispi düşüşü, yani eski artış oranını sürdürmekte başarısız oluşudur. (3) Yerli nüfusun büyüüşü, yabancı faktörlerin bu derece büyük miktarlarda geliş tarafından engellenmektedir.

Bu mütekabiliyetin bir tesadüf, özünde tamamen rastlantısal olduğu görüşü muhtemelen en yaygın olanıdır. Eğer doğru açıklama buysa, söz konusu tesadüf son derece kayda değerdir. Bu derginin Haziran sayısında, Elkanah Watson'ın, göçün halen asgari düzeyde olduğu 1790, 1800 ve 1810 yıllarında yapılan nüfus sayımlarından yola çıkarak ülke nüfusunun geleceği hakkında yaptığı tahminleri aktarmıştım. Şimdi dilerseniz, 1840 ve 1850 yıllarındaki gerçek nüfus sayımı verilerini, Watson'un bu yıllar için yapmış olduğu tahminleri ve önceki on yılda gerçekleşen yabancı akımını bir araya getirelim:

	1840	1850
<i>Nüfus sayımı</i>	17.069.453	23.191.876
<i>Watson'ın tahminleri</i>	17.116.526	23.185.368
<i>Fark</i>	-47.073	+ 6.508
<i>Önceki on yılda gerçekleşen yabancı geliş</i>	599.000	1.713.000

Burada gördüğümüz üzere, 1830-1840 döneminde gerçekleşen ve önceki on yılları dörde katlayarak 500.000'e ulaşan yabancı gelişine rağmen, nüfus sayımı sonuçları Watson'ın göç öncesi dönemi temel alarak nüfus büyüme-

siyle ilgili yapmış olduğu tahminlere çok yakındır. Öyle ki, 17.000.000'luk bir toplamda gerçek nüfus ile Watson'ın tahmini arasında sadece 47.073'lük bir fark vardır. 1850'e gelindiğinde, 1.713.000 yeni göçmene rağmen gerçek nüfus, 23.000.000'luk bir toplamda sadece 6.508'lik bir fark ile Watson'ın tahminini aşmıştır. Şüphe yok ki, yabancı faktörlerin artışı ile yerli faktörlerin nispi azalışı arasındaki bu mütekabiliyet bir tesadüften ibaretse, bu tesadüf insanlık tarihindeki en hayret verici şeylerden biri olmalıdır. Böylesine geniş bir aralıkta bu tür bir tesadüfün imkânsızlık derecesini hesaplamaya gerek görmüyorum.

Diğer yandan, bu iki fenomen arasında bir neden-sonuç ilişkisinin bulunduğunu varsayarsak, bu neden-sonuç ilişkisinin iki farklı şekilde mümkün olabileceğini görürüz: (1) yabancıların giderek artan sayıda gelmelerinin nedeni, yerli unsurun nispi azalışıdır ya da (2) yerli unsurun daha önceki artış oranını sürdürmemesinin nedeni yabancıların ülkeye akın edişidir. Bu açıklamalardan ilki, böylesine büyük bir insanlık gerçeğinin esas açıklaması olamayacak kadar iyimserdir. Aradaki onca mesafeye, o zamanki haberleşme ve iletişim olanaklarına, okyanus ulaşımı koşullarına ve o yıllarda topraklarımıza en çok göçü veren Avrupa'nın köylülerinin cehaletine ve aşırı yoksulluğuna rağmen, ülkemizdeki yerli unsurun kendi artış oranını sürdürmediği, yerli unsurdaki bu azalışın altında -arada mutabakat olsun ya da olmasın- ülkeye gelen köylülerin üreyerek nüfusumuzu olması gereken oranlara yükseltmelerine olanak sağlamak gibi bir amaç olduğu gerçeğinin o sıralarda net olarak biliniyor olduğunu düşünmek komiktir. Bugün eldeki ulaşım kolaylıklarına, ucuz taşımacılığa ve okyanus ulaşımındaki gelişmelere rağmen, dünyanın hiçbir yerinde böylesine net bir bilgi ile sürdürülen toptan ticaret yoktur, bu kadar kesin sonuçlar elde etmek mümkün değildir.

Bana kalırsa bu fevkalade durumun esas açıklaması, öne sürülen üç açıklamadan sonuncusudur. Yabancıların gelişi,

o dönemde ve o koşullar altında, nüfus ilkesi açısından yerli unsur üzerinde bir şok etkisi yaratmıştır. Bu ilke, hem duygusal hem de ekonomik koşullardan her zaman yoğun ve eşit şekilde etkilenir. Ve şunu da eklemek gerekir ki, bir bütün olarak yerli unsurdaki düşüş, yabancı gelişinin aşırına kaçmasına mukabil olmakla kalmamış, özellikle de yeni gelenlerin özgürce barındığı bölgelerde gerçekleşmiştir.

Peki, yabancıların gelişi, yerlinin nüfus artışını geleneksel oranda sürdürme eğilimini hangi sebeplerden dolayı azaltmış olabilir? Gayet geçerli sebeplerden, diyebilirim. Yeni gelenlerin yukarıda bahsedilen dönemde akın ettikleri kuzeydoğu ve orta kuzey eyaletlerinde fiziksel yaşam standartları, ortalama zekâ seviyesi, toplumsal ahlâk düzeyi tuhaf biçimde yüksektir. Hayat, ne kadar zor olursa olsun konforludur; bebek, büyük bir özenle büyütülen ve gururla sergilenen güzel bir şeydir; çocuk, en azından okul ve kilise için özenle giydirilen bir varlıktır; ev, her halükârda temiz ve düzenli tutulan, kapısı ve panjurları olan, ön bahçesinde basit çiçeklerin yetiştirildiği yerdir; köy kiliyesi ve devlet okulu, ahalinin büyük çabaları ve fedakârlıkları ile kurup yaşattığı topluma yararlı mekânlardır. Ve sonra yabancı gelir -kabahat tamamen onda olmasa bile- beraberinde düşük yaşam standartlarını getirmekle kalmayıp, yaşamın fiziksel ve düşünsel koşullarını iyileştirme yönünde köy ahalisinin gösterdiği çabayı anlama kapasitesinden dahi yoksun biçimde o küçük köye yerleşir. İnsanın yeni gelenlerin yaşadığı o kapısız, panjuru dökülmüş, bahçesindeki havuzu yeşile dönmüş, bebeklerin ve küçük çocukların yarı çıplak, bakımsız, kirli ve derbeder halde dolaştığı ev benzeri döküntüyü görür. Başlı başına bu durum, nüfus ilkesini etkilemeye yetecek kadar güçlü bir duygusal sebeptir. Bununla birlikte, yerli unsurun artışını engelleyen ekonomik sebepler de vardır. Amerikalı, kendisine dayatılan endüstriyel rekabetten kaytarmak ister, zira nüfusun yeni unsuru ile bir arada günlük, bayağı

işlerde çalışmak gibi bir niyeti yoktur; böyle bir dünyaya çocuk getirip de onu bu rekabetin içine sokmak gibi bir niyeti ise hiç yoktur. Tarihimizde ilk defa özgür eyaletlerin halkları, yerliler ve yabancılar olmak üzere sınıflara ayrılır. Siyasal açıdan bu ayrımın partizan baskısı altında az çok artan belirli bir etkisi olsa da toplumsal ve endüstriyel açıdan bu ayrımın gücü muazzamdır ve nüfus üzerindeki etkisi büyüktür. Yabancıyla toplumsal düzlemde arkadaşlık kurmak ve endüstriyel düzlemde rekabet etmek, genel olarak yerlinin arzuladığı bir şey değildir.

Yukarıda yapılan tanımın o dönemde gelen göçmenlerin hepsi için geçerli olmadığını söylemeye elbette lüzum yok. Zira binlercesi iyi evlerden gelmiştir; birçoğu eğitilmiş ve kültürlüdür; bazıları insanlığın ve yurttaşlığın en yüce niteliklerine sahiptir.

Ama biz konuya nüfus sayımıyla devam edelim. 1860'a kadar yerli unsurun büyümesini azaltan nedenler -ki sonraları bu nedenlere yaşam tarzındaki önemli değişiklikler, daha lüks alışkanlıkların edinilmesi ve şehir yaşamının etkisi de eklenmiştir- halen artmakta olan göçme rağmen, ülke nüfusunu 310.503'lük bir fark ile Watson'ın tahminlerinin altında bırakacak boyuta ulaşmıştır. Amerikan İç Savaşı'nın korkunç kayıpları ve nüfus artışının aleyhine gelişen yeni alışkanlıkların hızla yayılması, Watson'ın hesaplamalarını yol gösterici olmaktan çıkarmıştır. Nitekim daha sonraki dönemlerde kendini gösterip duran büyük gerçek, yabancıların Amerika Birleşik Devletleri'ne geliş hızı arttıkça nüfusun artış oranının azalması ve bu azalmanın sadece yerli nüfus arasında değil, yabancı nüfus dâhil, bir bütün olarak ülke çapında yaşanmasıdır. Bu gidişatin doruğuna 1880-1890 yılları arasında, yabancı geliş toplamda (önceki rakamları ikiye katlayarak) beş milyon iki yüz elli bin gibi dev bir rakama yükseldiğinde ulaşılmıştır. Ve bu devasa takviyeye rağmen nüfusumuz, büyük İç Savaş dışında tarihimizin herhangi bir döneminde olduğundan çok daha yavaş artmıştır.

Yukarıda bahsedilen iddialar doğru ise, ya da herhangi bir doğruluk payına sahipse, yabancıların bu ülkeye göçü, büyük miktarlarda gerçekleştiğinden beri nüfusumuzu güçlendirmekten ziyade, yerli unsurun yerini yabancı stokun alması anlamına gelmiştir. Öyle ki, yabancılar gelmeseydi hiç kuşkusuz onların gasp ettiği yerleri yerli unsur uzun zaman önce doldurmuştu. 1790'dan 1830'a kadarki sürede tutulan kayıtlar ışığında, Amerikan stokunun bunu yapabilme yetisini sorgulamak saçmadır. 1830 ila 1860 arası dönemde, ülkemizde yaşamın fiziksel koşulları, nüfusun yurt içi kaynaklarla artırılması açısından giderek daha elverişli hale gelmiştir. Eski, insan-katleden tıp yaklaşımı medeni topluluklardan çıkarılmış, evler daha geniş, yiyecek ve giyecekler daha bol ve iyi olmuştur. 1840 ve 1850'lere gelindiğinde, nüfusumuzu büyütmekten alıkoyan şey, hiç de Bay Clibborne'un ısrarla iddia ettiği gibi iklim şartları değildir. Amerika Birleşik Devletleri'nin iklimi, İngiliz kısa boynuzlu sığırını alıp iyice geliştirmemizi ve İngiltere'ye müthiş fiyatlara geri satınamızı, İngiliz yarış atını alıp *Parole*'un, *Iroquois*'in ve *Foxhall*'un şaşırtıcı zaferlerinin kanıtlamış olduğu seviyeye ulaştırmamızı, İngiliz adamı alıp onun da gücüne çeviklik katarak, gözünü daha keskin, bileğini daha sağlam hale getirerek geliştirmemizi ve saf İngiliz stokunu kürek çekme, binicilik, atıcılık ve boks alanlarında ülkenin en başarılı hayvanı kılmanızı sağlayacak kadar ılımandır. Öyle mi? Hayır. Yerli nüfusun büyümesini engelleyen nedenler her ne idiyse, ne fizyolojik ne de iklimseldi. Bu nedenler daha ziyade toplumsal ve ekonomikti. Ve gelirken insanımızı isyana iten yaşam standartlarını da beraberinde getiren yabancı göçmen sürülerinin ülkemize girişi bu nedenlerin başında yer alıyordu.

C. EKONOMİK REKABET

1. Ekonomik Rekabetin Değişen Formları¹⁰

Siyasi iktisadın geleneksel sisteminin ebediyen geçerli olacağı düşüncesi mantıklıdır. Akıl yürütme ile ulaşılan sonuçlar ancak kaynaklandıkları hipotezler kadar doğrudurlar. Sınırsız rekabetin varlığı halinde, geleneksel yasaların çoğunun gerçek dünyada uygulanabileceği düşüncesi sonsuza kadar doğru kalacaktır. Bununla birlikte doğruluğunu koruyacak bir diğer şey, endüstriyel alanın Ricardo-cu rekabete halen yaklaşmakta olan o köşelerinde, teori ve gerçek arasında dobra mantıkçıların iddia ettiği kadar bir örtüşme görüleceğidir. Eğer siyasi iktisat, kendini bu tür bir hakikat ile mutlu etmekle yetinecekse, endüstriyel devrimlerle asla rahatsız edilmemelidir. Bilim, ilerleme zahmetine girmemelidir.

Bu hipotetik hakikat, ya da toplumun ideal bir model ile biçimlendirilmesi halinde gerçekleşecek olanları konu alan bilim, Ricardo'nun keşfettiğini düşündüğü şey değildi. Onun sistemi pozitif; bu sisteme fikir veren şey, zamanın klasik bilimsel formüllerinin hesaplayamadığı şeylere eğilim geliştiren gerçek hayatın kendisiydi. İktisadi öğretinin modern çağa uygun olarak sistemleştirilmesini gerektiren şey, yeni endüstri dünyasıydı. Bu gerekliliğin farkına ilk varan, yeni eğilimleri çıkış noktasından varış noktasına

¹⁰ John B. Clark'ın *The Modern Distributive Process* (Ed. Clark ve Giddings) içinde "The Limits of Competition" adlı eserinden alınmıştır; ss. 2-8 (Ginn & Co., 1888).

kadar ilk izleyen, sezgi ve öngörü ile bilimsel bir sistemi ilk geliştiren Ricardo'ydu. Bu süreçte o, yaşadığı çağı aştı ve zihninde o zamana dek hiç olmadığı kadar amansız bir rekabetin söz konusu olduğu bir dünya yarattı; ama sonuçta sistemin temelinde yatan şey hayaller değil, gerçeklerdi. Buhar, kullanılabilir hale getirilmişti, el emeğinin yerini makineler almıştı, işçiler yeni üretim merkezlerine göç ediyordu, loncalar düzene boyun eğiyordu ve daha önce hiç görülmemiş bir rekabet türü üstün gelmeye başlıyordu.

Eşit olmayan güçlere sahip taraflar arasında bir varoluş mücadelesi başlamıştı. Üretim endüstrilerinde güç dengesi buhar tarafından bozulmuştu ve eski zamanların küçük dükkânları yok oluyordu. Bu tür koşullara uyarlanmış bilim, iktisadi bir Darwinizm'di ve yeni ve yağmacı tür ile alanın önceki sahibi olan barışçıl tür arasındaki varoluş mücadelesinin yasalarını içeriyordu. Söz konusu süreç her ne kadar acımasız da olsa, ortaya koyduğu manzara bütünüyle kötü değildi. Kaba gücün hayatta kalması, uzun vadede, arzulanan bir şeydi. Makineler ve fabrikalar, bütün toplumsal sınıflar için, daha ucuz mal ve daha konforlu bir yaşam demekti. Verimli işletmeler artıyor, toplumsal organizma ilkel doğayla olan mücadelesi için kendini mükemmelleştiriyordu. Yerküre üzerinde çok daha geniş ve hızlı bir egemenlik söz konusuydu ve bu egemenlik, şimdilerde merkezileşme olarak adlandırılan insan enerjisinin yoğunlaşmasından kaynaklanacaktı.

Zamanın teorisyenlerinin düştüğü kaçınılmaz hata, bilimsel bir sistemi bir devrim sürecinin gerçeklerine dayandırmaktı. Zira yaptıkları şey, gelip geçici bir fenomenden kalıcı ilkeler çıkarmaya çalışmaktı. Bu ilkelerin bazıları demode olmak zorundaydı ve modern iktisatçılardan talep edilen şey, Ricardocu sistemdeki geçici şeyleri kalıcı şeylerden ayırmaktı. Eşit olmayan rakipler arasındaki mücadele bittiğine, en güçlülerden birkaçı alanı ele geçirdiğine göre, bu doktrinin ne kadar doğruluğunu koruyabilirdi ki?

Çoğu üretim dalında ve yerel taşımacılık dışında, güçlü ve zayıf arasındaki çekişme ya yatışmıştır ya da hızlı bir yatışma sürecindedir. Hayatta kalanlar o kadar azalmakta, o kadar güçlü ve o kadar birbirine denk hale gelmektedir ki, mücadele devam edecek olsa hepsini ortak bir yıkıma sokmak muhtemeldir. Fakat ortaya çıkan şey, devlerin savaşından ziyade, silahlanmış tarafsızlıkların ve devlerin ittifakının söz konusu olduğu bir sistemdir. Yeni devir, eskisinden farklı olarak, birleşmiş güçlerin devridir; rakip kuruluşlar ortaklıklar kurmakta, birlik prensibi kuruluşlardaki işgücüne ve sermayeye kadar nüfuz etmektedir. Bir zamanlar birbiriyle rekabet halinde olan emekçiler, şimdilerde birlik olup işverenleriyle pazarlık yapmaktadır. Eski rejimde birbirlerinden bağımsız olarak çalışan işverenler, sermayelerini ortaklık çatısı altında birleştirmekte ve onun tek bir elden yönetiliyormuş gibi yönetilmesine izin vermektedir.

Eşit olmayan taraflar arasındaki yağmacı rekabet, Ricardocu sistemin dayanak noktasıydı. Bu süreç belli belirsiz tasarlanmıştı ve asla bütünüyle analiz edilmemişti, insan düşüncesinde öne çıkan şeyin mücadele unsuru olduğu görüşüne dayanıyordu. Salt hayatta kalma çabası, sürecin Darwinci niteliği, bazı kullanımlarda “rekabet” terimini tanımlayan ifadeydi. Lakin örgütlenmiş bir toplumun rekabetçi eylemi sistemattir, her bir parçası belirli bir alanla sınırlıdır ve bu sınırlar içinde o, kendi kendini yok etmeye eğilimlidir.

Bazı kafa karışıklıklarını giderecek rekabet tanımını yapma çabası Profesör Cairnes tarafından sergilenmiştir. “Rekabet etmeyen gruplar” sistemi onun değer teorisinin bir özelliğidir ve bu sistem iktisadi düşünceye kayda değer bir katkıdır. Bay Mill ise, malların doğal fiyatının üretim maliyetleri tarafından yönetildiğini belirterek Ricardo’nun izinden gitmiştir. Profesör Cairnes bu ifadeyi doğru bulur fakat ona yepyeni bir anlam yükler. Der ki:

“Mallar elbette ki üretim maliyetlerine göre değış tokuş edilir; fakat maliyet kavramı, günümüzde ifade ettiğinden oldukça farklı bir şeydir. Günümüzde bu kavram, kapitalist-işvereninin hammadde, işgücü, vs. için yaptığı harcamaları ifade etmede kullanılmaktadır. Oysaki gerçek maliyet, üretici tarafların -işverenlerin yanı sıra çalışanların- yaptığı kişisel fedakârlıklardır. Maliyet, ticari değil psikolojik bir olgudur; emekçinin fiziki güç sarf ederek, kapitalistin ise birtakım şeylerden kaçınmaya çalışarak kendi üzerinde oluşturduğu baskıdır. Bu kişisel fedakârlıklar, teorideki ifadeyle, rekabetin serbest olduğu alanlarda malların piyasa değerini ayarlar. Bu ayarlama, sermayenin ve emeğin kendiliğinden ufak getiri sağlayan işlerden daha büyük getiriler sağlayan işlere doğru kayması şeklinde gerçekleşir. Sermaye bir yerden başka bir yere, bir işten başka bir işe serbestçe göç eder. Eğer bir endüstri anormal biçimde kârlıysa, sermaye onu arar, onun ürününü artırır ve ucuzlaştırır ve nihayet onun kârını genel seviyeye düşürür. Kâr genel bir homojenliğe eğilimlidir”.

Ücretler sadece belli sınırlar içinde eşitliğe doğru meyleder. Emeğin bir işten başka bir işe geçişi bariyerlerle sınırlanır.

“Karşı karşıya bulunduğumuz şey, aslına bakılırsa [diye devam eder Profesör Cairnes], ayırım gözetmeksizin bütün meslekler için rekabet eden bir insan yığını değil, her birinde çeşitli iş adaylarının gerçek ve etkili bir seçim gücüne sahip olduğu üst üste dizilmiş bir dizi endüstriyel katmandır. Bu katmanlardan birkaçını işgal edenler, etkili rekabetin bütün amaçları için, birbirlerinden yalıtılırlar. Bu katmanları şu şekilde sıralayabiliriz: Öncelikle, en alt katmanda geniş bir vasıfsız ya da kısmen vasıfsız işçi grubu bulunmaktadır; tarım işçileri, şehirlerde muhtelif işlerle uğraşan ya da nitelikli işgücü emrinde çalışan işçiler bu gruba girer. İkinci katmanda, ikinci derece nitelikli işçilerden oluşan zanaatkâr grubu vardır -marangozlar, doğramacılar, demirciler, duvar ustaları, ayakkabı ustaları, terziler, şapkacılar, vs.- ve bu gruba küçük perakendeciler-

den oluşan kalabalık bir sınıf da dâhil edilebilir, zira araçları ve konumları onları zanaatkârlar sınıfı ile aynı endüstriyel fırsatlar sahasına yerleştirir. Üçüncü katman, sadece önemli araçlara ve iyi eğitim imkânlarına sahip insanların taşıyabileceği vasıfları gerektiren işler yapan daha yüksek seviyedeki üreticileri ve satıcıları içerir; örneğin inşaat ve makine mühendisleri, kimyagerler, gözlük imalatçıları, saatçiler bu katmandadır, üst düzey perakendeci sınıfı da bu endüstriyel kademede kendine bir yer bulabilir. Tüm bunların üstünde dördüncü bir katman bulunur ve bu katmanda çok daha iyi koşullara, çok daha geniş seçenekler sunan çok daha fazla araca sahip kimseler vardır. Bu sonuncu grup, bilgi gerektiren mesleklere sahip kimseleri, bilim ve sanatın çeşitli dallarıyla uğraşan kişileri ve daha üst düzey ticaretle meşgul insanları içerir”.

Teoriye göre sadece işçiler değil, onların çocukları da belirli bir üretim grubuna hasredilmelidir. Eşitleme süreci, insanlar bir mesleği bırakıp diğerine geçmese dahi gerçekleşebilir; nitekim henüz meslek hayatına atılmamış genç nesil arasında, en fazla para kazandıran işlere doğru doğal biçimde yönelecek olan bir emek kaynağı bulunmaktadır. Bu süreç için nalbantlığı bırakıp ayakkabıcılığa başlamak, ya da bunun tam tersini yapmak gerekmez; asıl mesele, her iki zanaat sınıfının çocuklarının, mükâfatı en fazla olan işi özgürce yapabilmeleridir.

Profesör Caimes, yaptığı sınıflandırmanın kapsamlı ve ayrıntılı, çizdiği sınırların mutlak olduğu iddiasında değildir:

“Hiç kuşkusuz çeşitli kademe ve sınıfların sınırları bulanıklaşır ve belli belirsiz şekilde iç içe geçer, farklı sınıflardan bireyler durmadan yukarı-aşağı doğru geçişler yapar; fakat diğer yandan şu da bir gerçektir ki, ortalama emekçi, hangi kademeden olursa olsun, rekabet gücünün belirli bir meslek yelpazesi ile sınırlı olduğunu bilir, öyle ki, bu yelpazenin ötesindeki ücret oranları ne kadar yükselirse yükselsin, onları paylaşmaktan her daim dışlan-

caktır. Dolayısıyla, rekabet etmeyen endüstriyel grupların varlığını, sosyal iktisadımızın bir özelliği olarak kabul etmek zorundayız”.

Burada bahsedilenin sıra dışı bir rekabet türü olduğu açıktır ve rekabet teriminin herhangi bir açıklama olmaksızın kullanılması, onun muğlâklığının bir kanıtı olarak sivri dilli yazarları memnun eder. Gerçek rekabet her zaman, rakip üreticiden daha düşük fiyata satma çabasını içerir. Bir marangoz başka bir marangoz ile rekabet eder, zira onunla benzer bir fayda yaratmakta ve onu pazara sunmaktadır. Profesör Cairnes’in teorisinde ise marangoz, nalbantın rakibidir, zira çocuklarının nalbant olma ihtimali vardır. Kendi işiyle meşgul olan bir zanaatkâr asla başka zanaattan birini etkilemez. Burada söz konusu olan, gerçek rekabetten ziyade, potansiyel rekabettir ki bu tür rekabetin gerçekleşmesi bile bir sonraki neslin eylemlerine bağlıdır.

Modern üretim metotları Profesör Cairnes’in çizmiş olduğu ayırıcı çizgileri silmiştir. Potansiyel rekabet, insanların organize şirketlerde çalıştığı endüstri sahasının her tarafına yayılmaktadır. Belli meslekler, üst düzey zanaatlardan bazıları, işverenlerin kendileri ve ücretli asistanları tarafından yapılan iş türleri haricinde emeğin evrensel bir gelgit yaşadığı bir gerçektir; işgücü sürekli, ücreti yüksek olan işlere serbestçe geçiş yapmakta ve bu ücretleri genel düzeye indirmektedir.

Önerilen gruplamaya bu itiraz teorik değil, daha ziyade olgusaldır. Zira 1870’lerin İngiltere’sindeki ekonomik ilişkiler bağlamında önemli bir gerçeği ifade eden bu teoriyi geçersiz kılan, mevcut endüstrinin gelişimidir. Dahası, teorinin sahibi, teorisinin gelecekteki koşullara uygunluğunu bir nebze azaltacak olan değişimi öngörmüş ve eğitimin bir tür eşitleyici görevi göreceğine ve sanayi toplumunun katmanlarını bir ölçüde birleştireceğine olan inancını dile getirmiştir. Gereken eğitimi aldıkları takdirde inşaat işçisinin çocukları birer makinist, muhasebeci ya da avukat ola-

bilecektir. O aynı zamanda, yeni ülkelerin sınır çizgilerinin silik olduğu koşulları sağlamaya güç yetirebildiğini de kabul etmiştir fakat başlıca dengeleme aktörü olan ve günümüzde yaygın ve mükemmel hale getirilen makineli üretimi takdirle karşılayacak bir konumda değildir. Zira eğitim, emekçiye nispeten zor şeyleri yapabilecek seviyeye getirirken makine, onun öğrenmesi gereken süreçleri nispeten kolaylaştırır. Sözde vasıfsız işçi, eski zamanlarda olduğundan daha yüksek bir seviyeye yükselir ve yeni üretim metotları sırayla bütün sınıfları o seviyeye düşürür. Mekanik iş kendini, herkesin öğrenebileceği kadar basit süreçlere ayırır. Eski zamanlarda bir ayakkabı ustası, bir saat ustası olamazken, hatta onun çocukları bile daha üst bir zanaatı öğrenme yolunda zahmetler çekerken, Lynn'deki bir ayakkabı fabrikasında ayakkabı veya çizme şekillendirme işini yapan bir işçi, eğer isterse, bir Waltham marka saat yapmak için gereken işlerden birini kolayca öğrenebilir. Benzer şekilde onun çocukları da bunu zorluk çekmeden yapabilecektir ve zanaatlar arasındaki normal dengeyi sürdürmek için gereken şey bundan ibarettir.

İşçileri bir diğerinden farklı kılan en büyük ölçüt olarak geriye ahlâki özellikler kalmıştır. Bedensel güç halen ufak, zihinsel güç ise nispeten daha büyük bir önem arz eder etmesine fakat söz konusu pahalı materyaller ve hassas makineler olduğundan, işverenin gözünde bir işçinin değerini belirleyen temel şey sadakattir. Ahlâk hiçbir toplumsal sınıfın tekelinde değildir, evrensel bir yükselişedir ve modern endüstride oynadığı rol, önceki dönemin sınıf farklılıklarını olabildiğince azaltmaya çalışmaktır.

Karakter ve doğuştan gelen yetenekler iş yaşamının mükâfatları için öncelikli ölçütlerdir ve bu mükâfatlar işçi çocuklarına da açıktır. Diğer yandan, eğitim olanakları arttıkça yeni bariyerler meydana çıkar. Zira eğitilmiş olmak, zaman ilerledikçe bu mükâfatların peşinden koşanlardan beklenen şey olmuştur. Ve bu yeni bariyerler, tenkit ettiğimiz o dördüncü ve en yüksek sınıfa kalıcı bir varoluş

dayanağı sunmaktadır. Bir diğer emek çeşidi, doğal adaptasyona ve özel fırsatlara dayalı bir üstünlüğü muhafaza eder. İşverenin sorumlu olduğu işler bu emek türüne girer. Organize etme ve yönetme görevleri işverenin sorumluluğundadır ve bu görevler büyük endüstrilerde kısmen işletme sahipleri tarafından da yapılır. Bu işlerin bir kısmı da ücretli asistanların sorumluluğuna verilmiştir. Doğrusunu söylemek gerekirse, büyük bir kuruluşun girişimcisi ya da işvereni tek bir adam değil, kolektif olarak çalışan ve bir bütün olarak “gözetim ve denetim ücretleri”ni oluşturan mükâfattan pay alan birden fazla kişidir. Elde edilen kazanç, yönetim kurulunun bazı üyelerine aylık maaş şeklinde dağıtılırken, diğerlerine kâr payı şeklinde dağıtılır; fakat yaptıkları işi bütünüyle ele aldığımız ve ücretlerini tek bir toplam olarak hesaba kattığımız takdirde, kurul üyelerinin aldığı payı, sıradan ücretler sınıfına değil, girişimcinin kazancı sınıfına dâhil etmemiz gerekir. Zira onlara dağıtılan toplam miktar, günlük işçilere dağıtılan toplamdan farklıdır ve bu gerçek, yönetici grubunu bahis konumuz olan sınıftan ayıran gerçektir. Yüksek mevkiler genelde ya sermaye sahibi olmakla ya da sermaye sahibi kimselerle ilişki içinde bulunmakla kazanılır. Her ne kadar alt kademelerin yazmanlığını yapmak işçi çocuklarının kazanamayacağı beceriler gerektirmese de ve her ne kadar üst kademelere yükselmenin önü açık olsa da zaman, işçi seviyesindekilerin yönetici seviyesine geçişini gittikçe zorlaştırmaktadır. Gerçek emekçi sınıf alt birimlerini birleştirirken, diğer yandan, çıkarları dolayısıyla sermayenin tarafında bulunan sınıftan daha keskin biçimde ayrılır.

2. Rekabet ve Münferit Çıkarların Doğal Uyumu¹¹

Bir toplumun endüstri seviyesi, o toplumun sermayesi-

¹¹ Adam Smith'in *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1904) (*Milletlerin Zenginliği*, Çev.: Haldun Derin, İş Bankası Kültür Yayınları) adlı eserinden alınmıştır; ss. 419-421.

nin istihdam kapasitesini hiçbir surette geçemez. Tıpkı herhangi bir kişi tarafından istihdam edilebilen işçi sayısının, o kişinin sermayesinin belli bir oranını aşamaması gibi, büyük bir toplumun tüm üyeleri tarafından mütemadiyen istihdam edilebilen işçi sayısı da o toplumun genel sermayesinin belli bir oranını aşamaz. Hiçbir ticari düzenleme toplumun endüstri düzeyini o toplumun sermayesinin yükseltebileceğinden öteye yükseltemez fakat onu farklı bir istikamete yönlendirebilir. Bu yapay yönlendirmenin toplum açısından daha avantajlı olup olmadığı ise kesin değildir. Her birey daima kendi sermayesi açısından en kârlı işi bulma çabası içindedir. Onun için önemli olan toplumun çıkarı değil, kendi çıkarıdır elbette fakat bu çabası onun ister istemez toplum için de en avantajlı olan işi tercih etmesine yol açar.

Dolayısıyla her birey sermayesini elinden geldiğince yerli sanayiye yatırmaya ve bu sanayiye kendi ürününün değerini artıracak şekilde yönlendirmeye gayret gösterirken ister istemez, toplumun yıllık gelirinin artmasına da katkıda bulunmuş olur. Hâlbuki ne kamu yararına katkıda bulunmak gibi bir niyeti vardır ne de ne kadar katkıda bulunduğunun farkındadır. Yabancı sanayiden ziyade yerli sanayiye desteklemesindeki amaç, kendini güvence altına almaktır; ürününün değerini artıracak şekilde yerli sanayiye yönlendirmesi de yine kendi kazancına yönelik bir davranıştır. Bu ve bu gibi durumlarda o, niyetinin dışında bir sonuca yol açmasına neden olan görünmez bir el tarafından yönlendirilir. Fakat bu niyetin bir parçası olmamak toplum için her zaman kötü bir şey değildir. Zira kişi, kendi çıkarı peşinde koşarken genelde topluma faydalı olmak gibi bir niyet ile hareket ettiğinden çok daha fazla yarar sağlar. Şahsen ben, kamu yararına çalışıyormuş gibi görünenlerin topluma bu derece iyilik yaptığına rastlamadım. O tür kimselerin yaptığı şey gösteriştir ve gösteriş yapmak tüccarlar arasında hiç de yaygın bir şey değildir, onları bundan caydırmak için fazla söze gerek yoktur.

Sermayesini yerli sanayinin hangi türlerinde kullanabileceğine, en değerli olma potansiyelini hangi ürünün taşıdığına bireyin kendisi, apaçık ortadadır ki, onun yerine herhangi bir devlet adamının ya da kanun yapıcının karar vereceğinden çok daha iyi karar verir. Kişilerin sermayelerini ne şekilde kullanacağına yön vermeye kalkışan bir devlet adamı, kendini gereksiz yere yormak bir yana, hiçbir bireyin, konseyin ya da senatonun gözü kapalı kullanamayacağı bir yetkiyi üstlenmiş olur. Ve bu yetki, kendini bu işe uygun bulacak kadar ahmak ve küstah bir adamın elinde, başka hiçbir yerde olamayacağı kadar tehlikelidir.

3. Rekabet ve Özgürlük¹²

Peki, nedir bu rekabet? Kolera gibi kendiliğinden var olan ve kendiliğinden hareket eden bir şey midir? Hayır, basitçe ifade etmek gerekirse rekabet, baskının yokluğudur. Beni ilgilendiren konularda, kendim seçim yapmayı *tercih ederim* ve başka hiç kimsenin benim adıma, benim iradem dışında seçim yapmasını istemem, o kadar. Ve olur da biri, beni ilgilendiren konularda kendi yargısını benim yargımın yerine geçirmeye kalkarsa, onu ilgilendiren konularda da benim, kendi isteklerimi onunkilerin yerine geçirme ayrıcalığını talep etmem gerekir. Peki, bu anlaşmanın sorunlara çözüm olacağının garantisi var mıdır? Apaçık ortadadır ki rekabet, özgürlüktür. Eylem özgürlüğünü yok etmek, seçme, yargılama ve kıyaslama olanağını ve yetisini yok etmektir; akli, düşünceyi, insanın kendisini öldürmektir. Modern reformların çıkış noktası neresiyse, varış noktası da orasıdır; bireyin bütün kötülüklerin kaynağı olduğu varsayımına göre, toplumu ilerletmek için bireyi ortadan kaldırmak elzemdir; sanki birey aynı zamanda bütün iyiliklerin kaynağı değilmiş gibi.

¹² Frédéric Bastiat'nun *Euvres complètes* içinde "Harmonies économiques" adlı eserinden çevrilmiştir; cilt VI, 9.baskı, s.350 (Paris, 1884).

4. Para ve Özgürlük¹³

Para, bireylerin gruplarla olan ilişkisini daha bağımsız kılmakla kalmaz, özel birliktelik biçimlerinin içeriğini ve katılımcıların bu birlikteliklerle olan ilişkilerini bütünüyle yeni bir farklılaşma sürecine sokar.

Ortaçağ kurumları insanın ilgi alanına giren her şeyi içinde barındırıyordu. Örneğin kumaş imalatçıları derneği, yalnızca kumaş imalatçılarının menfaatlerini korumak için bir araya gelmiş bireylerin oluşturduğu bir birliktelik değildi. Mesleki, kişisel, dini, siyasal ve daha pek çok boyutu olan bir cemiyetti. Ve bu tür birlikteliklerde her ne kadar teknik çıkarlar ön planda olsa da üyeler her daim birbirini desteklerdi, kendilerini bütünüyle o birliğe ait hissederdiler.

Bu tür organizasyonların tersine kapitalist sistem, üyelerin sadece parasal katkıda bulunmalarını şart koşan ya da sadece parasal çıkarlarla ilgilenen sayısız birlikteliği mümkün kılar. Özellikle ticari şirketler söz konusu olduğunda organizasyon üyelerinin ilgilendiği tek ve esas şey kar payıdır, öyle ki onlar şirketin tam olarak ne ürettiğini dahi umursamazlar.

Kişinin salt parasal çıkarlarının bulunduğu somut nesnelerden bağımsızlığı, benzer biçimde salt parasal çıkar ilişkisi içinde bulunduğu bireylerle olan münasebetlerine yansır. Bu durum oldukça tesirli bir kültürel oluşuma sebebiyet vermiştir— daha yakın kişisel bağlar kurmayı gerektirmeyen ya da daha fazla yükümlülük altına sokmayan, üyelerinin tek hedefinin onu desteklemek, ondan yararlanmak ve onun keyfini sürmek olduğu bir birlikteliğin parçası olmayı mümkün kılan bir oluşuma. Para, bireyin kendi kişisel özgürlüğünden ya da ihtiyatından ödün vermeye mecbur edilmeden başkalarıyla birleşmesini

¹³ Georg Simmel'in *Philosophie des Geldes* (Paranın Felsefesi, Çev.: Yavuz Alagon ve Öykü Didem Aydın, İthaki Yayınları, ss. 333-334) adlı eserinden çevrilmiştir; ss.351-52 (Duncker und Humblot, 1900).

mümkün kılan şeydir. Bu, insanların insan olarak birlikte-lik kurmalarıyla insanların bir organizasyonun üyeleri olarak birliktelik kurmaları arasında herhangi bir fark görme-yen, üyelerinin ticari, dini, siyasi ve dostane menfaatlerini eşit biçimde tek bir çatı altında birleştiren ortaçağa özgü organizasyon biçimiyle aradaki en temel ve en önemli farktır.

III. DEĞERLENDİRMELER VE MESELELER

1. *Biyolojik Rekabet*

Rekabet kavramının iki çıkış noktası vardır: (a) varoluş mücadelesi ve (b) geçim mücadelesi. Bu kavram, biyoloji ve iktisat alanlarında birbirine paralel biçimde gelişmiştir. Kavramın bu iki fikir alanındaki gelişimi, her ne kadar birbirine paralel olsa da birbirinden bağımsız değildir. Hiç kuşkusuz, kavramın biyoloji ve iktisat alanlarındaki farklı formülasyonları arasında söz konusu olan verimli etkileşim süreci, bilim dalları arasındaki çapraz döllenmenin kayda değer bir örneğidir. Her ne kadar bir siyasi iktisatçı olsa da Malthus'un nüfus kuramı temelde iktisadi olmaktan ziyade biyolojiktir. Zira o, geçim mücadelesinden çok varoluş mücadelesiyle ilgilenmiştir. Condorcet ve Godwin'in doğal eşitlik, mükemmelleştirilebilirlik ve insanın kaçınılmaz gelişimi ile ilgili teorilerine tepki olarak Malthus, 1798'de, nüfusun geometrik, besin maddelerinin ise aritmetik oranda artmaya meyilli olduğunu ifade eden o kötümser teoriyi ortaya atmıştır. *An Essay on the Principle of Population* [*Nüfus İlkesi Üzerine Deneme*, Türkçesi için bkz. *Nüfus İlkesi*. Çev.: Çağla Taşkın, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017] adlı eserinin ikinci baskısının önsözünde Malthus, 'Hume, Wallace, Dr. Adam Smith ve Dr. Price'a olan minnettarlığını dile getirir. Nitekim Adam Smith, Malthus'un ortaya attığı tezi önceden görmüş ve *Milletlerin Zenginliği* adlı eserinde, "Bütün hayvan türleri, doğal olarak, tükettikleri besin maddelerine oranla çoğalırlar" ve "İnsana olan talep mutlaka insan üretimini düzene koyar," şeklindeki ifadelerle Malthus'a fikir vermiştir. Nüfusun

besin stokuyla ilişkisini ifade eden bu cümleler, Smith'in genel iktisat teorileri ile bağlantılıdır. Burada Malthus'un katkısı, bu prensibi sınırlı bağlamından kurtarıp, ona bilimsel bir genel geçer karakteri vermek ve onu zamanın toplumsal reform teorilerine ve programlarına uyarlamak olmuştur.

Biyolojinin Malthus'a borçlu olduğu düşüncesi hem Darwin hem de Wallace tarafından beyan edilmiştir. Araştırmalarına başlamasından on beş ay sonra tesadüfen okuduğu *Nüfus İlkesi* adlı eser Darwin'e türlerin kökenini varoluş mücadelesi ile açıklama fikrini vermiştir. Wallace ise, on iki yıl önce okuduğu Malthus'un teorisini bir sıtma atağı esnasında hatırlamış ve onda biyolojik evrim probleminin çözümünü bulmuştur.

Her ne kadar "varoluş mücadelesi" ifadesi esasen Malthus tarafından kullanılmış olsa da bu ifadenin genel olarak bütün yaşam formlarına uygulanışı ilk kez Darwin, Wallace ve onların selefleri tarafından gerçekleştirilmiştir. 1859'da yayımlanan *Türlerin Kökeni* adlı eserinde Darwin, varoluş mücadelesi, doğa ve rekabet biçimleri, doğal ayıklanma, en güçlünün hayatta kalması, ayrışma ve türlerin nihai uzmanlaşması gibi konuları oldukça ayrıntılı biçimde analiz etmiştir.

Son yılların biyoloji araştırmaları evrim teorisinden yüz çevirip, bitki ve hayvan topluluklarının incelenmesine odaklanmıştır. Warming, Adams, Wheeler ve arkadaşları, bitki ve hayvan ekolojilerinde, toplulukları oluşturan rekabet ve ayrışma süreçlerini tanımlamışlardır. Clements ise *Plant Succession* [Bitki Ardışıklığı] ve *Plant Indicators* [Bitki Göstergeleri] adlı çalışmalarında bu topluluklardan bazılarının yaşam hikâyesini ayrıntılarıyla anlatmıştır. Aynı coğrafi alandaki bitki topluluklarının ardışıklıkları ve bu toplulukları oluşturan farklı türlerin rekabetçi işbirliği üzerine yapmış olduğu analizleri, insan ekolojisindeki benzer çalışmalar için iyi bir örnek teşkil etmektedir.

2. Ekonomik Rekabet

Ekonomi alanında rekabet üzerine yapılmış araştırmalar iki başlık altında toplanabilir: (a) rekabetin tarihçesi ve (b) rekabet teorilerinin tarihçesi.

(a) Ekonomik bağlamda rekabetin, diğer deyişle geçim mücadelesinin kökenleri pazara dayanır. Köy toplulukları üzerinde inceleme yapmış olan Sör Henry Maine, ekonomik davranışın ilk kez, yabancıların ve hasımların tarafsız buluşma yerleri olan pazarlarda görüldüğünü ifade eder.

Özünde pazarın ne olduğunu anlamak için, her biri kendi başına hareket eden, özerk, kendi çöp içindeki toprağını işleyen ve korkarım eklemeliyim ki her biri komşusuyla sürekli savaş içinde olan köy toplulukları ile dolu bir alan tahayyül etmeniz gerekir. Fakat birtakım noktalarda, iki veya üç köyün sınırlarının birleştiği noktalarda, bizim tarafsız bölge olarak adlandırabileceğimiz alanlar vardır. İşte bu alanlar pazarlardır. Bu pazarlar muhtemelen, farklı ilkel grupların savaşma niyeti dışındaki bir niyetle bir araya geldikleri yegâne yerlerdi ve şüphesiz buraya gelen insanlar ilk başlarda, küçük bir köy topluluğunun mahsullerini ve mamullerini başka bir köy topluluğununkilerle takas etmek üzere yetkilendirilmiş kimselerdi. Fakat tarafsızlığın yanı sıra, eski zamanlardan beri pazarlarla özdeşleştirilen diğer şeyler hile ve sıkı pazarlıktı.

Yakın bir akraba ya da bir arkadaş ile sıkı pazarlığa girişmenin saygın bir davranış olmadığı düşüncesinin gerçek dayanak noktası bilinmese de bunu yasaklayacak herhangi bir ahlâk kuralı olmadığı kesindir. Bana öyle geliyor ki bu düşünce, doğal gruplar altında birleşmiş insanların birbirlerine tüccar mantığıyla muamele etmeyecekleri şeklindeki eski anlayışın izlerini taşımaktadır. Günümüzde insanların içinde bulunduğu tek doğal grup ailedir ve ailedekine benzeyen tek ilişki, insanların arkadaşlarıyla kurdukları ilişkilerdir.

Siyasi iktisadın temelini oluşturan genel önerme, insanların aynı grubun üyeleri olarak değil de birbirine yabancı kimseler gibi mesafeli olabileceği ihtimalini kabullenmekle doğruya ilk kez yaklaşmış oldu. En iyi fiyatı alma hakkının doğal olduğu

düşüncesi giderek bu grupların içine nüfuz etti fakat hiçbir zaman insanların birer aile ya da klan üyesi olarak kurduğu bağlar dolayısıyla birbirlerine karşı mesafeli olamayacağı düşüncesi kadar kabul görmedi. Bu düşüncelerden ilkinin galip gelmesi ancak ve ancak ilkel toplulukların yok olmasıyla gerçekleşebilir. İnsan doğasının özgün ve temel bir eğilimini ifade ettiği düşünülen Piyasa Yasasını yaygınlaştıran nedenler o kadar çoktur ki, bunların hepsini saymak imkânsızdır. Toplumun, ailelerden oluşan bir bütünden bireylerden oluşan bir bütüne dönüşmesine yardımcı olan her şey, siyasi iktisatçıların insan doğasıyla ilgili savlarının doğruluğuna katkıda bulunmuştur. ¹

Pazara özgü ilişkilerin, hayatın maişet ile ilgili bütün yönlerine doğru genişlemesi, endüstri devrimi ve ileri toplumun yükselişinin bir sonucuydu. Malların, fiyatların, ücretlerin standartlaştırılması, iş ilişkilerinin gayri şahsi doğası, 'nakdi bağlar' ve insan ilişkilerinin maddileşmesi, etkileşimin dışsal rekabetçi formlarını son derece genişletti. Temsil ettiği soyut değerlerle para, salt bir mübadele aracı olmanın ötesinde, modern rekabetçi toplumun ekonomik yapısının mükemmel bir sembolü haline geldi.

İlkel toplumun tipik özelliği olan aile komünizminden, modern kapitalist toplumun tipik özelliği olan rekabetçi ekonomiye geçişi konu alan eserler kaynakçada belirtilmiştir.

(b) Siyasi iktisatta rekabetin bir kavram olarak ele alınışı Fizyokratlara kadar gider. Fransa'da ortaya çıkan bu iktisatçılar okulu, bir ulusun zenginliğini belirleyen esas ölçütün yiyecek arzı olduğunu vurgulayarak, tarımsal üretim ve ticaret üzerindeki kısıtlamaların ortadan kaldırılmasını talep etmiştir. Fizyokratlar, teorilerini "özgürlük bireyin doğal hakkıdır" düşüncesi üzerine inşa etmişlerdir.

¹ Henry S. Maine, *Village Communities in the East and West*, ss. 192-97 (New York, 1889).

Fizyokratlara göre ulusun acınası durumu, çarpıcı bir değişimi gerektirmektedir. Vergiler çok ve dolaylı. O halde tek ve dolaysız olsun. Girişim özgürlüğü kısıtlanmış. Bırakınız serbest olsun. Devletin yaptığı düzenlemeler aşırı. *Laissez-faire!* [Bırakınız yapsınlar!] Onlar, ekonomik alanda özgürlük taleplerini, krallardan ya da bakanlardan çok daha büyük bir güç olan doğayı ve insanın doğuştan gelen, başkalarınınkine müdahale etmediği sürece hiçbir şekilde engellenemez olan özgürlük hakkını referans göstererek dile getirmişlerdir.²

Fizyokratlar, bireyin doğal hakkı olan özgürlüğü endüstri alanında hayata geçirmesinin yararlı sonuçlarına vurgu yaparken Adam Smith *Milletlerin Zenginliği* adlı kitabında, rekabetin avantajlarından bahseder. Smith'e göre rekabet, tekelliliğe karşı alınacak en iyi önlemdir. "Rekabet ne tüketiciye ne de üreticiye zarar verir; bilakis, perakendecileri daha ucuza satmaya ve daha pahalıya mal etmeye iter. Pazarın sadece bir iki kişinin tekelinde olduğu bir ortamda ise böyle bir şey söz konusu değildir."³ Bu durum, aynı zamanda hem üreticinin hem de tüketicinin yararınadır. "Tekel, evrensel çapta gerçekleşmesi asla mümkün olmayan fakat serbest ve evrensel rekabetin sonucunda tarafları meşru müdafaa niyetiyle tekelleşmeden medet ummaya zorlayan iyi yönetimin en büyük düşmanıdır."⁴

Darwin'den önce rekabet, özgürlük ve çıkarların doğal uyumu bakımından ele alınıyordu. Rekabet terimini kullanmakla Darwin, bu kavrama varoluş mücadelesi ve en güçlüünün hayatta kalması fikirlerini katmış oldu. Rekabet kavramının bu fikirlerle yenilenmesi ve yaşamın temel süreçlerinden biri olarak görülür hale gelmesi, *laissez faire* prensibini destekleyen ve çare olamadığı fakirlik ve sefalete rağmen onun daha uzun yaşamasını sağlayan gelişmey-

² Henry Higgs, *The Physiocrats*, s. 142 (Londra, 1897).

³ Adam Smith, *Wealth of Nations* (Cannan'ın edisyonu), I, 342. Londra, 1904.

⁴ *Ibid.*, I, 148.

di. Evrim doktrininin en önemli açıklayıcısı ve yorumlayıcısı olan Herbert Spencer'ın eserleri, insan davranışı üzerine yapılmış bilimsel bir çalışmadan yola çıkarak *laissez faire*'i destekleyen çok sayıda kanıt içermektedir. Ona göre "insan doğasının toplumsal yaşam tarafından yavaş yavaş değiştirilmesi kadar kalıcı ve yararlı sonuçlar doğuran bir şey yoktur. Neredeyse bütün tarafların, ister siyasal ister toplumsal olsun, düşünüş biçimine nüfuz etmekte olan en büyük yanlış ise ivedi ve radikal çarelere başvurmaktır."⁵

Serbest rekabetin bir sonucu olarak kartellerin ve tekellerin oluşması ile birlikte büyük ölçekli üretimin yaygınlaşması, sınırsız rekabet konusunu yeniden gündeme getirmiştir. Son zamanlarda sıkça kullanılan "haksız rekabet" ve "vahşi rekabet" gibi ifadeler, ortaya çıkan yeni bakış açısının yansımasıdır. Benzer biçimde sıklıkla kullanılmaya başlayan, rekabetin ve *laissez faire*'in daha fazla sınırlandırılması gerektiği düşüncesine dayanan bir diğer süslü ifade "toplumsal adalet"tir. Diğer yandan, İngiltere'de yüz yıl süren yasama trendi, der Bay A.V. Dicey⁶, Herbert Spencer hiç istemese de bireyci toplumsal düzenden ziyade kolektivist toplumsal düzen istikametinde olmuştur. Bu da daha çok düzenleme, daha çok denetim ve daha az bireysel özgürlük demektir.

Kanunlardaki ve zihinlerdeki bu değişimin ne anlama geldiği ancak ve ancak iletişim alanında, iktisadi örgütlenme biçimlerinde ve şehirlerde yaşanan gelişmelerle birlikte değerlendirildiğinde anlaşılabilir. Zira bu gelişmelerin her biri, toplumun üyeleri arasındaki karşılıklı bağımlılığı o kadar artırmıştır ki, *laissez faire* sisteminden bir zamanlar garanti altına alması beklenen o eski özgürlükler ve serbestlikler hayalden öteye gidemez olmuştur.

⁵ Thomas Mackay, *A Plea for Liberty*, s. 24 (New York, 1891). Takdim kısmını Herbert Spencer'ın kaleme aldığı, çeşitli yazarların yazılarından oluşan, sosyalizme ve sosyalist düzenlemelere karşı bir iddiadır.

⁶ *Lectures on the Relation between Law and Opinion in England during the Nineteenth Century*. 2. Baskı (Londra, 1914).

3. Rekabet ve İnsan Ekolojisi

Ekolojik açıdan toplum, rekabetçi işbirliği tarafından yaratılan bir oluşum olarak tanımlanır. Adam Smith'in *Milletlerin Zenginliği* adlı eserine göreyse toplum, ekonomik rekabetin bir ürünüdür. *Principles of Political Economy* [Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri, Çev.: Barış Zerin, İş Bankası Kültür Yayınları, 2015] adlı eserinde David Ricardo, rekabet sürecinin daha soyut bir tarifini yapar ve bu sürecin sonuçlarını daha amansız bir kesinlik ve tutarlılık ile sıralar. "Onun teorisi," der Kolthamer, giriş yazısında, "statükonun sonu gelmek bilmez bir meşrulaştırılması gibidir. En azından böyle kullanılmıştır."

Fakat Ricardo'nun öğretisi "orta sınıf açısından hem bir destek hem de bir gözdağıdır," ve bu yücelttiği yanlışlar, o zamandan bu yana pek çok radikal ve devrimci programın ön kabulü olmuştur.

Ricardo'nun değer ve ücret teorilerini benimseyen sosyalistler, onun ham ifadelerini kendi lehlerine yorumlamışlardır. Ricardocu yargıları değiştirmek için, bu yargıların dayandığı toplumsal koşulları değiştirmenin yeterli olacağını söylemişlerdir: Örneğin, asgari ücreti artırmak için, sermayeyi, emekten çaldığı şeyden -yani emeğin yarattığı değerden- mahrum bırakmak yeterlidir, gibi. Toprak vergisi savunucuları da benzer biçimde Ricardo'nun rant teorisini kullanmışlardır: rant, bir fazlalıktır ve sorumlusu tek bir birey değildir -o halde onu herkesin yararına kullanalım, zira onu yaratan herkes tir.⁷

Kaynakçada belirtilen anarşist, sosyalist ve komünist doktrinler, birer program olarak sahip oldukları değer hesaba katılmadan, birer sosyolojik fenomen olarak değerlendirilmelidirler. Zira onlar, toplumun ekolojik ve ekonomik

⁷ *The Principles of Taxation*. Everyman's Library. Önsöz: F.W. Kolthamer, s. xii.

açılardan tanımlarına dayanırlar. Bu tanımların temel unsuru olan rekabet, bu doktrinlere göre toplumun esas düşmanıdır. Sosyolojik açıdan önemli olan, bu doktrinlerin dile getirdikleri arzulardır. Nitekim onlar, diğer şeylerin yanı sıra, insanın bu yeni, büyük ve kargaşa dolu dünyada, kendini bulduğu fakat henüz ait hissetmediği, belki de hiçbir zaman hissedemeyeceği Büyük Toplum'da umutlarının ve arzularının aldığı karakteri gözler önüne sererler.

4. Rekabet ve "İç Düşmanlar": Kusurlular, Muhtaçlar ve Suçlular

"The Stranger" adlı makalesinde Georg Simmel, "İç Düşmanlar" şeklindeki anlamlı başlık altında yoksullara ve suçlulara atıfta bulunur. Suçlular ezelden beri topluma başkaldıran kimseler olarak görülür fakat kusurluların ve muhtaçların topluma düşman kimseler olarak kabul edilmesi son zamanlarda ortaya çıkmış bir şeydir.⁸

Modern, özgür toplum rekabet temeli üzerine örgütlenmiştir. Yoksulun, suçlunun ve muhtacın statüsü, büyük oranda rekabet etme kabiliyetlerine ya da istekliliklerine göre belirlendiğinden, kusurluluk, bağımlılık ve suç ile ilgili kaynaklar, tüm bunların rekabet süreci ile ilişkileri açısından incelenebilir. Bu araştırmanın amaçları açısından muhtaç, rekabet etme yetisi olmayan kimse olarak; kusurlu, rekabet etme yetisi sıırlı olan kimse olarak tanımlanabilir. Suçlu ise toplumun koyduğu kurallara göre rekabet etme yetisi belki olmayan fakat her halükârda bu kurallara göre rekabet etmeyi reddeden kişidir.

Malthus'un eseri, *Nüfus İlkesi*, modern toplumda yaşanan varoluş mücadelesinin patolojik sonuçlarına dikkat çekmiş ve toplumun salt yenilmiş ve dışlanmış üyeleri için değil, bir bütün olarak toplumun kendisi için kontrolün gerekliliğine vurgu yapmıştır. Malthus, aşırı nüfus artışının kötü-

⁸ Soziologie, s. 686. (Leipzig, 1908.)

lüklerine çare olmasa da onları en aza indirecek yollar aramış ve “ahlâki kısıtlamalar” dediği ve “evlilikten, ileriye dönük güdülerden tamamıyla ahlâki bir biçimde uzak durmak” şeklinde açıkladığı bir çözüm bulmuştur. Savaş, kıtlık ve salgın hastalıklar ise bu çözümün alternatifleridir. Nitekim son zamanlara dek bu alternatifler, aşırı nüfus artışı probleminin en etkili çözümleri olagelmıştır.

1820 ve 1830 arasındaki on yılda Francis Place’ın, Richard Carlile’in ve Robert Dale Owen’ın, 1870-1880 arasındaki on yılda ise Charles Bradlaugh’un ve Annie Besant’ın liderliğinde olan Neo-Malthusçu hareket, aile kurmanın yapay olarak sınırlandırılmasını desteklemiştir. Doğum oranındaki farklı düşüşler, yani, yoksul ve eğitimsiz kitlelerin çocuk sayısındaki düşüşe kıyasla varlıklı ve eğitilmiş sınıfların çocuk sayısında yaşanan daha büyük düşüş, İngiltere’deki *Galton Eugenics Laboratuvarı*’nın yaptığı araştırmalar sonucunda keşfedilen bir bulgudur ve bu gerçek, ulusal bir tehdit olarak görülmüştür. Londra’da yapılan kapsamlı bir araştırma, David Heron’un ifadesiyle, “evli nüfusun dörtte biri, bir sonraki neslin yarısını üretmektedir” şeklinde bir sonuca ulaşmıştır. ABD’de yapılan daha yüzeysel bir araştırma da aynı eğilime işaret etmiştir ve bu gerçeklerin yarattığı paniği anlatan “ırk intiharı” terimi popüler bir söylem haline gelmiştir.

İşte bu koşullar altında ve öjenistlerin araştırmaları ve kışkırtmaları sonucunda, yoksul, kusurlu ve suçlu kimşeler, bundan yüz yıl öncesine dek pek bir kimsenin anlam veremeyeceği bir mantıkla “iç düşmanlar” olarak görülmeye başlamıştır.

Zira modern toplumlarda yoksulluk ve muhtaçlık, geçmiş toplumlarda olduğundan bütünüyle farklı bir önem arz etmektedir. İlkel toplulukları betimleyen kaynaklar, akrabalık ilişkilerine dayalı toplumların komünist ekonomisinde kıtlığın sıkça görüldüğüne fakat yoksulluğun bilinmediğine işaret eder. İlkçağ ve ortaçağ toplumlarında muhtaçlık, dilenci tarikatlarında olduğu gibi mesleğe dö-

nüşmüş halleri dışında, saklı ve kişisel bir durumdur. Dolayısıyla, modern şehirlerimizin organize, resmi ve denetimli hayırseverliğine o çağlarda rastlanmaz.

Köleliğin kaldırılması, ortaçağa özgü hayırseverliğin dağılıp yok olması, bireysel özgürlük ve modern endüstri düzenine öncülük eden kısmi sınırsız rekabet (*laissez faire*) sürecinin başlaması ile beraber varoluş mücadelesi toplumsal olmaktan çıkıp bireysel hale gelmiştir. Bireysel özgürlüğe dayalı yeni düzen, kontrole dayalı eski düzenin tersine, her bireyin “cehenneme kendi bireysel yoluyla gitmesine” izin verildiği bir sistem olarak tanımlanmıştır. “Medeni bir topluluğun herhangi bir üyesi üzerinde, onun isteği dışında, yasal olarak yetki kullanmanın tek amacı,” der Mill, “onun başkalarına zarar vermesini engellemektir. Onun kendi iyiliği, ister fiziki ister ahlâki olsun, yeterli bir gerekçe değildir.” Birey ancak ve ancak bir suçluya dönüş-tükten veya yoksullaştıktan sonra devlet ya da örgütlü toplum, rekabetçi varoluş mücadelesinde onu kontrol altına almaya ya da ona yardım etmeye kalkışmıştır.⁹

Rekabetçi endüstrinin kökleri İngiltere’ye uzandığından, İngiltere’nin yoksul yasalarını incelemek öğretici olacaktır. Malthus’un ve diğer klasik iktisatçıların etkisi altında yoksulluğu konu alan ilk yazarlar onu, siyasi iktisadın “tunç yasasının” kaçınılmaz ve doğal bir sonucu olarak görmüşlerdir. Örneğin, 1833 yılında fabrika müdürlerinin sunduğu veriler üzerine Harriet Martineau, fabrika çocuklarının acınası durumunda olduğunu kabul etmek zorunda kalmış ve eklemiştir: “Öyle görünüyor ki tek umut, bu ırkın bir ya da iki nesil içinde yok olmasıdır”.

Karl Marx, Ricardocu iktisadı benimseyerek, rekabet sürecinin yol açtığı sefaletin ve yoksulluğun altını çizmiş, dolayısıyla rekabetin ortadan kaldırılmasını ve onun yerine sosyalist devlet düzeninin mutlak denetiminin konmasını

⁹ John Stuart Mill, *On Liberty* (Londra, 1859) [Türkçesi, *Özgürlük Üzerine*, Çev.: Tuğçe Kanbur, İstanbul: Lİtera Yayıncılık, 2016]

talep etmiştir. Son zamanlarda yapılan çalışmalar, yoksulluğu ve muhtaçlığı birer hastalık olarak görmüş, bunları önlemenin ve tedavi etmenin yollarını aramıştır. Sendikalar, meslek odaları ve sosyal sigortalar, sınırsız rekabetin günümüzde yaygın olarak bilinen sonuçlarına karşı endüstriyi ve emekçiyi korumak amacıyla tasarlanmış atılımlardır. Endüstriyel demokrasi ve endüstri vatandaşlığı kavramları da günümüze dek ilginç ve umut verici tecrübelere yol açmıştır.

Bu bağlamda, işçilerin hem kendilerini hem de diğer işçileri iş kazalarından ve mesleki hastalıklardan koruma çabaları layıkıyla ele alınabilir. Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında, gazileri rehabilite etmek, yeniden eğitmek ve tekrardan işe yarar hale getirmek maksadıyla geniş çaplı çabalar sarf edilmiştir. Eski askerlere yönelik bu ilgi ve çabanın başarıyla sonuçlanması, endüstriyel açıdan engelli kimselere karşı da giderek artan bir ilginin doğmasına yol açmış, bu ilginin sonucunda ülkenin çeşitli bölgelerinde fiziksel açıdan sakat kimseler için çok sayıda araştırma yapılmıştır. İtme engelliler, görme engelliler ve endüstriyel açıdan başka türlü engellere sahip kimseler için de meslek ve iş bulma ve böylelikle onları yeniden yararlı ve nispeten bağımsız hale getirme çabaları devam etmektedir.

Son zamanlarda kolluk yetkilerinin, kamu sağlığına, hıfzıssıhhaya ve genel kamu refahına yararı olacak şekilde genişletilmesi, eski yaptırımların ve güvenlik önlemlerinin işe yaramadığı bireyci toplumda, hem bireyi hem de toplulukları sınırsız rekabetin olumsuz etkilerinden korumak adına hükümetin sergilediği çabayı gösterir.

Kriminoloji literatürü, suçlu denen muammayı çözme arayışındadır. Avrupalı suçbilimcilerin eserleri, suçu suçlunun doğuştan gelen eğilimi olarak açıklayan Lombroso'dan, suçluyu bütünüyle toplumun bir ürünü olarak düşünen Tarde'ye uzanan pek çok yazardan tanımlar içermektedir.

Bir sosyalist olarak W. A. Bonger¹⁰, suçun doğrudan modern ekonomik sistemin bir ürünü olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bonger'in bulgularını ya da yargılarını onaylamak bizi, modern failin özel mülkiyete ve bireysel rekabete dayalı rekabetçi-ikincil toplumumuza erdemli ve normal bir yolla dâhil olmadaki başarısızlığı yönünden incelenmesi gerektiği sonucuna götürür.

Toplumsal kurallara uymada başarısız olması bireyin iki yönden irdelenmesini gerekli kılar: (a) kendine özgü zihinsel ve duygusal özelliklerin birleşimi olarak birey ve (b) toplumsal grup içinde belli bir statüye ve role sahip özne olarak birey. *The Individual Delinquent* adlı kitabında William Healy, failin birey olarak incelenmesini sağlam bir bilimsel temele oturtur. Kişinin kendi sosyal çevresinin bir parçası olarak görülebileceği ve görülmesi de gerektiği fikri ise T.M. Osborne'un iki kitabında, *Within Prison Walls* ve *Society and Prisons*'da, çarpıcı biçimde ifade edilmiştir. Aslına bakılırsa, suç sorunu toplumsal düzenimizin diğer temel problemlerine benzer ve çözümü üç şeyi gerektirir: (a) bireyin yeteneklerinin ve arzularının analizi (b) toplumumuzdaki faaliyetlerin, uzmanlaşma eğiliminin ve iş bölümünün analizi ve (c) bireyin toplumsal ve ekonomik çevreye göre ayarlanması veya uyumlu kılınması.

¹⁰ *Criminality and Economic Conditions*. (Boston, 1916.)

Seçili Kaynakça

I. BİYOLOJİK REKABET

- (1) Crile, George W. *Man an Adaptive Mechanism*. New York, 1901.
- (2) Darwin, Charles. *The Origin of Species*. London, 1859.
- (3) Wallace, Alfred Russel. *Studies Scientific and Social*. 2 cilt. New York, 1900.
- (4) -----*Darwinism*. An exposition of the theory of natural selection with some of its applications. Bölüm IV, "The Struggle for Existence," s. 14-40; Bölüm V, "Natural Selection by Variation and Survival of The Fittest," ss.102-25. 3. Baskı, Londra, 1901.
- (5) Weismann, August. *On Germinal Selection as a Source of Definite Variation*. Alıncadan çevrilmiştir. Chicago, 1896.
- (6) Malthus, T.R. *An Essay on the Principle of Population*. Or a view of its past and present effects on human happiness, with an inquiry into our prospects respecting the future removal or mitigation of the evils which it occasions. 2. Baskı, Londra 1803. [1.Baskı, 1798.]
- (7) Knapp, G.F. "Darwin und Socialwissenschaften" *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*. Erste Folge, XVIII (1872), 233-47.
- (8) Thomson, J. Arthur. *Darwinism and Human Life*. New York, 1918.

II. EKONOMİK REKABET

- (1) Wagner, Adolf. *Grundlegung der politischen Ökonomie*. ss. 794-828. ss 71-137. Leipzig, 1892-94.
- (2) Effertz, Otto. *Arbeit und Boden*. System der politischen Ökonomie. Cilt II, Bölüm: xix, xx, xxi, xxiii, xxiv, s. 237-320. Berlin, 1897.
- (3) Marshall, Alfred. *Principles of Economics*. Ek A, "The Growth of Free Industry and Enterprise." ss. 723-54. Londra, 1910.
- (4) Seligman, E.R.A. *Principles of Economics*. Bölüm x, ss. 139-53. New York, 1905.
- (5) Schatz, Albert. *L'Individualisme économique et social, ses origines, son évolution, ses formes contemporaines*. Paris, 1907.
- (6) Cunningham, William. *An Essay on Western Civilization in Its Economic Aspects*. Mediaval and modern times. Cambridge, 1913.

III. ÖZGÜRLÜK VE LAISSEZ FAIRE

- (1) Simmel, Georg. *Philosophie des Geldes*. Bölüm iv, "Die individuelle Freiheit," ss. 279-364. Leipzig, 1900.

(2) Bagehot, Walter. *Postulates of English Political Economics*. Alfred Marshall'ın önsözüyle. New York ve Londra, 1885.

(3) Oncken, August. *Die Maxime Laissez Faire et Laissez Passar, ihr Ursprung, ihr Werden*. Bern, 1886.

(4) Bastiat, Frédéric. *Harmonies économiques*. 9. Baskı. Paris, 1884.

(5) Cunningham, William. *The Growth of English Industry and Commerce in Modern Times*. Cilt III, "Laissez Faire." 3 cilt, 3. Baskı. Cambridge, 1903.

(6) Ingram, John K. *A History of Political Economy*. Bölüm v, "Third Modern Phase; System of Natural Liberty." 2. Baskı. New York, 1908.

(7) Hall, W.P. "Certain Early Reactions against Laissez Faire," *Annual Report of the American Historical Association for the Year 1913*. I, 127-38. Washington, 1915.

(8) Adams, Henry C. "Relation of the State to Industrial Action," *Publications of the American Economic Association*, I (1887), 471-549.

IV. PİYASA

(1) Walker, Francis A. *Political Economy*. Bölüm ii, ss. 97-102. 3. Baskı. New York, 1887.

(2) Grierson, P.J.H. *The Silent Trade*. A contribution to the early history of human intercourse. Edinburgh, 1903.

(3) Maine, Henry S. *Willage Communités in the East and West*. Ders VI, "The Early History of Price and Rent," ss.175-203. New York, 1885.

(4) Walford, Cornelius. *Fairs, Past and Present*. A chapter in the history of commerce. Londra, 1883.

(5) Bourne, H.R.F. *English Merchants*. Memoirs in illustration of the progress of British commerce. Yeni baskı. Londra, 1898.

(6) Webb, Sidney ve Beatrice. *Industrial Democracy*. Kısım III, bölüm ii, "The Higgling of the Market," ss. 654-702. Yeni Baskı. Londra, 1902.

(7) Bagehot, Walter. *Lombard Street*. A description of the money market. New York, 1876.

V. REKABET VE ENDÜSTRİYEL ÖRGÜTLENME

(1) Crowell, John F. *Trusts and Competition*. Chicago, 1915.

(2) Macrosty, Henry W. *Trusts and the State*. A sketch of competition. Londra, 1901.

(3) Carter, George R. *The Tendency toward Industrial Combination*. A study of the modern movement toward industrial combination in some spheres of British industry; its forms and developments, their causes, and their determinant circumstances. Londra, 1913.

(4) Levy, Hermann. *Monoploy and Competition*. A study in English industrial organization. Londra, 1911.

(5) Haney, Lewis H. *Business Organization and Combination*. An analysis of the evolution and nature of business organization in the United States and a tentative solution of the corporation and trust problems. New York, 1914.

(6) Van Hise, Charles R. *Concentration and Control*. A solution of the trust problem in the United States. New York, 1912.

(7) Kohler, Josef. *Der unlautere Wettbewerb*. Darstellung des Wettbewerbsrechts. Berlin ve Leipzig, 1914.

(8) Nims, Harry D. *The Law of Unfair Business Competition*. New York, 1909.

(9) Stevens, W.H.S. *Unfair Competition*. A study of certain practices with some reference to the trust problem in the United States of America. Chicago, 1917.

(10) Eddy, Arthur J. *The New Competition*. An examination of the conditions underlying the radical change that is taking place in the commercial and industrial world; the change from a competitive to a co-operative basis. New York, 1912.

(11) Willoughby, W.W. *Social Justice*. A critical essay. Bölüm ix, "The Ethics of the Competitive Process," ss. 269-315. New York, 1900.

(12) Rogers, Edward S. *Good Will, Trade Marks and Unfair Trading*, Chicago, 1914.

VI. SOSYALİZM VE ANARŞİZM

(1) Stirner, Max. (Kaspar Schmidt). *The Ego and His Own*. Almancadan çeviren: S. T. Byington. New York, 1918.

(2) Godwin, William. *An Enquiry Concerning Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*. Kitap V, bölüm xxiv. Londra, 1793.

(3) Proudhon, Pierre Joseph. *What is Property?* An inquiry into the principle of right and of government. Fransızcadan çeviren: B.R.Tucker. New York, 1897.

(4) Zenker, E. V. *Anarchism*. A criticism and history of the anarchist theory. Almancadan çevrilmiştir. New York, 1897.

(5) Bailie, William. *Jossiah Warren, The First American Anarchist*. A sociological study. Boston, 1906.

(6) Russel, B.A.W. *Proposed Roads to Freedom*. Socialism, anarchism, and syndicalism. New York, 1919.

(7) Mackey, Thomas, editör. *A Plea for Liberty*. An argument against socialism and socialistic legislation. New York, 1891.

(8) Spencer, Herbert. "The Man versus the State," *Social Statistics*'e ilave. New York, 1897.

(9) Marx, Karl ve Engels, Frederick. *Manifesto of the Communist Party*. İngilizce versiyonu Frederick Engels tarafından düzeltilmiş ve detaylandırılmıştır. Londra, 1888.

(10) Stein, L. *Der Socialismus und Communismus des heutigen Frankreichs*. Ein Beitrag zur Zeitgeschichte. Leipzig, 1848.

(11) Guyot, Edouard. *Le Socialisme et l'évolution de l'Angleterre contemporaine* (1880-1911). Paris, 1913.

(12) Flint, Robert. *Socialism*. 2.Baskı. Londra, 1908.

(13) Beer, M. *A History of British Socialism*. Cilt I, "From the Days of the Schoolmen to the Birth of Chartism." Cilt II, "From Chartism to 1920." Londra, 1919-21.

(14) Levine, Louis. *Syndicalism in France*. 2. Baskı. New York, 1914.

(15) Brissenden, Paul F. *The I.W.W. A study of American syndicalism*. New York, 1919.

(16) Brooks, John Graham. *American Syndicalism*. New York, 1913.

(17) ----- . *Labor's Challenge to the Social Order*. Democracy its own critic and educator. New York, 1920.

VII. REKABET VE "İÇ DÜŞMANLAR"

A. Varoluş Mücadelesi ve Toplumsal Sonuçları

(1) Henderson, Charles R. *Introduction to the Study of the Dependent, Defective, and Delinquent Classes, and of Their Social Treatment*. 2.Baskı. Boston, 1908.

(2) Grotjahn, Alfred. *Soziale Pathologie*. Versuch einer Lehre von den sozialen Beziehungen der menschlichen Krankheiten als Gmndlage der sozialen Medizin und der sozialen Hygiene. Berlin, 1912.

(3) Lilienfeld, Paul de. *La Pathologie sociale*. Avec une preface de René Worms. Paris, 1896.

(4) Thompson, Warren S. *Population*. A study in Malthusianism. New York, 1915.

(5) Field, James A. "The Early Propagandist Movement in English Population Theory," *American Economic Association Bulletin*, 4. Ser., I (1911), 207-36.

(6) Heron, David. *On the Relation of Fertility in Man to Social Status*. And on the changes in this relation that have taken place during the last fifty years. Londra, 1906.

(7) Elderton, Ethel M. "Report on the English Birthrate." University of London, Francis Galton Laboratory for National Eugenics. 'Eugenics Laboratory Memoirs, XIX-XX. Londra, 1914.

(8) D'Ambrosio, Manlio A. *Passivita Economica*. Primi principi di una teoria sociologica della popolazione economicamente passiva. Napoli, 1909.

(9) Ellwood, Charles A. *Sociology and Modern Social Problems*. Yenilenmiş baskı. New York, 1913.

B. Yoksulluk, Emek ve Proletarya

(1) Woods, Robert A., Elsing, W. T., ve diğerleri. *The Poor in Great Cities*. Their problems and what is being done to solve them. New York, 1895.

(2) Rowntree, B. Seebohm. *Poverty, a Study of Town Life*. Londra, 1901.

(3) Devine, Edward T. *Misery and Its Causes*. New York, 1909.

(4) Marx, Karl. *Capital*. A critical analysis of capitalist production. Bö-

lüm xv, "Machinery and Modern Industry." 3. Almanca baskısından çevirenler: Samuel Moore ve Edward Aveling. Editör: Frederick Engels. Londra, 1908.

(5) Hobson, John A. *Problems of Poverty*. An inquiry into the industrial condition of the poor. Londra, 1891.

(6) Kydd, Samuel [Alfred, müstear] *The History of the Factory Movement*. From the year 1802 to the enactment of the ten hours' bill in 1847. 2 cilt. Londra, 1857.

(7) Rowntree, B. S. ve Lasker, Bruno. *Unemployment, a Social Study*. Londra, 1911.

(8) Reveridge, William Henry. *Unemployment*. A problem of industry. 3.Baskı. Londra, 1912.

(9) Parmelee, Maurice. *Poverty and Social Progress*. New York, 1916.

(10) Gillin, John L. *Poverty and Dependency*. Their relief and prevention. New York, 1921.

(11) Sombart, Werner. *Das Proletariat; Bilder und Studien*. Frankfurt am Main, 1906.

(12) Riis, Jacob A. *How the Other Half Lives*. Studies among the tenements of New York. New York, 1890.

(13) Nevins, Margaret W. *Workhouse Characters and Other Sketches of the Life of the Poor*. Londra, 1918.

(14) Sims, George R. *How the Poor Live; and Horrible London*. Londra, 1898.

C. Endüstriyel Açıdan Engelliler

(1) Best, Harry. *The Deaf*. Their position in society and the provision for their education in the United States. New York, 1914.

(2) -----. *The Blind*. Their condition and the work being done for them in the United States. New York, 1919.

(3) United States Bureau of the Census. *The Blind and the Deaf*, 1900. Washington, 1906.

(4) -----. *Deaf-Mutes in the United States*. Analysis of the census of 1910 with summary of state laws relating to the deaf as of January 1, 1918. Washington, 1918.

(5) -----. *The Blind in the United States 1910*. Washington, 1917.

(6) Niceforo, Alfredo. *Les Classes pauvres*. Recherches anthropologiques et sociales. Paris, 1905.

(7) Goddard, Henry H. *Feeble-mindedness, Its Causes and Consequences*. Bölüm i, "Social Problems," ss. 1-20. New York, 1914.

(8) Popenoe, Paul B. ve Johnson, Roswell H. *Applied Eugenics*. Bölüm ix, "The Dysgenic Classes," ss. 176-83. New York, 1918.

(9) Pintner, Rudolph ve Toops, Herbert A. "Mental Test of Unemployed Men," *Journal of Applied Psychology*, I (1917), 325-41; 11 (1918), 15-25.

(10) Oliver, Thomas. *Dangerous Trades*. The historical, social, and legal

aspects of industrial occupations affecting health, by a number of experts. New York, 1902.

(11) Jarrett, Mary C. "The Psychopathic Employee: a Problem of Industry," *Bulletin of the Massachusetts Commission on Mental Diseases*, I (1917-18), Sayı 3-4, 223-38. Boston, 1918.

(12) Thompson, W. Gilman. *The Occupational Diseases*. Their causation, treatment, and prevention. New York, 1914.

(13) Kober, George M. ve Hanson, William C., editörler. *Diseases of Occupation and Vocational Hygiene*. Philadelphia, 1916.

(14) Büyük Britanya. Mühimmat Bakanlığı. *Health of Munition Workers Committee*. Hours, fatigue, and health in British munition factories. Reprints of the memoranda of the British Health of Munition Workers Committee, Nisan, 1917. Washington, 1917.

(15) Büyük Britanya İçişleri Bakanlığı. *Report of the Committee on Compensation for Industrial Diseases*. Londra, 1907.

(16) McMurtrie, Douglas C. *The Disabled Soldier*. Jeremiah Milbank'ın girişiyle. New York, 1919.

(17) Rubinow, I. M. "A Statistical Consideration of the Number of Men Crippled in War and Disabled in Industry," *Publication of Red Cross Institute for Crippled and Disabled Men*. Seri 1, No. 4, Şubat 14, 1918.

(18) Love, Albert G. ve Davenport, C. B. *Defects Found in Drafted Men*. Statistical information compiled from the draft records showing the physical condition of the men registered and examined in pursuance of the requirements of the selective-service act. Savaş Departmanı, ABD Sağlık Dairesi Başkanlığı, Washington, 1920.

D. Alkoliklik ve Uyuşturucu Bağımlılığı

(1) Partridge, George E. *Studies in the Psychology of Intemperance*. New York, 1912.

(2) Kelynack, T. N. *The Drink Problem of Today in Its Medicosociological Aspects*. New York, 1916.

(3) Kerr, Norman S. *Inebriety or Narcomania*. Its etiology, pathology, treatment, and jurisprudence. 3. Baskı. Londra, 1894.

(4) Elderton, Ethel M. "A First Study of the Influence of Parental Alcoholism on the Physique and Ability of the Offspring." *Eugenics Laboratory Memoirs*, University of London, Francis Galton Laboratory for National Eugenics. Londra, 1910.

(5) Koren, John. *Economic Aspects of the Liquor Problem*. An investigation made for the Committee of Fifty under the direction of Henry W. Farnam. Boston, 1899.

(6) Towns, Charles B. *Habits that Handicap*. The menace of opium, alcohol, and tobacco, and the remedy. New York, 1916.

(7) Wilbert, Martin I. "The Number and Kind of Drug Addicts," *U.S. Public Health Reprim*, No. 294. Washington, 1915.

(8) Rowntree, B. Seebohm. *Land and Labour: Lessons from Belgium*. Bölüm xxvi, "The Drink Problem." Londra, 1910.

(9) McIver, J. ve Price, G. F. "Drug Addiction," *Journal of the American Medical Association*, LXVI (1915), 476-80.

(10) Stanley, L. L. "Drug Addictions," *Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology*, X (1919), 62-70.

E. Suç ve Rekabet

(1) Parmelee, Maurice. *Criminology*. Bölüm vi, ss. 67-91. New York, 1918.

(2) Bonger, William A. *Criminality and Economic Conditions*. Fransızca'dan çeviren: H.P. Horton, editör ve önsöz yazarı: Edward Lindsey, giriş bölümü: Frank H. Norcross. Boston, 1916.

(3) Tarde, G. "La Criminalité et les phénomènes économiques," *Archives d'anthropologie criminelle*, XVI (1901), 565-75.

(4) Van Kan, J. *Les Causes économiques de la criminalité*. Etude historique et critique d'étiologie criminelle. Lyon, 1903.

(5) Fornasari di Verce, E. *La Criminalita e le vicende economiche d'Italia, dal 1873 al 1890, con prefazione di Ces. Lombroso*. Torino, 1894.

(6) Devon, J. *The Criminal and the Community*. Londra ve New York, 1912.

(7) Breckinridge, Sophonisba ve Abbott, Edith. *The Delinquent Child and the Home*. Bölüm iv, "The Poor Child: The Problem of Poverty," ss. 70-89. New York, 1912.

(8) Donovan, Frances. *The Woman Who Waits*. Boston, 1920.

(9) Fernald, Mabel R., Hayes, Mary H. S. and Dawley, Almira. *A Study of Women Delinquents in New York State*. Beardsly Ruml'dan istatistikî bilgiler, Katharina Bement Davis'ten önsöz ile. Bölüm xi. "Occupational History and Economic Efficiency," s. 304-79. New York, 1920.

(10) Miner, Maude. *The Slavery of Prostitution*. A plea for emancipation. Bölüm iii, "Social Factors Leading to Prostitution," ss. 53-88. New York, 1916.

(11) Ryckère, Raymond de. *La Servante criminelle*. Etude de criminologie professionnelle. Paris, 1908.

Yazılı Tema Konuları

1. Varoluş Mücadelesi ve En Güçlünün Hayatta Kalması.
2. Ekonomik Rekabet ve Ekonomik Denge.
3. "Haksız" Rekabet ve Toplumsal Denetim.
4. Rekabet *versus* Duygular.
5. Pazarın, Takasın ve Ticaret Odalarının Tarihi.
6. Ekonomide ve Politikada *Laissez Faire* Teorisinin Geçmişi.
7. Rekabet, Para ve Özgürlük.
8. Endüstride ve Toplumda Rekabet ve Ayrışma.
9. Neo-Malthusçu Hareket ve Irk İntiharı.
10. Rekabete Dayalı Ekonomik Düzen ve "İç Düşmanlar."
11. İngiliz Yoksul Yasalarının Tarihçesi.
12. Rekabetçi, İkincil Toplumda İşsizlik ve Yoksulluk.
13. Modern Ekonomi ve Aşırılık Psikolojisi.
14. Modern Endüstri, Fiziksel Engelliler ve Rehabilitasyon Programları.
15. Suçun Ekonomik Koşullar ile İlişkisi.
16. Toplumsal İslahat Metotları: Hayırseverlik, Sosyal Yardım Çalışmaları, Sosyal Güvence, vb.
17. Rekabeti Sınırlandırma Çalışmaları: Toplu Sözleşme, Ticaret Birlikleri, Ticaret Odaları, vs.

Tartışma Soruları

1. Rekabetin genel tanımları hangi alanlarda yapılmıştır?
2. Bir etkileşim biçimi olarak rekabet, çatışmadan, uyumdan ve asimilasyondan hangi yönleriyle ayrılır?
3. Mücadele, çatışma, rekabet ve çekişme arasındaki farktan ne anlıyorsunuz?
4. Varoluş mücadelesinin farklı biçimleri nelerdir?
5. Darwin "varoluş mücadelesi" terimini hangi anlamlarda kullanmıştır? Bunların kaçısı insan toplumu için geçerli olabilir?
6. Darwin'in şu sözlerinden ne anlıyorsunuz: "Bütün organik varlıkların yapısı, yiyecek ya da kalacak için rekabete girdiği, kendisinden kaçmak zorunda olduğu ya da kendisiyle beslendiği diğer bütün organik varlıkların yapısıyla oldukça elzem fakat genelde saklı bir biçimde bağlantılıdır." Sizce onun bu ilkesi, toplumsal grupların yapıları için de geçerli midir?
7. İnsani veya toplumsal ilişkilerde rekabete örnek olarak aklınıza neler geliyor? Bunlar hangi açılardan bitki topluluklarındaki rekabete (a) benzemektedir ve (b) ondan farklılaşmaktadır?
8. Modern toplumda biyolojik rekabet ne ölçüde gerçekleşir?
9. Rekabet her zaman uzmanlaşmada artış ve ileri düzey örgütlenme ile mi sonuçlanır?
10. Rekabetin uzmanlaşma ve örgütlenme üzerindeki etkisinin toplumdaki tezahürleri nelerdir?
11. Crile'in şu sözlerinden ne anlıyorsunuz: "Her durumda, bütün yaratıkların kaderi tek bir mekanizmaya bağımlı gibi görünür." İnsan için bu mekanizma nedir?
12. Sizce Crile, insan aklının evrimini yeterli ölçüde açıklamış mıdır?
13. Hayvanlar arasındaki varoluş mücadelesi ile insanlar arasındaki varoluş mücadelesinin karakteristik farkları nelerdir?
14. Bir toplulukta benzerliklerden kaynaklanan rekabet ile farklılıklardan kaynaklanan rekabet arasındaki farklar nelerdir?
15. Ekolojik "tepki" kavramını, sosyolojik "kontrol" kavramı ile karşılaştırınız.

16. "Bir topluluğun reaksiyonu genelde, onu oluşturan türlerin ve bireylerin tepkilerinin toplamından çok daha fazlasıdır" ifadesinden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.

17. Clements'in, bir bitki topluluğunun başka bir bitki topluluğu tarafından istila edilişini analiz ederken kullandığı göç, *ecesis* ve rekabet terimleri, ABD'yi "istila eden", diğer deyişle ABD'ye göç eden, yerleşen ve nihayet asimile olan göçmenlerin "Amerikalılaşma" sürecinin analizinde ne ölçüde kullanılabilir?

18. (a) İç ve (b) dış göçlere yol açan toplumsal etmenler nelerdir?

19. Ayrışma teriminden ne anlıyorsunuz? Ayrışmaya neden olan toplumsal faktörler ne derece (a) ekonomik ve (b) duygusaldır? Örneklerle açıklayınız.

20. Amerika Birleşik Devletleri'ne yapılan göçler hangi yönlerden ayrışma ile sonuçlanmıştır?

21. Amerikan şehirlerimizdeki göçmen ayrımı (a) rekabetin, (b) çatışmanın, (c) toplumsal denetimin, (d) uyum sağlamanın ve (e) asimilasyonun lehine midir yoksa aleyhine midir?

22. ABD'de iç göçe neden olan faktörler nelerdir?

23. Şehirlere yönelik hangi bağlamda rekabetin bir sonucudur?

24. Kentsel ayıklanma ve şehirlerin etnik kompozisyonu ile ilgili Ripley'in vardığı yargı nedir?

25. ABD'de demografik ayrım ve toplumsal ayıklanmanın başlıca sonuçları nelerdir?

26. Sizce ırklar-arası rekabetin başlıca özellikleri nelerdir?

27. Walker'ın Birleşik Devletler'de ırk intiharına neden olan toplumsal etmenler analizine ne ölçüde katılıyorsunuz?

28. Günümüzde rekabet hangi spesifik yönlerden ırk intiharına neden olan faktörlerdendir?

29. Amerikan halkının etnik stoku üzerinde ırklar-arası rekabetin gelecekteki etkileri neler olacaktır?

30. "Politik iktisadın geleneksel sisteminin ebediyen geçerli olacağı düşüncesi mantıklıdır" ifadesini açıklayın.

31. Ne ölçüde ve hangi manada ekonomik rekabet bilinçsizdir?

32. Doğuştan gelen zihinsel yeti dışında, farklı toplumsal grupların ve farklı bireylerin rekabete girdiği alanlar nelerdir?

33. Sizin rakipleriniz kimlerdir?

34. Rakiplerinizin varlığının ne derece bilincindesiniz?

35. Rekabetçi işbirliği ile anlatılmak istenen nedir? Örneklerle açıklayınız.

36. "Ekonomik denge" ifadesinden ne anlıyorsunuz?

37. "Ekonomik denge" ile "toplumsal dayanışma" aynı şey midir? Eğer varsa, bu iki kavram arasındaki ilişki nedir?

38. Rekabet ne ölçüde münferit çıkarların doğal uyumuna katkıda bulunur?

39. Adam Smith, "görünmez el" ile neyi kastetmiştir?

40. "Medeniyet, bireylerin bilinçli işbirliğinin değil, bilinçsiz rekabetinin sonucudur." Bu ifadeye katılıyor musunuz?

41. "Kişi, kendi çıkarı peşinde koşarken genelde topluma faydalı olmak gibi bir niyet ile hareket ettiğinden çok daha fazla yarar sağlar." Bu ifadeyi destekleyen ya da zayıflatan argümanlar neler olabilir?

42. İktisat alanında laissez faire teorisi neden büyük ölçüde terk edilmiştir?

43. "Özgürlük" kavramından ne anlıyorsunuz? Özgürlük, rekabet özgürlüğü ile ne ölçüde özdeşleştirilebilir?

44. Bastiat'ın "rekabet özgürleşmektir" şeklindeki tanımına katılıyor musunuz?

45. Para nasıl özgürlük sağlar? Para, tarafları işbirliğine iter mi yoksa ondan uzaklaştırır mı? İşbirliği ve rekabet birbirine zıt kavramlar mıdır?

46. Bireyler arası rekabet ve gruplar arası rekabet hangi koşullar altında gerçekleşir?

47. Anarşizm, sosyalizm ve komünizm toplumun ekolojik tanımlarına dayanmaktadır, ifadesinden ne anlıyorsunuz?

48. Bir düşüncenin ya da öğretinin (a) bir veri ve (b) bir değer olarak birbirinden farkı nedir?

49. Muhtaç, suçlu ve kusurlu kimseler hangi açıdan "iç düşmanlar" olarak görülebilir? Bu bakış açısı bireyci midir yoksa toplumcu mudur, ya da siz onu nasıl tanımlarsınız?

ÇATIŞMA

I. GİRİŞ

1. Çatışma Kavramı

Rekabet ve çatışma arasındaki farktan daha önce bahsetmiştik. Bunların ikisi de birer etkileşim biçimidir fakat rekabet, temas halinde ya da iletişim içinde olması zorunlu olmayan bireyler arasındaki mücadele iken çatışma, temasın vazgeçilmez unsur olduğu bir yarışmadır. Rekabet, bitkiler arasında olduğu gibi koşulsuz ve kontrolsüz, insanın hemcinsine ve diğer bütün canlı varlıklara karşı verdiği büyük ve gayri şahsi yaşam mücadelesinde olduğu gibi de bilinçsizce gerçekleşir. Öte yandan çatışma mutlaka bilinçlidir, en derin duyguları, en güçlü tutkuları harekete geçirir, büyük bir dikkat ve yoğun bir çaba gerektirir. Rekabet ve çatışmanın ikisi de birer mücadele biçimidir. Gelgelelim rekabet kesintisiz ve gayri şahsi iken çatışma, aralıklı ve şahsidir.

Rekabet, bir ekonomik düzende konum elde etme mücadelesidir. Dünya ekonomisinde nüfusun dağılımı, ulusal ekonomide endüstriyel örgütlenme ve iş bölümünde bireyin görevi—tüm bunlar uzun vadede rekabet tarafından belirlenir. Bireyin ya da bir grup bireyin toplumsal düzendeki statüsü ise çekişme tarafından, savaş tarafından ya da çatışmanın daha üstü kapalı biçimleri tarafından belirlenir.

“İki kişi iş yapar, üçüncüsü can sıkar” deyimini, yeni bir unsurun ortaya çıkışıyla toplumsal dengenin ne kadar kolay bozulabileceğini ifade eder. Aynı sosyal çevrede bulunan farklı bireylere gösterilen ilginin düzeyleri ve nüansları arasındaki farklar, medeni toplumun hoş ve ağırbaşlı görüntüsü altındaki çekişmelerin ve çatışmaların yüzeysel

yansımalarıdır. Genel olarak, rekabet bireyin topluluktaki konumunu belirlerken çatışma onun toplumdaki yerini sağlamlaştırır, diyebiliriz. Mevki, pozisyon, ekolojik dayanışma -tüm bunlar topluluğun özellikleridir. Statü, itaat, üstünlük ve kontrol- bunlar da toplumun ayırt edici nitelikleridir.

Çatışma her daim insanoğlunun ilgi odağı olagelmıştır. Mücadelenin çatışmaya dönüşmesi -söz konusu ister ırklar arası, ister uluslar ya da bireyler arası çatışma olsun- her zaman ve her koşulda insanların ilgisini çekmiş ve seyirci bulmuştur. Bu seyirciler, eğer kavgada bizzat yer almıyorlarsa, bir taraf tutmuşlardır. İşte, kamuoyuna yön veren, bu savaş-dışı kimselerin çatışmasıdır ve kamuoyu, bireyler arası mücadelelerde her zaman önemli bir rol oynamıştır. Savaşı, salt fiziksel güçlerin oyunu olmaktan çıkarıp ona ahlâki bir mücadelenin, iyi ve kötü arasındaki çatışmanın trajik önemini yükleyen şey de budur.

Sonuç olarak savaş bir nevi mahkeme, bir yargılama süreci karakterine bürünmüştür; bu sürecin yöntemini belirleyen örf-âdetlerdir ve mücadele konusu davada bir hüküm olarak kabul edilir.

Dövüş ile yargılanmadan ayrı olarak düello, her ne kadar adli bir usul olma özelliğini hiçbir zaman taşımamış olsa da yanlışları telafi etme yönünden bireyi ahlâken bağlayan katı bir gelenek olmuştur. Bu telafinin hangi yöntemlerle sağlanacağı ve sağlanması gerektiği önceden belirlenir ve ceza bireyin üyesi olduğu gruptaki statüsünü kaybetmesidir.

İşkence ile yargılanma ve dövüş ile yargılanmayı düello-dan ya da başka herhangi bir şahsi oç alma biçiminden kat be kat önemli kılan, bu yargılama işlemlerinin kamuya açık yapılması, törensel bir karaktere sahip olması ve bu işlemler sırasında görünmeyen güçlerin doğrunun ve adaletin yanında olacağı inancıdır.

Bu bağlamda ilginç olan bir diğer nokta da siyasi ve adli usullerin bir nevi çatışma formunda gerçekleştirilmesidir.

Örneğin bir seçim, kelleleri kırmayıp saydığımız bir yarışmadır. Jüri huzurunda gerçekleştirilen bir mahkeme, eski zamanların yargısal düelloları gibi, tarafların şampiyonlar tarafından temsil edildiği bir yarışmadır.

O halde genel olarak, rekabetin çatışmada bilinçli ve kişisel hale geldiği söylenebilir. Bu geçiş sürecinde rakipler, birbirine düşman kimselere dönüşür. Öte yandan çatışma, daha ileri seviyelerde, şahsi olmaktan çıkar -örneğin, adaleti ve ahlâki düzeni sağlama ve sürdürme mücadelesinde olduğu gibi. Zira böyle bir durumda salt bireylerin değil, bütün bir topluluğun refahı söz konusudur. Siyasi partiler ve farklı mezhepler arasındaki mücadeleler için de aynı şey geçerlidir. Böyle durumlarda da meseleler doğrudan işin içinde olan rakiplerin gücü ve ağırlığı tarafından değil, az ya da çok kamuoyunun gücü ve ağırlığı tarafından, neticede insanoğlunun sağduyusu tarafından karara bağlanır.

2. Okuma Metinlerinin Sınıflandırılması

Çatışma ile ilgili metinler dört başlık altında toplanmıştır: (a) bilinçli bir rekabet olarak çatışma (b) savaş, içgüdüler ve idealler (c) çekişme, kültürel çatışmalar ve toplumsal örgütlenme ve (d) ırk çatışmaları.

a) Bilinçli rekabet. Bireyin öz-bilinci, başka insanlarla ilişkilerinde ve çatışmalarında artar. Öz-bilinç kendini gurur ve tevazu, gösteriş ve öz-saygı, alçakgönüllülük ve kibir, acıma ve küçümseme gibi çeşitli şekillerde gösterdiği kadar, ırkçı ön yargı, şovenizm, sınıf ve kast ayrımcılığı ve sosyal mesafelerin oluşturulduğu diğer bütün toplumsal araçlar şeklinde de gösterir.

Bireyin kişiliğini şekillendiren ve statüsünü belirleyen şey, sosyal temasların ve münasebetlerin açığa çıkardığı bu çeşitli tepkilerdir. İşte çatışmayı meydana getiren, bu statüyü sürdürme ve yükseltme, bu kişiliği koruma, onun refahını büyütme, ayrıcalıklarını artırma ve itibarını muha-

faza etme çabasıdır. Bu, ister şahsi ister siyasi olsun, bütün çatışmalar için geçerlidir. Mezhep çatışmaları, ulusal veya yurt savunması savaşları için de aynı şey geçerlidir, zira bireyin kimliği, parçası olduğu grubun ve klanın çıkarları ile o kadar bağlantılıdır ki, bir mücadele söz konusu olduğunda o, grubunun davasını kendi davası sayar.

Savaşın ekonomik sebepleri hakkında şimdiye dek çok şey yazılmış ve söylenmiştir fakat hislerimizin esas kaynağı ne olursa olsun, salt ekonomik sebeplerden dolayı savaşa girmedığımız kesindir. Zenginlik ve mülkiyet dünyanın her yerinde saygınlık, onur ve pozisyon ile ilişkili olduğundandır ki insanlar ve milletler onlar için kavgaya ederler.

b) Savaş, içgüdüler ve idealler. Savaş, çatışmanın tipik ve çarpıcı bir örneğidir. Düşmanlığın çarpışan tarafları ya da grupları başka koşullar altında birleştirecek olan her nevi maddi ve manevi faydaya üstün geldiği savaşta, dürtüler ve çatışmanın toplumsal yaşamdaki rolü en belirgin düzeyde açığa çıkar. Savaşı, çatışmanın bir örneği olarak görmenin gerçekçi bir sebebi vardır. Zira savaş unutulmaz kılan, gördüğü muazzam ilgi, askeri taarruz ya da savunma için organize olmuş uluslar tarafından sarf edilen inanılmaz çabalar ve kaynaklar, zafer için, onur için ya da anavatanın emniyeti için verilen büyük kayıplar ve yapılan büyük fedakârlıklardır. Kolektif yaşamın başka hiçbir boyutu ile ilgili böylesine yeterli kayıt bulunmamaktadır.

Savaşın bir yandan insan içgüdüleri, diğer yandan insanın idealleri ile ilişkisi, son dönemdeki değerlendirme ve tartışmaların odağı haline gelmiştir. İnsanın orijinal doğasında husumetin olmadığını söylemek boşunadır. Bu bölümde sunulan örnek metinler hiç kuşkusuz, insanın arzularının ve içgüdülerinin kavga biçimini almasının ne derece kolay olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, ulusların savaşa karşı tutumunda geleneğin, kültürün ve kolektif simgelerin belirleyici bir rol oynamadığı fikri de aynı miktarda anlamsızdır. Dolayısıyla, yapılacak sosyolojik tahkikatın hedefi, insanın orijinal doğasındaki eğilimlerin birle-

şiminin, geleneğin, kültürün ve koşulların baskısının nasıl kavga biçimini aldığını belirlemek olmalıdır. Tarihte savaşçı halkların barışçıl, barışçıl ulusların ise militarist hale gelmesinin örnekleri mevcuttur. Bu dönüşüm sürecinin işleyişini anlamak, onu kontrol altına almanın ilk koşuludur.

c) *Çekişme, kültürel çatışmalar ve toplumsal örgütlenme.* Çekişme, çatışmanın yüceltilmiş biçimidir. Çekişmede bireylerin mücadelesi, grubun refahını sağlama amacı taşır. Benzer biçimde, gruplar arası çekişmelerde çatışma veya rekabet, daha büyük ve kapsayıcı bir grubun çıkarlarına hizmet eder. O halde çekişme, grup tarafından yönetilen ve grubun kendi çıkarına hizmet eden çatışma olarak tanımlanabilir. Çekişme fenomeni ile ilgili bir araştırma, onun grup yaşamında organize edici bir rol oynadığını ortaya koymuştur.

Çatışma grupları söz konusu olduğunda, çekişme ve çatışma arasında yukarıdaki kadar net bir ayrım yapmak her zaman kolay değildir. Örneğin tarikat bir çatışma grubudur. Diğer gruplarla olan varoluş ve zafer mücadelesinde, en kapsayıcı grup olan toplumun refahını en yüksek noktaya çıkarma hedefi güder. Gelgelelim tarikat savaşları topluluğun ahlâki, toplumsal ve dini çıkarlarının tersine de işleyebilir. Bir uyum grubu olan cemaat ise, salt kapsayıcı toplumun değil, aynı zamanda onu oluşturan grupların da refahını artırmak amacıyla çekişmeye veya rekabete girer.

Kültürel ve siyasi çatışma söz konusu olduğunda, çatışmanın toplumsal yaşamdaki işlevi anlaşılır ve makul hale gelir. Bireyin yaşamındaki zihinsel çatışmalar ise değişen koşullara göre kendini uyarlama ve yeni deneyimleri özümseme amacı taşır. Birey, farklı dürtülerinin çatışması sonucu ne yapacağına karar verir. Ancak çatışmanın olduğu yerde bilinçli ve rasyonel davranıştan söz edilebilir.

d) *İrk çatışmaları.* Hiçbir sosyal temas, ırklar arası ilişkiler kadar çatışmaya müsait olamaz, özellikle de ırksal farklılıklar salt kültürel farklar ile değil, renk farklılıkları ile de güçlendirildiğinde. Ve eklemek gerekir ki, hiçbir sosyal

temasta verilen tepkiler, ırklar arası ilişkilerdeki kadar bariz fakat aynı zamanda analizi ve tanımı zor olamaz.

İrkçi tabuları destekleyen duygu ve düşünceler olarak tanımladığımız ırkçı ön yargı, en azından Amerika'da, muğlâk bir fenomen değildir. Fakat şimdiye dek kimse onu bütünüyle anlaşılır kılmayı da başaramamıştır. Apaçık ortadadır ki, ırkçı ön yargıda, sınıf ve kast ön yargısından farklı olarak, bilinmeyenden ve anlaşılmayandan korkmaya dayalı içgüdüsel bir etken söz konusudur. Ten rengi ya da fiziki farklılıkları vurgulayan başka herhangi bir ırksal işaret, muhtemelen var olmayan ahlâki farklılıkların sembolü haline gelir. Bizler yabancidan aynı zamanda hem korkar hem de ona hayran kalırız; farklı ırktan bir yabancı ise aynı ırktan olduğumuz bir yabancıya göre bize çok daha yabancı gelir. Bu naif ön yargı, köleliğin var olduğu zamanlarda zenciler ve beyaz adam arasındaki yakın ilişkilerin gösterdiği üzere, başka etkenler tarafından güçlendirilmediği sürece kolayca zayıflatılabilir.

İrklar arası düşmanlık açısından olumlu bir etken sayılabilecek kültürler arası çatışma, bir ırkın farklı ya da alt kültüre sahip başka bir ırk ile şahsi rekabete girmeye yanaşmaması şeklinde açıklanabilir. Bu durum, uzun vadede, yüksek statüye sahip bir kesimin ya da sınıfın, düşük statüye sahip kimselerle eşit şartlarda rekabet etmek istememesi halini alır. İrk çatışmaları, tıpkı savaşlar gibi, temelde ırk gruplarının statü mücadeleleridir. Bu bağlamda ve bu açıdan bakıldığında, Avrupa uluslarının ve "sömürge halklar"ın bağımsızlık ve özerklik mücadeleleri de aslında uluslar ailesinde statü elde etme mücadelesidir.

Bu mücadele şartlarında, İrlanda milliyetçiliği, Yahudi siyonizmi ve Siyah ırk bilinci gibi hareketler şeklinde tezahür eden ırk ve ulus bilinci, çatışma durumuna verilen doğal ve belirgin bir tepkidir. Avrupa'da, Hindistan'da ve Mısır'da görülen milliyetçi hareketler, tıpkı savaş, çekişme ve çatışmanın daha şahsi biçimleri gibi, birer tanınma, diğer deyişle onur, zafer ve saygınlık mücadelesidir.

II. OKUMA METİNLERİ

A. BİLİNÇLİ REKABET OLARAK ÇATIŞMA

1. Çatışmanın Tarihi¹

Toplumun bütün sınıfları -ve neredeyse aynı derecede her iki cinsiyet de- yetenek ve şans içeren bütün yarışma biçimlerine, özellikle de tehlikenin ya da riskin büyük olduğu yarışmalara derin bir ilgi duyar. İnsanlar, sokak dövüşü gördükleri yerde durup izlerler, aynı insanlar bir boks maçını ya da bir boğa güreşini de aynı ilgiyle izlerler, tabii vicdanları elverdiği müddetçe. Zira sosyal açıdan gelişmiş olan acıma ve merhamet duygularımız, asıl amacın fiziki zarar vermek olduğu oyunlardaki birtakım sahnelerle şahit olmaktan kaçınmamıza neden olabilir. Fakat çatışma niteliğindeki faaliyetlere duyduğumuz ilginin derinliği, bu nitelikte bir oyun olan futbolun kitleler gözündeki cazibesi tarafından ispatlanmıştır. Nitekim futbolda, çatışma durumuna içgüdüsel olarak verdiğimiz duygusal tepkiler en üst seviyeye çıkar.

Aslında, zevklerimizi ve acılarımızı, mutlu ve kederli anlarımızı inceleyecek olursak, bunların esas itibarıyla yiyecek mücadelesinde ve eş için yapılan çekişmelerde ortaya çıkan içgüdülere uzandığını görürüz. Organizmanın yapısı, en etkin yapıların hayatta kalması yoluyla kademeli olarak oluşturulmuştur. Başarılı hareketlere mekanik olarak uyum sağlamış bir yapıya tekabül eden psişik yanımızda,

¹ William I. Thomas'ın "The Gaming Instinct" adlı eserinden alınmıştır; *American Journal of Sociology*, VI (1900-1901), ss. 750-63.

çatışma durumuna yapının kendisi gibi eksiksiz ve mükemmel bir ilgi gelişmiştir. Duygu durumları, kuşkusuz, eylem için yapılan ve esas olarak ilerleme ya da geri çekilme eğilimine karşılık gelen bedensel hazırlıklardır; mutluluk hali ile uzatıcı kaslar, üzüntü hali ile bükücü kaslar arasında bir ilişki olduğu dahi saptanmıştır. Bu yapıların ve çatışmaya duyulan ilginin gelişiminden önce doğada ne kadar zaman geçtiğine ve nasıl deneyimler yaşandığına dair yeterli bilgiye sahip olamasak da jeolojik kayıtlara bakarak bu sürenin uzun, deneyimlerin çok fazla, rekabetin ise çok keskin olduğunu söyleyebiliriz. Öyle keskin ki, neticede sadece insanda değil, üst sınıf hayvanların tümünde beden ve zihin, yapı ve ilgi, çatışma, rekabet ve çekişmelerle dolu bir hayatın parçası olan şiddet türünden motor hareketlerde mükemmel çalışır hale gelmiştir. Tehlikeli ya da riskli dediğimiz durumlara duyulan ilgi olmasaydı, yiyecek elde etmek ve hayatta kalmak için hücumu veya savunmaya dayalı hareketlere bel bağlayan bir organizma söz konusu olamazdı. Bu ilgiden yoksun bir tür, kusurlu olur ve gelişim sürecinde yarı yolda kalırdı.

İlgi ve heyecanımızın çatışma durumlarında arttığı gerçeği, onları en kolay uyandıran durumlara bakılarak anlaşılabilir. Savaş, basitçe dövüşün organize edilmiş biçimidir ve bu itibarla oldukça çekicidir, diğer deyişle, ilgiyi güçlü bir biçimde artırır. Mülk birikimi, duyarlılık ve idrak artışı ile birlikte savaşın israfa neden olan tehlikeli bir süreç olduğu anlaşılır hale gelmiştir. Kamusal ve kişisel çıkarlar ondan mümkün olabildiğince uzak durmayı gerektirir. Fakat her ne kadar gözden düşmüş olsa da savaşın heyecanlı bir oyun olduğu su götürmez bir gerçektir. Yakın zamanda ABD'nin *Rough Riders* adı verilen süvarileri ve daha da yakın zamanda İngiliz aristokrasisinin genç erkekleri savaşa vatanseverlik duygusuyla gitmişlerdir elbette fakat onların, savaşı insan ömründe nadiren ele geçirilebilecek en büyük spor fırsatı olarak gördüklerine dair kesin deliller de mevcuttur. Kadınların savaşa karşı duygusal yaklaşımı

mının erkeklerinkinden hiç de geride olmadığına dair de bolca kanıt bulunmaktadır. Grey, yarım düzine Avustralyalı yaşlı kadının hayali bir hasarı öne sürerek erkekleri komşu kabileyle savaşa sürükleyebileceğini söyler. Yahudi genç kızlar sokağa, Talut'un binleri, Davud'un ise on binleri katlettiğini anlatan şarkılar söyleyip dans ederek çıkarlardı. Son İspanyol Savaşı sırasında, Havana'nın genç kadınları direnişe katılmakta tereddüt eden genç erkeklere, savaşımaya karar verene kadar giymeleri için kendi gardıroplarından giysiler gönderirdi.

Kan davası bir diğer şiddet içeren, içgüdüsel ve cezbedici tepki türüdür. Kan davası özünde hem birey hem de kabile açısından bir nevi savunma aracıydı, zira ceza hukukunun yokluğunda misillemenin devam edeceği düşüncesi kişileri saldırgan davranışlardan caydıran bir şeydi. Fakat ilkel toplumlarda bu, düzeni sağlamak için pahalı bir yöntemdi, zira uyarana verilen tepki başka bir uyaran meydana getiriyor, her ölüm başka bir ölüme neden oluyordu; çok sayıda denemenin ve yöntemin ardından devlet, bireye adaleti kendi eliyle sağlamayı yasakladı. Gelgelelim devlet denetiminin zayıf olduğu ücra yerlerde insanlar anlaşmazlıkları halen kendileri çözerler; kan davasının gidişatını bilenler, bu uygulamanın sonu olmadığı gerçeğinin farkındadır. Bu sürekliliğin sebebi başvurulacak bir hukuk olmayışı değil, eski yöntemin çok daha hızlı ve büyüleyici oluşudur. Diğer deyişle, kan davasındaki duygusal olasılıklar ve duygusal tepkiler, yasal süreçtekilere göre çok daha güçlüdür.

Gladıatör gösterileri, ayı kışkırtmaca, boğa güreşi, köpek ve horoz dövüşleri ve ödüllü boks maçları çatışmaya olan ilgiyi tatmin etme fırsatı sunarlar. İzleyici, dövüşçününkilere paralel duygusal tepkiler verir fakat kendisi güvendedir; kanı ve canı ucuz sayılan köleler, esirler ve hayvanlar arasındaki temsili çekişmeler de daha üst seviye bir ahlâk anlayışına ulaşılan kadar mazur görülmüş eğlencelerdir. Boksta ise durum dövüştekinden biraz farklıdır. Zira boks-

ta dövüşçüler, köle ya da esir değil, toplum tarafından kabul gören kimselerdir. Bu oyunda zarar görmek her ne kadar ihtimal dâhilinde olsa ve aslında böyle olması planlan- sa da dövüşçülerin hayatları güvendedir. Zarar verme niyeti ise toplumun ve kuralların itiraz edeceği bir şeydir. Diğer yandan ödüllü boks maçları gidebilecekleri yere ka- dar giderler. İnsanların bu çekişmelere şahit olabilmek için katlandığı güçlükler, onların cazibesinin yeterli bir kanıtı- dır. Futbol maçı da benzer biçimde bir dövüştür, fakat ek bir özellik olarak futbolda zarar vermek planlanmaz ve ödüllü boks maçından avantajlı olarak futbol tek kişilik bir mücadeleden ziyade örgütlü bir meydan muharebesidir - eylemlerin çok daha muazzam ve karmaşık, stratejik fırsat- ların birden çok olduğu bir savaştır. Bu bağlamda ilginç bir gerçektir ki, tabii görünüş aldatmıyorsa, yıl boyunca bir üniversiteye gelen ziyaretçilerin tamamı futbol sahasına gelen ziyaretçilerdir. Üniversite hayatının içgüdülere di- rekt ve güçlü biçimde hitap eden ve dolayısıyla bir kültür insanını, bir sanatçıyı, bir iş adamını, bir kasabalıyı ve bü- tün dünyayı eşit miktarda cezbeden tek dönemi futbol maçlarının yapıldığı dönemlerdir.

İnsanın içgüdüleri doğuştandır; beceri ve hünerler ise sonradan kazanılır, birey onları dünyaya geldikten sonra öğrenir. İçgüdüsel faaliyetlerin neden zevk verici, sonra- dan edinilen alışkanlıkların ise neden can sıkıcı olduğunu gördük. Kumarbaz, içgüdülerinden kurtulamamış insanla- rı temsil eder. Her canlı türünün biyolojik "sporlar"ı ve genlerle aktarılan özellikleri vardır ve sporcu insanlar ara- sında sıradan toplumsal öneri ve uyarana cevap vermeyen bireyler mevcuttur. Fakat içgüdüsel ilgi diyebileceğimiz şeyin sporcu sınıfta, söz gelimi tüccar sınıfa kıyasla, orantı- sız biçimde güçlü olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu içgüdüler kabaca sanatçı sınıf diyebileceğimiz kesimde de güçlüdür, duygusal uyaranlara göre şekil almış fiziksel yapılarına rağmen, hatta tam da bu yapılarından dolayı sanatçı sınıfın toplum gözünde değeri yüksektir. Sanat

eserleri belki de diğer bütün ürünlerden çok daha saygı duyulan ürünlerdir. Bu nedenle sanatçı sınıf, içgüdüsel ilgisinden dolayı toplumsal açıdan zapt edilemez değildir, gerçi bu sınıfın bazı üyeleri duygusal eğilimlerinin toplumsal değer atfedilebilecek duygusal faaliyetlerde ifade bulacağı gerekçesiyle serserilikten kurtarılmıştır diyebiliriz.

2. Bir Sosyal Etkileşim Türü Olarak Çatışma²

Çatışmanın sosyolojik bir öneme sahip olması onun ilgi toplulukları, birleşmeler ve örgütlenmeler üretmesine ya da bunları değiştirmesine bağlıdır ve bu, prensip olarak asla inkâr edilmeyen bir gerçektir. Diğer taraftan, sonuçları ya da beraberinde getirdikleri göz önünde bulundurulmaksızın, çatışmanın kendisinin bir sosyalleşme biçimi olup olmadığını sorgulamak genel düşünüş tarzına göre çelişkili olabilir. İlk bakışta bu, sadece şifahi bir soru gibi görünür. İnsanlar arasındaki her tepkime bir sosyalleşme faaliyeti ise o halde çatışma da öyle sayılmalıdır, zira çatışma en yoğun tepkimelerden biridir ve tek bir unsur ile sınırlandırılması mantık çerçevesinde imkânsızdır. Esas ayrıştırıcı unsurlar çatışmanın nedenleridir -nefret ve kıskançlık, istek ve arzu gibi. Gelgelelim bu güdüler neticesinde ortaya çıkan çatışma, aslında ikiliği yok etmenin ve taraflardan birinin ortadan kaldırılması yoluyla da olsa bir nevi birliğe ulaşmanın tek yoludur. Bu durum, bir bakıma, şiddetli hastalık belirtilerine benzetilebilir. Zira hastalık belirtileri genelde, organizmanın kendisini hastalıktan ve tahribattan kurtarmak amacıyla sergilediği çabanın göstergesidir. Bu hiçbir surette, *si vis pacem para bellum* [Barış istiyorsanız savaşa hazır olun] saçmalığı ile aynı şey değildir; bu ifade, özel bir durumun genellenmesinden ibarettir.

² Georg Simmel, *Soziologie* içinde "The Sociology of Conflict"ten alınmıştır; İngilizceye çev.: Albion W. Small, *American Journal of Sociology*, IX of (1903-4), ss. 490-501.

Çatışmanın kendisi, karşıtlar arasındaki gerginliğin çözümüdür. Barış ile sonuçlanması, onun unsurların birleşmesi olduğu gerçeğinin tek fakat belirgin ve net ifadesidir.

Birey kendi içinde birliğe, kişiliğini oluşturan öğelerin mantıki veya maddi, dini veya etik standartlara göre uyumlu hale gelmesi ile değil, bu öğeler arasında hayatın her anında yaşanan çelişki ve mücadele sonunda ulaşır. Bu çelişki ve mücadele, ulaşılan birlikten üstündür. Dolayısıyla, unsurların yakınlaşma eğiliminin, uzaklaştırıcı öğeler içermediği bir toplumsal birlik düşünülemez. Bütünüyle merkezci ve uyumlu -yani her daim "birlik-beraberlik içindeki"- bir grubun varlığı ampirik olarak imkansızdır. Böyle bir grup temel yaşam belirtileri gösteremez, sabit bir yapıya sahip olamazdı. Tıpkı belli bir biçime sahip olabilmesi için evrenin *Liebe und Hass*'a, çekme ve itme kuvvetlerine ihtiyaç duyması gibi toplumun da belli bir forma erişebilmesi için bir miktar uyum ve uyumsuzluk, birleşme ve ayrılma, sevgi ve nefret içermesi gerekir. Toplum bu zıt reaksiyonların bir sonucudur ve bu reaksiyonlar birlikte tamamıyla olumlu sonuçlar verir. Bunlardan birinin yaptığını diğerinin yıktığı düşüncesi ve neticede arta kalanın birinin diğerinden çıkması (ki gerçekte bunun aslı, birinin diğerine eklenmesidir) sonucunda elde edilen şey olduğu fikri hiç şüphesiz birlik kavramının tartışmalı bir kavram oluşundan kaynaklanır.

Bölünme, ayrışma ve uyumsuzluğa düşmenin tersi olarak toplumsal unsurların uzlaşması ve bağdaşmasını birlik olarak tanımlarız. Birlik terimini aynı zamanda kişilerin, enerjilerin ve biçimlerin bir grupta birleşmesini anlatmak için de kullanırız. Bu, salt daha dar anlamda bütünleşen unsurların değil, aynı zamanda daha dar anlamda düalistik olan unsurların nihai bütünlüğünün gerçekleştiği bir gruptur. Uyuşmazlık ve zıtlığı ise aynı anlamda kullanırız. Uyuşmazlık ya da zıtlık *münferit unsurlar arasında* geçersiz kılıcı ya da yıkıcı anlamına geldiğinden ilişkinin bütünü için de aynı anlama geleceği sonucuna varılır. Hâlbuki

gerçekte, bireyler arasında küçük ve negatif etkiye sahip bir faktör, belli bir yönde ve bağımsız olarak düşünülecek olursa, ilişkiler bütününde de aynı etkiyi göstermez. Söz konusu büyük ilişkiler çemberi ise olay bir hayli farklı olabilir. Özelde negatif ve düalistik olan, yıkıcı etkisiyle kıyaslandığında, bütünde tamamen pozitif bir rol oynayabilir. Bu durum özellikle de toplumsal yapının sabit olduğu, toplumsal sınırların ve sınıfların özenle korunduğu toplumlarda belirgindir.

Hindistan'ın toplumsal sistemi sadece kastların hiyerarşisi üzerine değil, aynı zamanda karşılıklı tiksinti üzerine kuruludur. Düşmanlık, toplumdaki sınırların aşama aşama kaybolmasını engellemekle kalmaz -tam da bu nedenle kurulu toplumsal düzenin güvencesi olarak bilinçli bir şekilde desteklenebilir- aynı zamanda sosyolojik olarak verimli bir işlev görür. Düşmanlık, sınıfların ve şahısların birbirlerine göre konumunu belirler. Husumetin nedenleri aynı şekilde var ve etkili olsaydı fakat beraberinde düşmanlık hissi olmasaydı sınıflar ve şahıslar birbirilerine olan konumlarını bulamazdı. Tıpkı verimsiz unsurların ortadan kalkmasının her zaman daha fazla ürünle sonuçlanmaması gibi, itici ve yıkıcı gibi görünen enerjilerin yok olması her zaman güvenli ve kusursuz bir topluluk yaşamının garantisidir. Fakat anlayış, yardım ve çıkarların uyumu gibi dayanışmayı temsil eden enerjilerin bertaraf olmasından sonra olduğu gibi, koşulların değişmesine neden olacağı kesindir.

Aynı birliktelik içinde bir unsurun diğer bir unsura karşı çıkması asla negatif bir sosyal faktör değildir. Tam tersine çoğu açıdan bu, tahammül edilemez bireylerin bir arada var olmasının tek yoludur. Zorbalık ve dik başlılığa, kapris ve münasebetsizliğe karşı koyma gücümüz ve hakkımız olmasaydı bu tür özellikler sergileyen insanlarla ilişkilerimizi sürdürüremez, sonlandırırdık. Zira bu gibi tatsız durumlar suskunluk ve boyun eğme ile sineye çekildiğinde çok daha tatsızlaşır. Diğer yandan, karşı çıkmak bize tıpkı

burada belirtmemiz gerekmeyen diğ er psikolojik koşullar altında tevazu ve sabrın sağladığı gibi öznel bir tatmin, mutluluk ve rahatlama sağlar. Karşı  ıkı ımız bize ilişkide tamamen ezilmediğimiz hissini verir. Enerjimizi canlı tutmamızı sağlar ve böylelikle ilişkiye de canlılık kazandırır, onu müteakabiliyet esasına dayandırır. Bu karşı çıkış olmaksızın ilişki, ne pahasına olursa olsun kendimizi kurtarmamız gereken bir hal alır. İlişkinin bütünüyle dışsal, dolayısıyla da pratiğe derinlemesine dökülmediği durumlarda ise, çatışmanın üstü kapalı biçimi olan ho lanmama devreye girer. Karşılıklı soğukluk ve antipati olarak tanımlanabilecek bu his, daha yakın bir temas anında hemen aktif nefrete ve çatışmaya dönüşür. Bu ho lanmama duygusu olmasaydı, günde sayısız kişiyle temas kurulan büyük şehirlerde yaşam mümkün olamazdı. Zihin aktivitemiz diğ er insanlardan edindiği neredeyse bütün izlenimlere belli bir duyguyla tepki verir. Bütün o bilinçsizlik, geçicilik ve değişkenlik yerini mutlak bir kayıtsızlığa bırakır. Aslında kayıtsızlık anormal bir şeydir fakat seçme  ansımızın olmadığı çok sayıda uyarana katlanmanın en iyi yoludur. Antipati bizi,  ehrin iki tipik tehlikesine karşı korur. Antipati, uygulamalı d  manlığın ilk aşamasıdır. Şehir yaşamının vazgeçilmez koşulu olan mesafeyi ve sınırı  reter. Bu yaşamın kalabalığı ve karmaşası, şehirde yaşanan farklı hayatlar, günün başlangıcının ve biti inin ritmi – tüm bunlar, daha dar anlamda, o büyük  ehre bölünmez bir bütün olma özelliğini vermek üzere birleşir. Bu bütünde uy mazlık unsuru gibi görünen her şey aslında sosyalleşmenin temel biçimlerinden biridir.

Sırf mücadele etmiş olmak için mücadele etmenin doğal kökeni, zaman zaman psikolojik gözlem gerektiren düşmanlık dürtüsüdür ve bu dürtü çeşitli biçimlerde tezahür edebilir. İlk bakışta bu, skeptik ahlâk kuramcıları tarafından sık sık vurgulanan, insanın insana olan doğal düşmanlığı gibi görünür.  ne sürülen argüman şudur: En iyi dostlarımızın talihsizliği bizi bütünüyle sarsmıyor ve böyle bir

durumda da maddi çıkar çatışmasının devre dışı olduğu varsayılıyorsa, düşmanlık fenomeninin izlerini ilişkilerimizin üstü kapalı temeli olan ve her daim işleyen eski bir anlayışa, *homo homini lupus* [insan insanın kurdudur]'a kadar sürmek mümkündür.

3. Çatışma Türleri³

a) *Savaş*. Bilindiği üzere ilkel gruplar arasındaki ilişki, sıkça ifade edilen nedenlerden dolayı düşmanlık üzerine kuruludur. Bunun en güzel örneğini Kızılderililer sergilemiştir. Kızılderililerde genel prensiplere göre her kabile açık bir barış antlaşması içinde olmadığı diğer bütün kabileler ile savaş durumunda sayılırdı. Bununla birlikte ilkel kültürlerde savaşın, yabancı bir grup ile temas kurmanın neredeyse tek biçimi olduğunu unutmamak gerekir. Bölgeler arası ticaretin gelişmediği, bireysel turnuvaların bilinmediği, entelektüel topluluğun grup sınırlarını aşmadığı bir ortamda çeşitli gruplar arasında savaştan başka herhangi bir sosyolojik ilişki söz konusu değildi. Böyle bir ortamda grup içi unsurların ilişkisi ile ilkel gruplar arasındaki ilişki birbirine bütünüyle zıttır. Yakın çevre içinde düşmanlık, kural olarak, ilişkilerin kesilmesi, gönüllü tecrit ve temasın reddi anlamına gelir. Bu negatif fenomen beraberinde açık mücadelenin şiddetli reaksiyonunu getirir. Diğer yandan, barış sürdüğü müddetçe bir bütün olarak grup, diğer gruplarla bir arada kayıtsızca varlığını sürdürebilir. Bu gruplar birbirleri için yalnızca savaşın patlak vermesi durumunda önemli hale gelir. Bu açıdan bakıldığında düşmanlık tutumu kişide bağımsız olarak da ortaya çıkabilir; böyle bir durumda düşmanlık, tıpkı pek çok çarpıcı durumda olduğu gibi, ilk başta oldukça genel olan fakat oldukça tuhaf biçimlerde de ortaya çıkabilen bir dır-

³ Georg Simmel, *Soziologie* içinde "The Sociology of Conflict"ten alınmıştır; İngilizceye çev.: Albion W. Small, *American Journal of Sociology*, IX of (1903-4), ss. 505-8.

tünün, başkalarıyla ilişkilerde harekete geçme dürtüsünün somutlaşmış halini temsil eder.

Düşmancıl dürtüye bağlayabileceğimiz bu doğaçlamanın ve bağımsızlığın, düşmanlık olgusunun bütününe yeterince açıklık getirip getirmediği sorusu halen cevap bulmuş değildir. Bu sorunun cevabı olumsuz olmalıdır. Her şeyden evvel, doğaçlama dürtü her nesneye karşı değil, sadece bir şekilde umut vadeden nesnelere yöneliktir. Örneğin açlık, öznedenden kaynaklanır. Çıkış noktası nesne değildir. Yine de açlık kendini tahta ya da taş ile tatmin etmeye kalkmaz, sadece yenilebilir nesneleri seçer. Aynı şekilde sevgi ve nefret dürtüleri dışsal uyarana ne kadar az bağımlı olursa olsun, yine de bir tür karşıt nesneye ihtiyaç duyarlar ve ancak böyle bir işbirliği ile fenomenin bütünü tezahür eder. Diğer yandan, bana öyle geliyor ki düşmanca dürtü, biçimsel özelliğinden ötürü genelde, maddi çıkarların güdülediği çatışmaları pekiştiren bir faktör olarak, hem çatışmaya müdahale edebilir hem de ona zemin hazırlayabilir. Mücadelenin katıksız kavga sevgisinden kaynaklandığı yerde, çatışma konusu nesneye ve rakip şahsa karşı bütünüyle gayri şahsi ve kayıtsız olursa da rakibin şahsına duyulan nefret ve öfke ve aynı zamanda çatışma konusu şeye duyulan ilgi çatışma esnasında ister istemez artar, zira bu duygular mücadelenin fiziksel enerjisini uyarır ve beslerler. Herhangi bir nedenden dolayı mücadele edilen kişiye karşı nefret duymak faydalıdır, tıpkı kaderin bir araya getirdiği ya da bir şekilde işbirliği içinde olması gereken kişilerin birbirlerini sevmelerinin yararlı oluşu gibi. İnsanlar arasındaki mütekabiliyet genelde, bir duruma uyum sağlamanın bize o duruma uygun hisleri, durumun koşullarını idare etmemize ve onların üstesinden gelmemize yarayacak, psişik birleşme ile o anki görevi halletmemiz ve karşıt dürtüleri yenmemiz için gereken enerjiyi sağlayacak hisleri öğreteceği fikri temelinde anlaşılmalıdır.

Nitekim hiçbir ciddi mücadele bir psişik dürtüler kompleksi tarafından desteklenmedikçe uzun süremez. Bu dür-

tüler, şüphesiz, mücadele esnasında aşama aşama etkili hale gelir. Salt çatışma uğruna çatışmanın saflığı, işin içine kısmen nesnel çıkarların eklenmesi, kısmen mücadele dışında şeylerle tatmin edilebilecek ve pratikte mücadele ile ikili ilişkinin başka biçimleri arasında köprü kuran dürtülerin dâhil olması ile bozulur. Aslına bakılırsa mücadele etme ve zafer kazanma dürtüsünden başka bir etkenin dâhil olmadığı tek durum savaş oyunudur. Savaş oyununda, oyunun sonucunda elde edilenden başka bir kazanım söz konusu değildir. Savaş oyununda, rakibe yeteneğini kanıtlama ve ona üstün gelmenin saf sosyolojik cazibesi, belli bir amacı olan, başarılı bir faaliyette bulunmanın bütünüyle bireysel zevki ile birleşir. Kadere karşı risk almanın heyecanı bize bireyin ve toplumsal olayların ötesindeki güçler ile esrarengiz bir uyum hissi verir. Her halükârda savaş oyununun *sosyolojik açıdan güdüleyicisi*, mücadelenin kendisinden başka bir şey değildir. Rakiplerin altın parçası uğruna mücadele eder gibi büyük bir ciddiyetle uğruna mücadele ettiği değersiz nesneler, genellikle maddi kazanıma ağır basan mücadele dürtüsünün şekilciliğine işaret eder. Diğer yandan, yukarıda belirtilen durumların gerçekleşmesi için belirli sosyolojik biçimlerin - daha dar anlamda, birleşmelerin- var olması gerektiğini de gözden kaçırmamak gerekir. Taraflar mücadele etmek üzere anlaşmalı, mücadelenin normlarını ve kurallarını karşılıklı olarak tanımalıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, savaş oyunu denen prosedürün motivasyonunda bu birleşmeler görülmez fakat işlemin bütünü kendini bu açık ya da örtülü anlaşmaların oluşturduğu biçimler altında şekillendirir. Bu anlaşmalar tekniği oluşturur. Teknik olmaksızın böyle bir çatışma, heterojen ve nesnel faktörleri saymazsak, mümkün olamaz. Gerçekten de savaş oyununun idaresi genelde öylesine ihtimamlı, öylesine gayri şahsi ve öylesine adildir ki, kurumsal bir düzenin birlikleri onunla bu bağlamda kıyaslanamaz.

b) *Kan davası ve hizipleşme*. Kan davasının burada ayrı

olarak ele alınmasının nedeni, tümüyle yeni bir güdüden kaynaklanmasıdır. Bu güdü, bir grubun herhangi bir üyesine karşı, şahsi nedenlerden dolayı değil de o kişinin grubun varlığını tehdit edişinden dolayı duyulan nefret olarak açıklanabilecek toplumsal nefret fenomenidir. Bu, grup içinde bir tarafın diğer taraftan, sadece kavgayı körükleyen maddi zeminde değil, aynı zamanda sosyolojik zeminde nefret etmesi şeklinde ortaya çıkan ve kan davasına dönüşerek grubun birliğini tehdit eden bir tehlikedir. Bu, çift taraflı bir mesele olduğundan ve tarafların her biri diğerini bütünü tehlikeye atmakla suçladığından, aradaki düşmanlık, grup-birliğe üyelik gibi bir faktörün söz konusu olmaması halinde görülmeyecek bir ciddiyet kazanır. Bunlar genelde, grubun fiili parçalanışının henüz gerçekleşmediği durumlardır. Bu parçalanma zaten gerçekleşmişse, çatışma mutlak biçimde son bulmuştur. Bireysel ihtilaf sosyolojik olarak sona ermiş, sürekli yenilenen sürtüşme isteği ortadan kalkmıştır. Bu sonuca kadar, düşmanlık ile ısrarla devam eden birlik arasındaki gerilim devam eder. Her şeye rağmen bağlı bulunulan, istense bile kendisinden dışsal ya da öznel olarak kurtulanamayan biriyle düşmanlık içinde olmak korkutucudur. Kişi, birliğe üye olmanın sunduğu değerden vazgeçmek istemediği için ya da birliğin iyiliğini amaç edindiği, tehdidin çatışmayı ve nefreti hak ettiğini düşündüğü için topluluktan ayrılmaya yanaşmıyorsa hoşnutsuzluk artar. Böyle bir korelasyon, örneğin, bir siyasi parti, bir sendika ya da bir aile içindeki münakaşaları kıızıtırır.

Bu durum bireyin kendi içinde yaşadıklarına benzetilebilir. İçimizdeki şehvi ve münzevi hisler, egoist ve etik dürtüler, kestirmeci ve entelektüel hırslar arasında yaşanan çatışmaların, çatışan taraflardan birinin ya da her ikisinin taleplerini bastırmakla ve kendini özgürce gerçekleştirmesine engel olmakla kalmayıp, bir bütün olarak ruhun birliğini, dengesini ve enerjisini tehdit edeceği hissi çoğu durumda çatışmayı en baştan baskılayabilir. Bu ölçüde işe

yaramaması halindeyse, tam tersine, çatışmaya bir öfke ve çaresizlik karakteri, sanki gerçekte mevcut uyuşmazlık konusundan çok daha önemli bir şey için bir mücadele gerçekleşiyormuş gibi bir düşünce aşılır. Bu eğilimlerin her birinin diğerlerini kontrol altına almak için harcadığı enerji, sadece egoist çıkarlardan değil, bu çıkarların da ötesinde egonun birliğini sağlama endişesinden beslenir; zira birliğin zaferi ile sonuçlanmaması halinde bu mücadele parçalanma ve yıkım demektir. Bu doğrultuda, sıkıca bütünleşmiş bir grubun içindeki mücadele genelde, amacının ve taraflara sağladığı faydanın meşrulaştırabileceği ölçüyü aşar. Bu mücadele salt tarafların değil bir bütün olarak grubun meselesidir. Tarafların birbirinden nefret edişinin sebebi sadece birbirlerine karşıt olmaları değil, aynı zamanda birbirlerini daha üst bir sosyolojik birliğin düşmanı olarak görmeleridir.

c) *Hukuki ihtilaf.* -Hukuki süreçlerde çatışmanın hazzı ve tutkusu olarak adlandırdığımız, güçlü bir adalet duygusu, egonun dayanışma içinde bulunduğu hakkın sınırlarının gerçek ya da sözde ihlaline göz yummanın imkânsızlığı olarak açıklayabileceğimiz şey ise çoğu durumda oldukça farklıdır. Bu tür mücadelelerde tarafların uğradıkları zarar hakkındaki ihtilafın sürmesine neden olan inatlaşma ve uzlaşmazlık, uygun manada bir saldırı karakterinden ziyade, daha derin anlamda bir savunma karakteri taşır. Burada söz konusu olan, hakları ve sahip olduklarıyla kendini tanımlayan, dolayısıyla onlara yapılan herhangi bir saldırıyı kendi yıkımı olarak gören kişiliğin nefsi müdafaasıdır. Dolayısıyla onları varlığı pahasına korumak için mücadeleye vermesi oldukça tutarlıdır. Mücadelenin sosyolojik değil de bireysel güdüden kaynaklanması bu tür durumları niteleyen özelliktir.

Bir mücadele biçimi olarak hukuki çatışma, mutlaklır; diğer deyişle, hukuki çatışmada karşılıklı iddialar kişisel ya da harici görüşler tarafından saptırılmadan veya değiştirilmeden amansız bir nesnellik ile savunulur ve bu amaç-

la mevcut bütün araçlar kullanılır. Hukuki çatışmanın mutlak çatışma olmasının nedeni, çatışmaya ait olmayan ve çatışmanın sonucuna hizmet etmeyen hiçbir şeyin sürece dâhil olmamasıdır. Hâlbuki en vahşi mücadelelerde bile, öznel bir şey, kaderin bir cilvesi, üçüncü şahıstan gelen bir tür müdahale ihtimal dâhilindedir. Hukuki mücadelelerde bu tür şeyler, iddianın -sadece ve sadece iddianın- ele alınış biçimi olan soğukkanlılık tarafından dışlanır. Çatışma için önemli olmayan her şeyin hukuki anlaşmazlıktan çıkarılması, şüphesiz, içeriğin kendisinden farklı olarak bağımsız bir karaktere bürünebilecek mücadelenin şekilci olmasına yol açabilir. Bu durum, reel unsurların en ufak bir zıtlık içinde olmadığı, sadece tümüyle soyut fikirlerin birbirleriyle uyumsuzluğu sürdürdüğü zamanlarda ortaya çıkar. Diğer yandan, ihtilaf genelde, mücadele sonucunda karara bağlanacak olan konuyla hiçbir ilgisi olmayan unsurlara kayabilir. Bu nedenle hukuki mücadelelerin avukatlar tarafından ortaya konduğu gelişmiş medeniyetlerde avukatlar, mücadeleyi ihtilafı ilgisi olmayan bütün şahsi ilişkilerden soyutlama görevi görür. Tabii eğer ki Büyük Otto, hukuki bir ihtilafın profesyonel dövüşçüler arasında yapılacak bir dövüş ile yargılanma yöntemi ile çözülmesini emretmişse, o zaman mücadelenin çıplak hali yaşanır, diğer deyişle gerçek anlamda bir mücadele ve zafer gerçekleşir.

Bir karikatür abartısındaki bu tablo, hukuki çatışmanın salt mücadele unsuruna indirgenişidir. Fakat merhametin ve gaddarlığın öznel antitezinin oldukça ötesinde durmasından kaynaklanan saf nesnelliği sayesinde bu amansız mücadele türü, bir bütün olarak, tarafların başka hiçbir yerde sürdürülemeyecek bir ciddiyet ve süreklilik ile birliği ve ortaklığı ön koşuluna dayanır. Kanunlara müşterek itaat, kararların sadece kanıtların nesnel ağırlığına göre alınacağına olan karşılıklı güven, tarafların ihlal etmemesi üzere düzenlenen usullere riayet, prosedürün başından sonuna kadar usulün kendisine sahip olduğu önemi ve

güvenilirliği atfeden toplumsal bir güç ve düzen tarafından kuşatılmış olmanın bilinci -tüm bunlar, hukuki mücadelenin karşıtlar arasında geniş bir ortaklık ve mutabakat temeline dayanmasını sağlar. Burada söz konusu olan, bir sözleşmenin ya da ticari işlemin taraflarının oluşturduğu bir birlikten bir kademe aşağıda sayılabilecek bir birliktir. Çıkarların antitezinin yanı sıra, belirli ortak, kısıtlayıcı ve bağlayıcı kurallara tâbi olmanın bilincinin ön koşul sayıldığı bir birlikteliktir. Salt kişisel olan her şeyi hukuki ihtilafın dışında tutan ortak ön kabuller, mücadele türlerinin özellikleri olan netlik, merhametsizlik ve mutlaklık ile örtüşen saf nesnellik karakteri taşır. Sosyolojik ilişkinin düalizmi ile birliği arasındaki karşılıklılığı sergileyen hukuki mücadele, bu açıdan savaş oyununun gerisinde kalmaz. Her iki durumda da mücadele, ortak normların ve sınırların oluşturduğu katı bir birlik tarafından çevrelendiği ve sürdürüldüğünden, zaman zaman en uç noktada, sınır tanımaksızın gerçekleşir.

d) *Gayrı şahsi ideallerin çatışması.* Son olarak, tarafların nesnel bir amaçla hareket ettiği, diğer deyişle, mücadelenin amacının ve dolayısıyla mücadelenin kendisinin kişilikten soyutlandığı durumlar vardır. Bireyüstü iddiaların temsilcisinden başka bir şey olmamanın bilinci -yani, kişinin kendisi için değil de temsil ettiği şey için mücadele etmesi- mücadelenin özverili ve asil ruhlu insanların bütüncül yaklaşımındakine benzer biçimde radikalleşmesine ve insafsızlaşmasına zemin hazırlayabilir. Bu tür insanlar kendilerini geri plana attıklarından başkalarını da geri plana atarlar ve uğruna kendilerini rahatça feda edebilecekleri davaya başkalarını feda etmeyi bütünüyle olağan bir şey olarak görürler. Zafer sadece davanın olacak da olsa, kişinin bütün enerjisini yönelttiği böyle bir mücadele saygın bir mücadeledir; zira kendini nasıl kontrol altına alacağını bilen kişi, saygın kişidir. Bu nedenle nesnellik *asalet* olarak görülür. Diğer yandan, bu ayrım başarıyla gerçekleştirildiğinde ve mücadele nesnelleştirildiğinde,

daha fazla ihtiyata gerek yoktur; daha çok ihtiyat hem son derece tutarsız bir yaklaşımdır hem de mücadelenin odaklandığı çıkarın kapsamına karşı haksızlıktır. Taraflar arasındaki bu ortak unsur temelinde mücadele, işe kişisellik unsurunun karışmasından kaynaklanan şiddet ve yatıştırma olmaksızın gerçekleşir. Diğer deyişle taraflar sadece kendi iddialarını ve bu iddiaların doğruluğunu savunur, kişisel olan her şeyi göz ardı ederler. Mutlak bir titizlikle itaat edilen tek şey durumun özündeki mantıktır. Birlik ve uyumsuzluk arasındaki bu tür bir zıtlık, her iki tarafın da aynı amacı hedeflediği durumlarda çatışmayı gözle görülecek şekilde yoğunlaştırır. Esas meselenin gerçeğin tesisi olduğu bilimsel ihtilaflar bu durumlara örnektir. Böyle bir durumda, karşı tarafa verilen her taviz, karşı tarafın hatalarını amansız biçimde açığa çıkarmakta sergilenen yetersizliğe kibarca gösterilen her rıza, nihai zaferden önce varılan her anlaşma, kişisellik unsurunun uğruna mücadeleden çıkarıldığı gerçeğe ihanettir.

Diğer sonsuz sayıdaki biçim ile birlikte, Marx'tan bu yana toplumsal mücadeleler kendilerini yukarıdaki şekillerde geliştirmiştir. Emekçilerin durumunun, bireylerin iradesi ve gücünden bağımsız olarak, üretim sisteminin nesnel örgütlenişi ve formülleri tarafından belirlendiği gerçeği anlaşıldığından, genel olarak mücadeleye ve genel çatışmayı temsil eden yerel çatışmaya duyulan kişisel soğukluk ister istemez kaybolmaktadır. Haddi zatında girişimci artık kan emici, lanet bir egoist değildir; emekçi artık habis bir doyumsuzlukla hareket eden kimse olarak görülmemektedir; her iki taraf da en azından bir diğerini kişisel kötü niyetten kaynaklanan istekler ve taktiklerle itham etme programını terk etmeye başlamıştır. Çatışmanın bu şekilde yeniden biçimlendirilmesi, Almanya'da daha ziyade teorik olarak, İngiltere'de ise sendikaların faaliyete geçirilmesi yoluyla, düşmanlığın kişisellik unsurunun üstesinden gelinmesiyle gerçekleşti. Almanya'da bu, büyük ölçüde tarihsel ve sınıfsal hareketin daha soyut genelleştirilmesi yo-

luyla gerçekleşirken İngiltere’de sendikaların ve işşi birliklerinin faaliyetlerindeki ciddi bir bireyüstü dayanışma aracılığıyla oldu. Bununla birlikte, mücadelenin yoğunluğu azalmadı. Tam tersine mücadele, bireyin çoğu zaman kendisi için değil de -veya sadece kendisi için değil de- daha ziyade kişiüstü, muazzam bir hedef için mücadele ettiğinin bilincine varması sayesinde gayesinin daha bir bilincinde, daha bir yoğun ve aynı zamanda daha saldırgan hale geldi.

1894 yılında Berlin’deki bira fabrikalarının fabrika işşileri tarafından boykot edilmesi bu durumun en ilginç örneğidir. Bu boykot, son on yılın en şiddetli yerel mücadelelerinden biriydi. Bu mücadelede her iki taraf da ortada geçerli bir sebep olmasına rağmen birbirlerine karşı herhangi bir kişisel saldırganlık belirtisi göstermeden olağanüstü bir enerji ortaya koymuştu. Mücadelenin ortasında tarafların liderleri kendi fikirlerini aynı gazetede yayınlamışlardı. Nesnel gerçeklerin ifadesinde hemfikirlerdi fakat sadece gerçeklerden yola çıkarak edinilen uygulanabilir sonuçlar konusunda birer partizan edasıyla anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Mücadele, konuyla alâkasız biçimde kişisel olan her şeyi bertaraf ederken ve dolayısıyla düşmanlığı nicel olarak kısıtlarken, kişisel şeyler hakkındaki mutabakatı kolaylaştıran ve her iki tarafa da tarihsel gereklilikler tarafından yönlendirilmenin farkındalığını aşılayan bu ortak payda mücadelenin şiddetini, uzlaşmazlığını ve sürekliliğini ya-tıştırmaktan ziyade artırmıştı.

B. SAVAŞ, İÇGÜDÜLER VE İDEALLER

1. Savaş ve İnsan Doğası⁴

Savaşın sebepleri ile ilgili neler söylenebilir? Siyasi ve ekonomik nedenler dışında veya savaşa dâhil olan uluslar tarafından öne sürülen nedenlerden başka, savaşın psikolojik nedenleri neler olabilir?

Savaşın kültürel baskıyı azımsanmayacak derecede giderdiği ve içgüdülerin tam gaz ifade edilmesine izin verdiği gerçeği şüphesiz kayda değer bir etkidir. Kişi şuursuzken, zincirleri koparmaktan ve ilkel hayvani eğilimlerini serbestçe ifade etme lüksünü yaşamaktan gerçekten zevk alır. Kültürel kalkınma yolunda inşa etmiş olduğu toplumsal âdetler, gelenek-görenekler, kalıplar ve kurumlar baskının hizmetinde harcanmış muazzam bir enerjiyi temsil ederler. Baskı, kesintisiz bir çabayı temsil ederken, savaş durumu bu çabanın gevşemesine ve dolayısıyla bir rahatlama haline olanak verir.

Bilinç dışı, içgüdüsel eğilimlerin baskı tarafından dayatılan sınırları aşması olgusuna diğer alanlarda aşınayız. Suç ve “cinnet” olguları bu tür durumlara örnektir. Bu tür durumlara hepimizin aşına olduğu tek örnek ise sarhoşluk halidir. *In vino veritas* [hakikat şaraptadır] ifadesi, sarhoş kişinin gerçek, diğer deyişle ilkel kişiliğinin kendini kısıtlamalardan kurtarıp taşkınlık yaptığı durumları anlatır. Kalabalık psikolojisi bu mekanizmanın işleyişini gösterir.

⁴ William A. White’in *Thoughts of a Psychiatrist on the War and After* adlı eserinden alınmıştır; ss. 75-87. (Paul B. Hoeber, 1919).

Özellikle de linç gibi vahim olaylar ya da değnek yarışı⁵ sonrasında üniversite öğrencilerinden oluşan kalabalıkların şehrin ana caddesinde bağırıp çağırarak yürüyüş yapması gibi hadiseler, duyguları fışkırtmanın karşı konulmaz zevkini gözler önüne sererler.

Şuursuzluğun bu aktif biçimlerinin yanı sıra, bir de pasif biçimleri mevcuttur. Taşımaya zorlandığı sorumlulukların yükünü omuzlarından atmaktan ve inisiyatif almak zorunda olmadığı bir duruma sığınmaktan memnun olmakla kalmayıp, üst bir otorite tarafından istendiği için böyle yaptığını iddia eden insan sayısı az değildir. Savaş durumunda devletin bazı kurumları bu gibi insanların ev geçindirme gibi belirli yükümlülüklerini üstlenir; böylelikle onlar, menfur yoksulluk probleminden bütünüyle kurtulmuş halde ve büyük bir merakla ortadan kaybolurlar. Eğer ki sonradan evde bir şeyler ters giderse, bunun sorumlusu onlar sayılmaz, zira onlar ellerinden gelenin en iyisini yapmıştır ve yaptıkları şey toplum tarafından onaylanan bir şeydir. Fakir bir mahallede yaşayan bir erkeğin yoksulluğu ve pisliği, hasta bir eşi ve yarı aç çocukları muhteşem bir özgürlük ile değiş tokuş etmekten memnun olmaması gibi bir ihtimal yoktur, özellikle de vatanseverlik ve görev duyguları tarafından böyle yapmaya teşvik ediliyorsa.

Fakat tüm bunlar savaşın bireysel sebepleridir. İnsanların kavga etmeyi neden sevdiğini açıklayan sebeplerden bazılarıdır, zira hiç kimse kavga etmek istemeseydi savaş diye bir şey olmazdı. Dolayısıyla bu sebepler de resmin karanlık tarafını temsil ederler. Daha önce de ifade edildiği gibi savaş, olumlu açıdan bakıldığında, fedakârlık yapabilmek için büyük bir fırsattır, hizmet etmek ve bu hizmetin karşılığında olabilecek en üst düzey toplumsal saygıyı kazanmak için mükemmel bir durumdur. Fakat bana öyle

⁵ "Cane rush", ABD'de 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayıp 1950'lere kadar sürmüş olan bir üniversite geleneğidir. Takımların fiziki olarak mücadele ettikleri, bir sokak kavgasını andıran dövüş oyunudur –çn.

geliyor ki savaşın nedenleri çok daha derinlerde yatmakta ve bu nedenler arasında bireyin sorunlarından ziyade topluluğun problemleri yer almaktadır. Üstelik bu düşünceyi büyük ölçüde yerinde kılan uygun biyolojik örnekler de mevcuttur.

Entegrasyon mekanizması, grubun gelişiminin nasıl parçaların bütüne tabiiyetine bağlı olduğunu açıklar. Bu entegrasyon süreci, sürekli artan istikrar doğrultusunda hizaya gelme sorunlarını özellikle bazı yönlerden giderek daha etkin bir biçimde çözer. Bu, işlevin yapılandırılması sürecidir. Gelgelelim istikrardaki bu artış, bir yandan karışılacak tepkide daha çok kesinlik gibi bir avantaj demek iken, diğer yandan değişkenlik kapasitesinde azalma anlamına gelir; dolayısıyla istikrarın verimliliği sabit bir çevreye bağlıdır. Kendisinden sıra dışı bir şey istenmediği sürece böyle bir mekanizma mükemmel biçimde çalışır fakat sıra dışı bir şey ortaya çıktığında tümünden bozulmaya eğilimlidir. Hâlbuki hayat sabit değil, akışkandır, sürekli bir değişim durumundadır. Dolayısıyla adaptasyonun belirli şartlarını karşılamak adına yapıyı geliştirmek son derece arzulanan ve zorunlu bir şey de olsa, bu gelişimin er ya da geç ulaşacağı sınırlar vardır. Bunun en tipik örneği yaşlanma sürecidir. Çocuk, son derece hizalanabilir ve bu nedenle de güvenilir bir yapıya sahiptir; yetişkin, daha güvenilir fakat daha az hizalanabilir bir yapıdadır; ihtiyar adam ise tepkilerinde artık kalıplaşmıştır. Doğanın bu *çık-maza* çözümü ölümdür. Ölüm, artık hizalanamaz olanı ortadan tümüyle ortadan kaldıran şeydir ve ölenlerin yerini, yeni taleplere cevap verebilecek yeni şeyler alır. Fakat asıl önemli olan, halen hizalanabilir olan şeylerin yenilenmesini garanti altına almak için doğanın kullandığı yoldur. Gelişmiş hayvanlar söz konusu olduğunda doğa, hayatının belli dönemlerinde her yetiştikenden, başka bir yetiştikinkiyle bütünleştirmek üzere küçük bir parça alır. Her iki yetiştikenden birleşmek üzere ayrılan bu benzer parçalar bütünleşir ve gelişerek bir çocuk meydana getirir. Bu çocuk

nihayet, yetişkin ihtiyarladığında ve öldüğünde onun yerini almaya hazır hale gelir. Dolayısıyla hayat, üreme hücrelerinin kesintisiz akışı tarafından sürdürülmekte ve görünün o ki bu süreçte ölüm tarafından düzenli aralıklarla sekteye uğratılmamaktadır.

Yetişkinden ayrılan bu üreme hücresinin karakteristiği ilginçtir. Bu küçük parçada, bedenin başka parçalarında görülen karmaşık yapıdan eser yoktur. Vücudun birtakım parçaları son derece farklılaşmıştır, her birinin belirli bir işlevi vardır. Örneğin bez hücreleri salgılama işlevi görür, kas hücreleri kasma, kemik hücreleri ise mekanik strese dayanma işlevi görür, vs. Açıkça bu alanların herhangi birindeki gelişme, tüm bu niteliklerin hepsine tek başına sahip olma gibi bir sonuç doğurmaz. Gelişimin tüm bunları birden içermesi için bu farklı işlevlerin çıkış noktasına uzanması gerekir. Diğer deyişle, yeniden oluşum nispeten farklılaşmamış bir materyalle başlamalıdır. Bunun en mükemmel örneğini birçok alt seviye hayvanda, özellikle de çoğalmanın eşeyli üreme yoluyla değil, basit bir bölünme yöntemi ile gerçekleştirdiği tek hücreli canlılarda görebiliriz. Hücre dinlenmeye geçer, ikiye bölünür, her iki yarı sonradan birbirinden bağımsız varlıklara dönüşür. Bu bölünmeden önce, hücre durgunken -diğer deyişle dinlenme aşamasındayken- hücrenin ömrü boyunca edindiği yapısal farklılıklar kaybolur; hücre yapısal olarak farklılaşmamış, nispeten basit hale gelir. Bu sürece aynışma [*dedifferentiation*] denir. Edinilen bütün farklılıklar yok olduktan sonra bölünme -hücre yenilenmesi- gerçekleşir.

Bu açıdan baktığımızda, savaşta hücre yenilenmesinin hazırlık sürecini görürüz. Uluslararası hizalamalar ve uzlaşmalar yapılabileceği noktaya kadar yapılır; Avrupa'da güç dengesi olarak adlandırılan durum meydana gelir ve nihayet yapılan her yeni hizalama, yapının bütününe tehdit edecek şekilde dallanıp budaklandığından durum karmaşıklaşır. Neticede, diplomatik ilişkilerin ve geçmiş olayların toplamının bir sonucu olarak, makinelerdeki ge-

lişimin de etkisiyle, hizalamanın daha fazla mümkün olmadığı ve iskambil kulenin yıkıldığı bir durum ortaya çıkar. Bu çöküş ilk kez karşılaşılan makinelerle baş etmek için eski yapıların yok edildiği, geçmişte yaşananların inkâr edildiği, yeni durumların şaşırtıcı bir hızla ortaya çıktığı bir aynışma sürecidir. Toplum, üst düzey bireysel girişimin ve gelişimin mümkün olduğu bir durumdan, nispeten komünist ve ataerkil bir yapıya kayar, temiz bir sayfa açılır ve yeni koşullar tarafından belirlenen ilerlemeye paralel olarak yeni bir başlangıç yapılabilir -hücre yenilenmesi mümkün hale gelir.

Bu açıdan bakıldığında savaş, yeni gereklilikler doğrultusunda gelişim için ön koşuldur, aynışma ise yapıcı bir sürecin ilk aşamasıdır. Eski kurumlar yerle bir edilmelidir ki onları oluşturan tuğlalar yeni yapılar için kullanılabilirsin. Bu, savaşın dönmelliğinin izahatıdır; dolayısıyla da insan toplulukları söz konusu olduğunda, tıpkı diğer topluluklarda olduğu gibi döngüler çizen yaşam gücünün ilerleyişinin görünen, belirgin yönüdür. Ancak bu tür bir yolla çıkmazın üstesinden gelinebilir.

Savaş, muazzam boyutta bir çelişki örneğidir. Aynı anda hem yüce bir iyilik hem de büyük bir kötülük potansiyeli taşır: Ölümün tam ortasında yaşamın en yoğun halini gerektirir; en büyük fedakârlığın karşılığında en büyük ödülü sunar; azami özgürlük için en büyük özveriyi ister; başkasının iyiliği için kendi hayatından vazgeçmeyi gerektirir. "Topluluğun faydasını artırmak adına hayatından vazgeçmeyen adam ahlâki erginliğe erişmemiştir. Ölüm pahasına korunan değerler olmasaydı dünya nasıl bir yer olurdu?" Bu bağlamda büyük yaratıcı güç, sevgi ve nihai yokluk, diğer deyişle ölüm bir olur. İnsanlığın geleceği daha iyi olsun diye bireylerin yaşamları son bulmalıdır. Kişi yeniden doğmak için, önce ölmelidir.

Peki, tüm bunlar, yeniden düzenleme sürecinde savaşın zaman zaman zorunlu olduğu anlamına gelir mi? Sanırım hiç kimse savaşın geçmişte elzem olduğundan şüphe

duymuyordur. Gelecekte de böyle olup olmaması, savaşın yerini alabilecek, kabul görebilir bir usulün varlığına bağlı olacaktır. İnsanoğlu bugüne dek, spor türleri geliştirerek, iş dünyasında rekabete yönelerek savaşçı içgüdüleriyle baş etmeyi büyük ölçüde başarmış, nefret duyma içgüdüsunü "sabıkalı" kişilerde görülen birtakım antisosyal davranış biçimleriyle başa çıkmaya kanalize etmeyi büyük oranda gerçekleştirmiştir. Ulusların aynı gaye için birleşip birleşmeyeceğini, uluslararası kanunların ihlali ile aynı yollarla, örneğin uluslararası bir mahkemenin kurulması gibi yollarla baş edip edemeyeceğini zaman gösterecektir.

2. Bir Rahatlama Biçimi Olarak Savaş⁶

Bütün ütopyaların ve sosyalist tasarıların insan zihninin doğasının yanlış anlaşılması üzerine kurulu olduğunu görmek için insan zihninin dikkatli bir okuyucusu olmaya gerek yoktur.

İnsanoğlunun istediği şeyin barış, sükûnet ve huzur olduğundan asla emin olunamaz. Onun en büyük korkusu can sıkıntısıdır. Dolayısıyla istediği şey barış değil savaştır. Gücünü başkalarınıninkiyle ya da bir şeylerle ölçüştürmek ister. Bütün diller muharebe, savaş, yarışma, çatışma, kavgaya, çarpışma, dövüş gibi sözcüklerin eş anlamlıları açısından zengindir. Alman çocukları bütün gün oyuncak askerleri ile oynarlar. Futbol, beyzbol ve diğer spor dallarında yapılan maçlar birer çatışma halini alır. Ödüüllü boks maçları, köpek dövüşleri, horoz dövüşleri her çağda insanlara keyif vermiştir. Roma bir dönem savaş halinde değilken Claudius, 19.000 gladyatörün katılmaya mecbur edildiği, aşırı yüke dayanamayan gemilerin parçalara ayrılmasıyla göl sularının kanla kırmızıya boyandığı bir deniz kavgası düzenletmişti.

⁶ G. T. W. Patrick'in *Popular Science Monthly* dergisinde yayımlanan "The Psychology of War" başlıklı yazısından alınmıştır; LXXXVII (1915), ss. 166-68.

Profesör James'in *Chautauqua* ziyaretini tasvir edişini belki hatırlarsınız. Orada o, modern kültürün en iyi örneğini görmüştü; orası yoksulluğun, ayyaşlığın, bulaşıcı hastalığın, suçun, polisin olmadığı, sadece kibar, seviyeli ve zararsız insanların yaşadığı bir yerd. Kreşlerin ve model okulların, konferansların, derslerin ve müziğin, kültürün, nezaketin ve ilahi bir huzurun bulunduğu, bisiklete binilen ve yüzülen bir orta sınıf cennetiydi. Fakat bir haftanın sonunda Profesör James gerçek dünyaya geri dönmüş ve şöyle demişti:

"Oh be dünya varmış! Şimdi dengeyi yeniden sağlamak için, Ermeni katliamı kadar kötü de olsa ilkel ve vahşi bir şey lazım. Bu düzen çok yavan, bu kültür ikinci sınıf, bu iyilik çok sıkıcı. Kötü adamın ya da acının olmadığı bu insanlık dramı; insanın içindeki vahşi hayvana sunulan en iyi seçeneğin sodalı dondurma ve su olduğu bu seviyeli topluluk; donuk göl kıyısı güneşinin altında içten içe kaynayan bu şehir; buradaki her şeyin iğrenç zararsızlığı -ben bunlara katlanamam."

İnsanların istediği şeyler, der James, daha tehlikeli, daha zevkli, daha maceralı şeylerdir. Hemen hemen bütün ütopyalar gelecekteki yaşamı, bütün erkeklerin ve kadınların çalıştığı, iyi beslendiği, görgülü ve halinden memnun olduğu bir tür devasa *Chautauqua* gibi resmederler. Fakat insanoğlu böyle bir hayatı büyük olasılıkla yavan, bayat ve verimsiz bulacaktır.

İnsan özünde çalışan bir hayvan değildir. Çalışmayı insana dayatan şey medeniyettir ve çok sıkı çalıştırıldığı takdirde insan çalışmayı bırakıp savaşmaya gidecektir. Nietzsche insanın iki şey istediğini söyler -tehlike ve oyun. Savaş tehlikeyi temsil eder.

O halde toplumsal ütopyalarımızın tümü yanlış tasarlanmıştır. Bu ütopyaların hepsi bir haz ekonomisi teorisi üzerine kuruludur. Hâlbuki tarih ve evrim, insanın alt seviye hayvanlardan bugünkü haline bir acı ekonomisinden

geçerek geldiğini gösterir. İnsan bugüne dek hep mücadele etmiştir -üst seviyelere çıkarken asla bitmeyen bir acıdan, çabadan, mücadeleden ve savaştan geçmiştir. Ütopyalar ise insanın mücadele etmeyi bıraktığı bir toplumu tasvir ederler. Ütopyalarda insan günde sekiz saat çalışır -herkes çalışır- günün geri kalanında ise uyur ve eğlenir. Fakat insan, çalışan bir hayvan değil, dövüşen bir hayvandır. Ütopyalar ideal olabilirler fakat psikolojik temele sahip değildirler. Böylesi ideal bir toplumsal düzen vatandaşın yoksundur. İnsanoğlu bu tür bir düzene kulluk etmez.

Barış zamanında toplumumuz, dışarıdan bakıldığında giderek *Chautauqua*'dakine benzemekte fakat bu sırada insanın zihninde mücadele tutkusu yanmaya devam etmektedir, ta ki o, bu yavan hayatı daha fazla katlanılmaz bulana kadar. O vakit geldiğinde insan eğlence çılgınlığına, uyuşturucuya, siyaset kavgasına, suça ve nihayet savaşa başvurur. Alkol problemi bahsettiğimiz bu eğilimlere iyi bir örnektir. Bilim ve tıp nihayet alkolün, ister düşük dozda ister yüksek dozda kullanılsın, zihin ve beden üzerinde olumsuz etkileri olduğunu su götürmez biçimde göstermiştir. Alkol fiziki ve zihni verimliliği düşürmekte, ömrü kısaltmakta ve toplumsal rahatsızlığa neden olmaktadır. Bu gerçeğe ve daha da ilginç, alkollü içki trafiğini yasal düzenlemelerle bastırmak için sergilenen muazzam çabaya rağmen, ABD'de kişi başına düşen alkollü içecek tüketimi yıldan yıla artmaktadır. 1850 yılında kişi başına on beş litre alkollü içki düşerken, yıllar geçtikçe bu miktar düzenli olarak artmış ve 1913'e gelindiğinde kişi başına neredeyse doksan beş litreye ulaşmıştır.

Alkol ve tütün gibi uyuşturucu maddeler, evrimin son aşamalarında gelişmiş olan ileri seviye beyin merkezlerini kısa süreliğine hafifçe felce uğratarak beynin üzerindeki stresi azaltır. Bu nedenle bu maddelerin kullanımındaki artış, hem modern yaşamın stresinin bir göstergesi hem de bu stresi belli ölçüde azaltmanın bir yoludur. Bu maddelerin kullanımının birdenbire durdurulması halinde, her

psikoloji ya da tarih araştırmacısının tahmin edeceği üzere, toplumsal asabiyette hızlı bir artış görülecek ve bu durum beraberinde toplumsal istikrarsızlığı ve toplumsal ayaklanmaları getirecektir.

Dolayısıyla bizi bu sonuca vardırان, psikolojidir. Ne savaş ne de alkol, kestirme yollarla ya da doğrudan baskıyla yeryüzünden silinebilir. Yapılması gereken esas şey, insanın düşünce yapısını yenilemektir. İnsanoğlunun zihinsel yapısı oturmuş olduğundan, o hiçbir zaman salt bir işçi, bir üretici ya da bir tüketici olmaktan memnun olmayacaktır. Macerayı, fedakârlığı, kahramanlığı ve eğlenceyi her zaman sevecektir.

Bu nedenle bu tür şeyler ona bir şekilde temin edilmelidir. Ve tabii, mevcut eğitim sistemimizden oldukça farklı bir eğitim sistemi geliştirilmelidir. Yeni eğitim sistemi, salt verimliliğe ve daha çok verimliliğe değil, uyumlu ve dengeli kişilik oluşumuna odaklanmalıdır. Amerikan verimliliğini ve Alman *Streberthum* [aşırı hırs]'ını yüceltmek bırakılmalı, Aristo'ya ve onun "orta yol" öğretisine geri dönmelidir.

3. Savaşçı Hayvan ve Mükemmel Toplum⁷

Bilindiği kadarıyla insan geçmişte her daim savaşçı bir hayvan olmuştur ve günümüzde hâlâ savaşçı bir hayvandır -diğer deyişle insan, geçmişte ve günümüzde belirli uyaranlara şiddet içeren ani tepkiler vermiştir ve vermektedir.

Bu savaşıma içgüdüsünün varlığını etrafımızdaki sıradan insanlarda görebiliriz. Medeni topraklarımızda koyulan kısıtlamalar bir an için kaldırılrsa, en ufak uyarana karşı dahi bu eğilimin belirgin olacağı görülür. Bunun örneklerini dünyanın farklı yerlerindeki öncülerin ve maceracıların yaşamlarında, uzak Batı'daki kovboyların, Ama-

⁷ Henry Rutgers Marshall'ın *War and the Ideal of Peace* adlı eserinden alınmıştır; ss. 96-110. (Duffield & Co., 1915).

zon'daki kauçuk toplayıcılarının, Kongo'daki fildişi tüccarlarının yaşamlarında görebiliriz.

Boksörler de hâlen cemiyetimizde önde gelen kimselerdir. Bütün spor dallarında, "beyefendi amatörler" tarafından yapılan sporlarda bile, dostça yapılan yarışmaların amansız bir fiziki üstünlük mücadelesine dönüşmemesi için katı kurallar koymayı gerekli görürüz.

Fakat insan, hayvanlar arasındaki üstün konumunu ağırlıklı olarak, ortak hedefler için işbirliği ile çalışan gruplar kurma kabiliyeti sayesinde elde etmiştir. Antropolojik araştırmaların hakkında net bilgiler verdiği zamanlardan çok uzun bir süre önce insan, bireysel savaşıma güdüsünü, grubunun ya da klanının hizmetine sunmuştur. Diğer deyişle o, bireysel olarak hareket etmekle elde edemeyeceği doyumunu sağlamak için tüm gücünü müşterek saldırganlığa vererek bir savaşçıya dönüşmüştür.

Daha önceki araştırmalarımız bizlere, insanın doğuştan gelen içgüdülerinin mevcut ifadesinde gözlemlenenlerden başka tür özellikler sergilemesini sağlamak üzere sahip olduğu içgüdüsel eğilimlerin herhangi bir şekilde bastırılmasının ya da değiştirilmesinin mümkün olması halinde, insan doğasının kanununu değiştirmenin de mümkün olacağını öğretmiştir. Dolayısıyla bu bizi bir biyologa, herhangi bir hayvanın içgüdülerini ifade ediş tarzını değiştirmenin mümkün olup olmadığını sormaya götürür.

Biyolog, bu soruya cevap olarak bize, yeni ırksal özelliklerin nadiren bazı içgüdülerin yok olması ile kazanılmış olabileceğini fakat ırksal özelliklerdeki değişimlerin genelde bu kalıtsal içgüdülerin yok olmasından ziyade kontrol altına alınması sonucunda gerçekleştiğini söyler.

Bu kontrol iki yolla etkili olur. Bu yollardan ilki, bu içgüdülerin ifadesini engellemek ya da kısıtlamak, ikincisi, bu içgüdüleri esasen kemikleştiren ifade biçimlerinden başka şekillerle ifade etmektir.

Bir içgüdü'nün engellenmesine örnek olarak, cinsel içgüdü'nün engellenişini verebiliriz. İnsan ölçekte yükseldikçe

edindiği alışkanlıklar sayesinde, cinsel içgüdünün genel olarak hayvanlarda görülen halini engellemiştir.

Bu değişim yönteminin -diğer deyişle, içgüdüsel eğilimin zincirlenişinin- karşılaşılabileceği bir büyük güçlük vardır ki o da bu zincirin kopması, engelin ortadan kalkması ve nihayet doğuştan gelen içgüdüsel eğilimin birdenbire kendini göstermesi ihtimalidir. Medeni toplumun dizginleri az da olsa gevşetildiği takdirde, insan ırkının cinsel içgüdülerinin hayvanlarda gözlemlenenden pek de farklı olmayan biçimlerde tezahür edeceği görülür. Bir insanı aç bırakırsanız, bir köpek kadar açgözlü olduğunu görürsünüz.

İkinci değişim yönteminin -diğer deyişle, içgüdülerin işleyişinin yeni kanallara transferinin- ise kendine has meşakkati vardır zira o, içgüdünün zincirlenmesine dayalı değildir. Aslına bakılırsa o, içgüdüden faydalanmaya dayalıdır. Ve insan ırkı için içgüdünün işleyişinin yeni dayanağı ne kadar önemliyse, onun esas dayanağın yerini alması o kadar kesin olacaktır. Eğer yeni işleyiş yöntemi beraberinde, içgüdünün önceki tezahürüne dönüşle kaybolabilecek belirgin bir avantaj getiriyorsa ya da önceki teza-hüre dönüş insan ırkı için zarar teşkil ediyorsa, bu değişim kalıcı olabilir.

İçgüdünün işleyişini değiştirmenin ikinci yöntemine en iyi örnek savaşın kendisinde bulunabilir. Vahşi insanı kendini korumak için dövüşmeye ya da kazanç elde etmek için saldırgan davranmaya yönelten şey temel içgüdüdür. Savaş ise bu içgüdünün işleyişinin bir transferi sonucunda ortaya çıkmıştır. Böylelikle başta salt bireysel dayanağı olan bu içgüdü, kabilesel ya da ulusal bir dayanağa sahip hale gelmiştir. İlkel insan, savunma ve saldırıda arkadaşlarıyla birlik olmadığı sürece, diğer deyişle bireysel olarak başarılı olamayacağını anlamıştır ve bu, savaş demektir.

Ve bu dövüşme güdüsünün ifadesinin dayanağının transferi çok geçmeden insan ırkı için o kadar önemli hale gelmiştir ki, onun önceki bireysel dayanağına geri dönüşü engellenmek zorundadır. Bir bireyin kendi klanından ya

da ulusundan başka bir bireye saldırması ister istemez toplumsal birliği zayıflatır, onun savunma ve saldırı savaşlarındaki gücünü azaltır; bu nedenle bireylerden gelen bu tür saldırılar zamanla hoşgörölmez hale gelmiş ve nihayet büyük ölçüde bastırılmıştır.

Burada söz konusu olan, bireyin dövüşme güdüsünün yok edilmesi ya da zincirlenmesi değil, bu güdünün ifade ediliş biçimlerinin insan ırkı açısından önem arz edecek derecede değiştirilmesidir. Öyle ki, dövüşme güdüsünün önceki ifade ediliş biçimlerine geri dönüş, artık ırksal ilerlemeye ciddi bir engel teşkil eder hale gelmiştir.

O halde öyle görünüyor ki, içgüdülerin yok edilme ihtimali azdır fakat içgüdülerin tezahürünü, söz konusu hayvana oldukça yeni özellikler katacak derecede değiştirmek mümkündür. Bu demek oluyor ki, insanın dövüşme içgüdüsünün ifadeleri olarak tanımladığımız özellikleri değiştirilebiliyorsa ve bu değişim, bu ifadelerin engellenmesiyle ya da tamamen yeni kanallara aktarılmasıyla sonuçlanabiliyorsa, o halde insanı savaşçı bir hayvan olarak tanımlamak daha fazla mümkün olamaz.

Öz bilincimize vardığımız andan itibaren herhangi bir içgüdümüzün ya da alışkanlığımızın işleyişini engelleme ya da değiştirme yönünde gösterdiğimiz herhangi bir eğilimin ilk belirtisi, bu işleyişin sonuçlarından bir tür hoşlanmama ya da iğrenme ve bu iğrenmeye neden olan rahatsızlıkları engelleyecek ideal bir işleyişi yaratma çabası şeklinde görünür. Böyle bir ideal gerçekleştirildiğinde, daha önce gördüğümüz üzere, doğanın özelliklerinin, yaratıcı verimliliğimiz tarafından bu ideali gerçekleştirmeye yönelik araçların düzenlenmesi vasıtasıyla değiştirilmesi mümkün hale gelir.

Bu sürecin, savaşa neden olan özel içgüdüler ile bağlantılı olarak geliştiğine dair elimizde net deliller vardır; zira biz erkekler ve kadınlar sonraki zamanlarda bu dövüşme içgüdüsünün işleyişinin sonuçları tarafından geri püskürtülmüş ve doğada henüz gerçekleşmemiş bir durum olan

fakat gerçekleşmesini ihtimal dâhilinde gördüğümüz barış idealini yaratmışızdır.

Bir idealin varlığı, ona sahip olan kişinin karakteristik faaliyetlerini değıştirme eğiliminin belirtisidir. Dolayısıyla, barış idealinin varlığında insan doğasındaki değışimin kanıtı bulunmaktadır ve bu nedenle onu tam savaşçı bir hayvan olarak tanımlamamız daha fazla mümkün değildir.

C. ÇEKİŞME, KÜLTÜREL ÇATIŞMALAR VE TOPLUMSAL ÖRGÜTLENME

1. Hayvanlar Arası Çekişme⁸

Başkalarına üstünlük taslamak, memelilerde ortak bir içgüdüdür; bu içgüdü neticesinde en güçlü ya da baskın olan, hâkimiyeti ele geçirir ve sonrasında onu olabildiğince elinde tutar. Alt seviye hayvanlar, bu bağlamda, bize oldukça benzerler; vahşi mizaçlı olan bütün türlerde birinin diğer herkese, onun altındaki birkaçının da kendi altındakilere hükmetmesi son derece yararlı bir şeydir. Böyle türlerin başka bir sistem altında bir arada var olabileceğini düşünmek imkânsızdır.

Çok sayıda vahşi köpek bulundurmanın sıradan bir şey olduğu Güney Amerika'nın geniş otlaklı ovalarındaki büyükbaş hayvancılık tesislerinde, vahşi köpekleri bolca gözlemleme fırsatı bulmuş ve alışkanlıkları açısından bu hayvanların daha çok kurtlara benzediğini fark etmiştim. Buradaki köpekler sürekli kavga halindeydiler fakat bir dövüş başladığında sürünün başı kural olarak hızla olay yerine koşuyordu, bunun üzerine dövüşen köpekler ya ayrılıp farklı yönlere gidiyorlar ya da geri çekilip tiranlarının öfkesine adi jestler ve sızlanmalarla itiraz ediyorlardı. Dövüşen köpeklerin her ikisi de güçlüyse ve liderleri henüz olay yerine gelmeden kendilerini amansız bir öfkeye kaptırmışlarsa, durum lider için zorlaşabiliyordu. Zira liderlerini tanımaz hale gelen köpeklerin karşısında liderin yapa-

⁸ William H. Hudson'ın "The Strange Instincts of Cattle" başlıklı yazısından alınmıştır; *Longsman's Magazine*, XVIII (1891), ss. 393-94.

bileceği tek şey kavgaya katılmak oluyordu. Bir de dövüşen köpekler birlik olup liderlerine saldırırlarsa, liderin gücünü kaybedecek kadar yaralanma ihtimali vardı, böyle olması halinde sürüdeki en iyi ikinci köpek onun yerini alıyordu. Ateşli kavgalar genelde, kolay kolay boyun eğmeyen, dolayısıyla sorunu sonuna kadar dövüşerek çözen iyi eşleşmiş köpekler arasında gerçekleşiyordu. Fakat en güçlüden en zayıfa doğru belirli bir otorite derecelendirmesi söz konusuydu; köpeklerin her biri kendi sınırlarının farkındaydı, sinirliyken ya da kendini kanıtlamak istediğinde kime çatabileceğini, sırası geldiğinde kime tevazu ile boyun eğmesi gerektiğini biliyordu. Sürünün en zayıfı ise sürüdeki herkese boyun eğmeli, arka planda durmalı, ona hırlayan ya da yiyeceğini gönüllü olarak vermesini emreden sürü üyelerine bir nevi kul-köle olmalıydı.

Sosyal memeliler arasında oldukça yaygın olarak görülen bu buyurgan ya da baskıcı mizaç, hastaya ve zayıfa zulmetmenin esas sebebidir. Bir hayvan hastalanmaya başlayınca sahip olduğu konumu daha fazla koruyamaz. Kendisine ara sıra yapılan zalimane saldırılara içerlemeyi bırakır; savaşılamayacak durumda oluşu çabucak fark edilir ve birdenbire en düşük konumdakinden de daha aşağı bir konuma düşer. İsteyen herkesin herhangi bir cezaya maruz kalmadan ona zulmedebileceği haberi sürüdeki herkes tarafından bilinir hale gelir. Hatta o zamana dek aynı şekilde zulme maruz kalmış fakat başkasına zulmetmemiş olanlar bile kendilerinde bu hakkı görürler. Fakat gözlemlerime dayanarak belirtmeliyim ki bu zulüm, kural olarak şiddetli değildir, ölümcül olma ihtimali ise çok azdır.

2. Toplumsal Gruplar Arası Çekişme⁹

Çatışma, rekabet ve çekişme insanoğlunu gruplar oluşturmaya iten ve bu gruplar içinde olan bitenleri büyük öl-

⁹ George E. Vincent'in "The Rivalry of Social Groups" başlıklı yazısından alınmıştır; *American Journal of Sociology*, XVI (1910-11), ss. 471-84.

çüde belirleyen başlıca sebeplerdir. Tıpkı savaşlar gibi, çatışmalar, devrimler ve ayaklanmalar da halen ısrarla gerçekleşmektedir fakat bunların yerini giderek ekonomik rekabetin aldığı düşünülebilir. Bu çabaların çoğu neredeyse tamamen bireyselmış gibi görünür fakat dikkatlice analiz edildiğinde çoğunun grup rekabeti ile yakından alâkalı olduğu anlaşılır. Üçüncü bir tür olan çekişme ise statü mücadelesini, sosyal saygınlık mücadelesini, seyircileri oluşturan kamunun beğenisini kazanma mücadelesini tanımlamada kullanılır. Ulus, bir rekabet ve çekişme arenasıdır.

Bu yarışmaların büyük bir kısmı üstü kapalıdır. Kiliselerin birlik hizmetlerinin altında, büyük oranda bilinçsizce de olsa, din değiştirmeden ve polemikten ziyade günümüzde kardeşliği ve iyi niyeti arzulayan kamunun onayını kazanma çekişmesi yatar. Ortak bir amaç için yapılan aboneliklerin birçoğu, gruplar arası çekişmeye veya gruplar tarafından belirlenmiş bireyler arası rekabete dayalıdır. *Rhodes* bursu bir nevi imparatorluğun nüfuzunu genişletme aracıdır. Noel'de çocukların hediyelere boğulması genelde, ailelerin rakip grupları etkileme hırısı ile alâkalıdır. Üniversitelerin devlet okulları ile daha yakın ilişkiler kurma arzusu güden liberal politikasında, öğrenci ve popüler beğeni kazanma rekabetinin izleri görülür. Ulusların *Lahay Mahkemesi*'nde beyan ettiği konular, barışı yücelten uluslararası kamuoyunun sempatisini kazanma arzusu kokar. Ortak noktalarda buluşmak amacıyla yapılan bir işçi-işveren münakaşasında, taraflardan birinin ya da her ikisinin sergilediği sözde sabırsızlık da izleyici topluluğunun beğenisini kazanma yarışının tezahürüdür. Neticede, uluslararası ilişkilerde ve ulusların kendi içlerinde sayısız grubun çatışma, rekabet ya da çekişme içinde olduğu söylenebilir.

Bir grubun diğer gruplarla mücadelesinde hayatta kalma, üstünlük elde etme, yükselme ve itibar kazanma arayışı içinde olduğunu düşünmemiz, durumu anlamamızı kolaylaştırır. Bir grubun hayatta kalabilmesi ya da müca-

delelerde başarılı olabilmesi için üyelerini örgütleyebilmesi, üyelerinin aklını çelebilmesi, onları disipline sokabilmesi ve onlara gayret vermesi gerekir. İnsan doğasının kontrole büyük ölçüde yatkın olması grup için bir avantajdır.

Kolektif gurur ya da grup benlikçiliği çatışma için temel bir güç kaynağıdır. İşin ehli bütün gruplar bu gurur, saygınlık ve üstünlük hissini sembol, tabir ve efsane gibi araçları kullanarak ve elbette rakipleri aşağılayıp onlarla dalga geçerek geliştirmeye çalışır. Üniversitelerdeki öğrenci birliklerinin olağanüstü özgüvenleri, üye ve saygınlık elde etme mücadelesinde onlara güç verir. Şovenizm, uluslar için geçerli olduğu kadar, hızla kalkınan şehirler ve dini mezhepler için de geçerlidir. Gurur ve özgüven bir birey için ne ifade ediyorsa, etnosentrizm, vatanseverlik ve sadakat de toplumsal birlikler için onu ifade eder. Çekingenlik, alçakgönüllülük, kendine güvenmeme ve hoşgörü militan gruplar için tehlikeli olduğu kadar, savaşan bireyler için de tehlikelidir.

Bunların yanı sıra gruplar, özenilecek kahraman tipler ya da nefret edilecek hain tipler gibi kişilik tipleri tasarlarlar. Bu kişilik tipleri soyut ideallerde ve standartlarda birleşir. "Destekçi" ve "muhalif" kişilik tipleri, umudunu ve özgüvenini ne pahasına olursa olsun koruması gereken mücadeleci bir topluluğu akla getirir. "Devlet adamı" tipi ile "demagog" tip, kendi kendini yöneten her topluluğun yüz yüze kaldığı seçim sorununu hatırlatır. "İnancın savunucusu" tip ile "tanrıtanımaz" tip, kilisenin katı ortodoks sistemi korumak ile değişen düzene ayak uydurmak arasındaki ikilemini ifade eder.

Çatışma ya da çekişme krizlerindeki değişim ile birlikte, bu kişilik tiplerinin değer veya önem derecesi de değişir ya da yeni ihtiyaçlar doğrultusunda yeni tipler yaratılır. ABD bir zamanlar İspanya ile savaş halindeyken, savaş kahramanları arıyordu. Ekonomik ve siyasi idoller, endüstrinin liderleri, büyüleyici yatırımcılar, parti idolleri o zamanlar generallere ve amirallere, askerlere ve denizcilere, ka-

rargâh ve savaş gemisi kahramanlarına yol vermek üzere bir kenara çekilmişlerdi. Savaş bittiğinde bu tipler, yeni idari, iktisadi ve ahlâki sorunlara çare olmak üzere yaratılmış yeni tiplerle birlikte yeniden sahneye çıkmışlardı. Uyum, kardeşliği ve işbirliğini temsil eden misyonerlerin alkışlandığı bir çağda rakip kiliseler, militan ve kavgacı liderlerini emekliye ayırır. Belli bir zaman diliminde bir grup tarafından kahraman ve hain addedilen tipler, o grubun diğer gruplarla olan rekabetini ve çekişmesini yansıtır.

Grubu kendi üyelerinin aklını çelmeye, onları kandırma-ya ve kontrol etmeye mecbur eden şey mücadeledir. Grup üyelerinin büyük çoğunluğu, grup karakterini ve yaşam koşullarına genel bir uyumu temsil eden orta halin geniş alanına girerler. Bu orta alandaki bireylerden bazıları rekabette gruba yardımcı olacak şekilde, bazıları da grubun başarısını tehlikeye sokacak biçimde farklılık gösterir. Bir yandan orta bölgedeki dayanışmayı korurken, diğer yandan işe yarar üyeler ile tehdit teşkil eden üyeler arasında fark gözetmek grubun görevidir. Grup bu üye tiplerinden ilkini destekleyip ona fırsat vermeliyken, ikincisini tazyik etmeli ya da baskı altında tutmalıdır. Platon'un *Devlet*'inde muhafızların yaptığı bu ayıklama işi, modern gruplarda az bir şey bilinçli ve amaçlı gibi görünen süreçler tarafından yapılır.

Rızayı ve sadakati temin etme arayışındaki rekabetçi grup, üyelerine kendi gruplarının diğer yoldaşıklardan ve birliklerden çok daha tercih edilir olduğu inancını aşıl原因an korumacı bir felsefe geliştirir. Batı Amerikalılar "Tanrı'nın ülkesinde" durmadan ilerleyerek, özgürce ve misafirperverce yaşamaktan mutludurlar. Doğu'nun dar kafalılığına tepeden bakmamaya çalışırlar fakat köhne toplumların geri kafalı âdetlerine içten bir küçümseme ile yaklaşırlar. Diğer yandan doğulular, oldukça gelişmiş bir medeniyete sahip olmaktan dolayı kendilerini şanslı görürler ve genelde manevi boşlukta olduğunu düşündükleri Batı'ya acırlar. Orta sınıf, aşırı zenginlerin hayatındaki sinsi cazibeye

karşı kendini korumak için kendine has bir felsefe geliştirmiştir. Öte taraftan, basitliğin ve evcimenliğin erdeminden şüphe duyan kimseler, orta sınıfın kendini beğenmişliğinden ve burjuvanın "ev"inden küçümseyerek bahsederek. Az kazançlı mesleklere sahip kimseler, zenginlerin düşünsel açıdan yoksul olduğu varsayımından yola çıkarak kendi entelektüel birikimlerine sık sık vurgu yaparlar. Kırsal kesimde yaşayanlar, temel değerlerini topluma karşı savunarak, şehirlilerin entrikalarıyla belirgin bir zıtlık içinde olan açık ve basit erdemlerini yücelterek kendilerini cesaretlendirirler. *Booker Washington*'ın, dünyaya yeniden gelecek olsa yine Siyah olmak isteyeceğini durmadan söylemesinin nedeni, Siyah ırkın korumacı bir felsefe geliştirmesine yol açacak kadar büyük bir probleme sahip tek ırk olmasıdır. Grubun tatmin edici bir teoriyle kendi kendine moral vermesi, grup benlikçiliği ile belirgin biçimde, grup çekişmesi ile de direkt olarak alâkalıdır.

Rekabet halindeki grup, düzene karşı çıkanlarla alay eder. Bu alay anlık veya önceden tasarlanmış ya da kararlaştırılmış olabilir. Kılık kıyafeti, konuşması ya da fikirleri farklı olan bir kimse, bir anda kahkahalara maruz kalabilir. Düzene ayak direyene karşı sergilenen bu alaycı tutum planlı, toplu ve sistematik de olabilir. Alay etme, grubun farklı insanları elemek ve denemek için kullandığı en etkili yöntemlerden biridir.

Hakaretlere kulak asmayan az sayıda isyancı dışlanmaya maruz bırakılır. Bu dışlama "soğuk muamele"den "her türlü ilişkiyi kesme"ye kadar değişik derecelerde olabilir. Yoldaşların dostluğunu ve onayını kaybetmek, sosyal sempatiden yoksun bırakılmak grup baskısının bilindik biçimidir. Alay konusu olmak ve küçümsenmek ise çabuk unutulmuş türden, geçici dışlanmalardır. Sosyal ilişkinin sıcaklığı aşama aşama düşürülür. Soğukluk, davranışlarda resmîlik, bakışları kaçırma, görmezden gelme ve tamamen yok sayma art arda gelir. Ekonomik baskı ise modern grupların giderek daha sık başvurduğu bir yöntemdir. İş-

ni ya da mesleğini elinden almak, birçok isyancının sindirilmesi için etkili bir yoldur. Grup, çatışmalarda, rekabette ve çekişmelerde zorlandıkça, üyelerine yaptığı baskıyı artırır.

Rekabetçi grubun içinde bulunduğu bu krizler ve çatışmalar, çözülmesi gereken sorunlar teşkil ederler - örgütlenme sorunu, yeni fikirler ve felsefeler üretme sorunu, uyum sağlama sorunu gibi. Rekabetin ya da çekişmenin koşulları alışkanlık ve gelenek dengesini bozar, bunun neticesinde bir problem çözme süreci başlar. Bir tifo salgısını, köyü daha sağlıklı bir rakibin rekabetine karşı kendini korumaya zorlar. Kâr paylaşımı ve emeklilik maaşı teklifinde bulunan bir şirketle karşı karşıya bulunan başarılı bir işçi sendikası, korumacı bir teori ve uygulama geliştirmelidir. Toplumun alt bir tabakası tarafından dikkatlice taklit edilen bir zümre, farkını ve üstünlüğünü geri kazanmalıdır. Bir ülke, uluslararası ticaretin değişen koşullarına, rakiplerinin savaş donanımına ve askeri eğitimine ayak uyduracak şekilde sürekli uyanık olmalıdır.

Grup çekişmesi teorisi bireye ışık tutar. Farklı gruplara mensup olan bireyin, farklı benlikleri vardır. Tıpkı ait olduğu grupların az sayıda ve uyumlu ya da çok sayıda ve çekişmeli olması gibi kişi, basit ya da karmaşıktır. Bireyin iş hayatına bakan yönü ile ahlâki yönünü karşı karşıya gelmekten alıkoyması, bilimsel düşünceleri ile dini görüşlerinin münakaşaya girmesini engellemesi becerikli bir idare gerektirir. Çok benlikli kişilerin çoğu, tıpkı ince düşünceli ev sahipleri gibi, belirli bir zamanda sadece birbirinin kafa dengi olan benliklerini davet etmeyi öğrenir. Ortalığı düzene sokmayı, sadece hep birlikte iyi niyet ve karşılıklı saygı ile yaşayabilecek benlikleri ağırlamayı becerebilecek cesarete sahip kişi sayısı azdır. Kişiye ait diğer benlik gruplarının hesaplaşması gereken, bu ağırbaşlı benliklerdir. Vicdan muhasebesi bir tür grup çatışmasıdır.

Hoşgörü, bir zamanlar grup için hayati öneme sahip şeylerin önemini kaybetmekte olduğunun, grubun kendini

güvende hissettiğinin ya da yavaş yavaş, belki farkında olmaksızın, daha geniş bir grup oluşturmak üzere diğer gruplarla birleşmekte olduğunun işaretidir. Teolojik özgülleşme bu noktada örnek teşkil eder. Mezhep çatışmalarının ilk zamanlarında hoşgörü, hem grup sadakatine hem de militan ruha tehlike arz etmekteydi. Bunun yanı sıra, kolektif egoya, geleneklere, modası geçmiş adetlere, sembollere ve grubun kaderine olan inancı kaybetmek anlamına gelen kinizm de başka nedenlerden dolayı bir tehditti. Savaşan gruplar ne hoşgörülü olabilir ne de kiniklere yer verebilir. Hoşgörü ve kinizm, grup çöküşünün aynı anda hem nedenleri hem de sonuçlarıdır. Onlar ya grubun dağılacağına delalettirler ya da başka bir düzlemde başka sorunlarla mücadele etmek üzere yeni gruplanmaların oluşacağına işarettirler. Evanjelik kiliseler, eski inançları ve ahlâkı hedef almış modern kuşkuculuğa ve kinizme karşı güçlü cephe oluşturmak üzere, karşılıklı hoşgörüyle bir araya gelmektedir.

Grup çekişmesinin öznel tarafı, önemli bir çalışma alanıdır. Kişinin zihnindeki kontrol sürecinin yansımaları oldukça ilginçtir. İsyancı üyenin kendini yoldaşlarının baskısına karşı korumak için izlediği yollardan daha önce bahsetmiştik. Bu koruyucu yöntemler, alay edilmiş ya da yaftalanmış bireyin zihninde bir grubu diğerine düşürme şeklinde tezahür edebilir.

Ulusal bir grup, birbiriyle rekabet eden ve çekişen çok sayıda gruptan oluşan kapsayıcı bir birlik olarak düşünülebilir. Gruplar arası mücadeleyi kontrol etmek ve faydalı hale getirmek, onu olabildiğince yüksek bir düzlemde tutmak ve müşterek bir değere dönüştürmek ulusun görevidir. Hükümetler, esas anlamlarını gruplar arası çekişmelerden alır, siyasi gücü kendi çıkarlarına kullanmak için gruplar arası çekişmelerden yararlanır. Aristokrasi ve demokrasi, gruplar arası düşmanlık bağlamında yorumlanabilir, uzmanlaşmış azınlığa karşı niteliksiz çoğunluk. İdeal olan, verimlilik ve dayanışma unsurlarının, çatışmanın ye-

rini karşılıklı güven ve yarışmanın aldığı daha büyük bir grupta birleşmesidir. Bireyler, gruplarına, gruplar da ülkenin refahına hizmet etmelidir. Bir ülkenin kendisini oluşturan grupların üyelerinin gözünde güçlü bir birlik haline gelmesi, diğer uluslarla çatışması veya rekabet etmesi sayesinde olur. Takım çalışmasını ve toplumsal bilinci ortaya çıkaran şey çekişmedir.

3. Kültürel Çatışmalar ve Mezhep Örgütlülüğü¹⁰

Öyle sanıyorum ki, fikirler ve inançlar arasındaki çelişkilerin, mantıksal uyumsuzluk olarak adlandırdığımız spesifik durumların yanı sıra farklı derecelerde ve farklı biçimlerde olabileceği varsayılır. Bir algı başka bir algı ile görsel açıdan tutarsız ya da işitsel açıdan uyumsuz olabilir; nesnel bir kanıt ile desteklenmeyen katıksız bir inanç, başka bir katıksız inanç tarafından duygusal olarak düşmanca görülebilir; ya da bir yargı başka bir yargı ile mantıksal bir çelişki içinde olabilir. Ve bu çelişki olasılığı özellikle, farklı fikir ve inançlar tek bir zihinde değil de birden fazla zihinde ortaya çıktığında ve dolayısıyla kişisel ya da partizan çıkarlar tarafından abartılıp, zihinsel yapı tarafından çarpıtıldığında belirgin hale gelir. Şu anda ele aldığımız konu olan fikirler ve inançlar arasındaki çelişkiler, salt mantıksal düellolardan daha kapsamlı ve çeşitli oldukları gibi, aynı zamanda onlardan daha az kesin ve daha az nettirler. Bu çelişkiler aslında, karşıt güçlerin, salt spesifik fikirlerden ve saf inançlardan ziyade, esasen hayret verici birer fikirler, inançlar, ön yargılar, sempatiler, antipatiler ve kişisel çıkarlar kompleksi olduğu kültür çatışmalarıdır.

Keza öyle sanıyorum ki, herhangi bir fikrin ya da fikirler grubunun, herhangi bir inancın ya da inançlar grubunun,

¹⁰ Franklin H. Giddings'in "Are Contradictions of Ideas and Beliefs Likely to Play an Important Group-making Role in the Future?" başlıklı yazısından alınmıştır; *American Journal of Sociology*, XIII (1907-8), ss. 748-91.

az ya da çok sayıda birey tarafından paylaşılan ortak bir değer olma potansiyeli taşıdığı da düşünülür. Bu ortak değer, bireyleri tanışıklık, birliktelik ve hatta işbirliği bağlarıyla bir araya toplayıp bir arada tutabilir. Dolayısıyla bir grup oluşturma görevi görebilir. Buna binaen, çelişen fikir veya inançların birden fazla grup oluşturacağı söylenebilir. Çelişen fikir ya da inançların her biri, kendisini barındıran ya da çekici bulan zihinleri bir araya getirir. Bunların her biri, aynı zamanda, karşıtı olduğu zihinleri geri püskürtür ve onları karşıt fikrin ya da inancın oluşturduğu gruba iter. Bu nedenle, fikirler ve inançlar arasındaki çelişkilerin, bütünsel olarak, gruplar arasındaki sınırları kesinleştirdiği varsayılabilir.

Bu varsayımlar, bence, insanoğlunun günlük gözlemleri tarafından o kadar çok kanıtlanmış, tarih tarafından o kadar çok doğrulanmıştır ki, onları tartışmanın ya da onların üzerinde kafa yormanın anlamı yoktur. Dolayısıyla soracağımız soru spesifik olacaktır: “Fikirler ve inançlar arasındaki çelişkiler gelecekte *önemli* bir grup-oluşturma işlevi taşıyabilirler mi?” Bu sorudaki ‘önemli’ kelimesinin ‘niteliksel ve niceliksel’ manasına geldiğini söylemekte yarar var. Aslına bakılırsa bu soruyu şu şekilde tercüme ettikten sonra cevaplamaya çalışmak yerinde olacaktır: Şu zamandan itibaren dünyanın gelişen toplumlarında fikirler ve inançlar arasındaki kaçınılmaz çelişkilerin, oluşturma ve sürdürme ihtimallerinin en fazla olduğu grup türleri veya çeşitleri hangileridir?

Bundan üç yüz yıl kadar önce, Protestanlık ve coğrafi kesifler, çekirdek işlevi gören çeşitli çelişen fikir ve inançlar etrafında grupların ya da birlikteliklerin oluşması için fevkalade uygun koşullar yaratmak üzere birleştiler ve neredeyse üç yüz yıl boyunca dünya, temel olarak farklı türde iki kültür grubunun olağanüstü çoğalışına şahit oldu. Bu iki türden biri, belirli bir alanla sınırlı olmayan, çeşitli topluluklarda, bölgelerde ya da ülkelerde taraftar kazanan ve dolayısıyla ya belirli yerlerde toplanmış ya da geniş çapta,

düzenli ya da düzensiz biçimde dağılmış üyelere sahip olan mezheptir. Diğer tür kültür grubu ise, kendi kendine yeten topluluktur. Bu bir köy, bir koloni, bir devlet ya da bir millet olabilir. Bu tür grubun üyeleri belirli bir bölgede toplanmıştır, yaşam alanları belirlidir.

Bilindiği üzere Amerikan kolonizasyonu, büyük ölçüde dinî cemaatlerin oluşumu sayesinde ilerledi. Pilgrimler ve Püritenler bu cemaatlere dendi. *Rhode Island*'ın ve *Pennsylvania*'nın *Quaker* grupları bu cemaatlere dendi. *Dunkardlar*'ın, *Moravyalılar*'ın ve *Mennonitler*'in belirli bölgelerde yerleşmiş toplumları bu cemaatlere dendi.

19. yüzyılın ortaları kadar geç bir dönemde Amerikan halkı, tarihte bilinen en çarpıcı dinî topluluklardan birinin doğuşuna ve büyümesine şahit oldu. 1830'da akrabalarından ve tanışıklardan oluşan bir zümre olarak ortaya çıkan, kısa sürede dogma halini alan bir fikir etrafında toplanan Utah'taki *Mormon* cemaati, elli yıl içinde ABD'nin meşru otoritesine meydan okuyan *fili* bir topluluk haline geldi.

Fakat medeni dünyada böyle bir olaya bir daha şahit olacakmışız gibi görünmüyor. Son zamanlarda bir diğer Amerikan dini olan *Hristiyan Bilimi* inancının doğuşunu ve şaşırtıcı bir hızla yayılışını gördük. Fakat bu inanç, herhangi bir cemaat grubu oluşturmadı, sadece dağınık bir tarikat meydana getirdi. Sosyolojik ayırım yetisi açısından ne kadar yetersiz olursa olsun izan sahibi herkes, halen bölünmekte ve ayrışmakta olan Protestanlık güçlerinin artık kendi kendine yeten cemaatler yaratmadığını anlayabilir. Bu güçler artık sadece, düzensiz coğrafi dağılıma, az çok kararsız ya da değişken üyelere sahip birlikler yaratmaktır. Kısaca, kolonyal günlerimizde mezheplerin yanı sıra cemaat grupları oluşturma eğilimindeki çatışan fikirlerin, günümüzde sadece tarikatlar ya da salt partizan gruplar oluşturma eğiliminde olduğunu söyleyebiliriz.

Daha geniş bir alanı ve daha uzun bir tarihî dönemler silsilesini incelemek üzere Protestan Reformu'ndan yüzyıllar öncesine gidecek olursak, kültür grubu oluşturma

önceki ve sonraki aşamaları arasında yukarıdakine benzer bir zıtlığa rastlayabiliriz.

Bilindiği üzere eski medeniyetlerin hepsinde din, etnik bilinçle, siyasi bilinç ise hem dinî hem de ırksal hislerle özdeşleştirilirdi. Her kabilenin ya da ulusun, üzerinde yaşadığı toprak kadar milli değer saydığı tanrıları vardı.

Bununla birlikte, Roma İmparatorluğu medeni dünyaya doğru genişleyince, bunu takiben ortaya çıkan kültür çatışmaları grup-oluşturma gücünü, benzer inanca sahip kimseleri mezhep çatısı altında toplamaya harcadı. Bütün soylara, belirli ölçülerde bütün ekonomik sınıflara hitap eden ve doğu Akdeniz bölgesinin her yerine yayılmış olan Hristiyanlık herhangi bir ölçüde topluluk oluşturmadı. Ve Hristiyanlık için geçerli olan şey, Hristiyanlığın ikinci yüzyılında geniş bir alana yayılmış olan Mitraizm için de geçerliydi. Kendine has devletler kurmayı amaçlıyormuş gibi duran İslam dahi, Roma kurumları tarafından şekil verilen bir dünya ile temas halindeyken, kendini tam anlamıyla belirli siyasal sınırlarla tanımlayamıyordu.

Bu farklılıkların nedenleri meçhul değildir. Kendi kendine yeten bir topluluğun zaman zaman, biçimlendirici inançlar tarafından bir araya getirildiğini düşünebiliriz. Fakat topluluğun kendini dışarıdan gelen yıkıcı etkilere karşı koruyarak bir yerde tutunması, bütünlüğünü ve dayanışmasını nispeten uzun bir süre devam ettirmeyi başarabilmesi için kendini kısmen soyutlaması gerekir. Topluluk gerçek anlamda, inançsızlığın ve karanlığın dünyasını oluşturan düşman kuvvetlerin ulaşabileceğinin çok uzağında olmalıdır.

Fakat böyle bir soyutlanma genelde, siyasi bütünleşmenin ilk aşamalarında mümkündür. Ulusların dünya-imparatorluklarında birleştiği ileriki aşamalardaysa her zaman zor ve olağandışıdır. Günümüzde bütün kıtalar sözümona medeni halkların egemenliği altına alınmışken, özgürce iletişim kuran ve kaynaşan bu halklar, bir dünya-toplumu oluşturmalarını sağlayan karşılıklı anlayışı sür-

dürmekteyken böyle bir soyutlanma neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Kabataslak çizmiş olduğum bu zıtlığın yakın sonuçları ise genel olarak bilinmektedir.

Soy, dinî inanç ve siyasi bilinç birbirine bitişik olduğu sürece bunların oluşturduğu gruplar, ister yerel topluluklar ister uluslar olsun, keskin sınırlarla birbirinden ayrılmalı ve iç dayanışma içinde olmalıdır. Bu grupların üyelikleri sabittir, zira kan bağıını koparmak, kişinin kendini kimsesiz konumuna sokması bir yana, atalarına sadakatsizlik etmesi anlamına gelir; kişinin dinini değiştirmesi, kendi dinine saygısızlık etmenin yanı sıra ona ihanet etmek demektir; kişinin kendi vatanı dışında yaşaması, hainlik etmek şöyle dursun, takdiri ilâhî'ye karşı gelmektir.

Fakat herhangi bir felsefe ya da doktrin etrafında toplanmış insanlardan oluşan birliktelikler, kendi kendine yeten topluluklar olmaktan çıktıklarında, soy açısından karma olan uluslar yapı açısından da karma hale geldiklerinde, toplumsal grupların tümü, kümeler ya da biçimlendirici fikirler tarafından bir araya getirilen kültürel, ekonomik ve siyasi örgütler bir ölçüde esnek hale gelir. İşte o zaman bu grup ya da örgütlerin üyelikleri de belirli ölçüde değişken ve yenilenebilir olur. Bu koşullar altında, herhangi bir birliktelik, ister bir köy, ister bir dinî grup, bir sendika, bir şirket ya da siyasi parti olsun, bünyesine bazen yeni üyeler katmakla kalmaz, aynı zamanda eski üyelerinin ayrılmasına da izin verir. Bir üye gelir, bir üye gider fakat birlikteliğin ya da grubun kendisi var olmaya devam eder, bir grup ya da örgüt olarak zarar görmeden varlığını korur.

Bu esnekliğin ve yenilenebilirliğin sağladığı ekonomik avantaj hesaplanamayacak kadar fazladır. Zira grubun esnek ve yenilenebilir olması, insan gücünün en az ihtiyaç duyulduğu noktalardan alınıp, en fazla ihtiyaç duyulduğu noktalarda yoğunlaştırılmasına olanak sağlar. Manevi ya da idealist açıdan avantajı da aynı şekilde fazladır. Dikkati ve heyecanı stratejik noktalar üzerinde yoğunlaştırmak, ilerici hareketlere sürekli artan bir ivme kazandırır.

Şimdi dilerseniz, grup oluşumunun bu yakın nedenlerini ve sonuçlarını bir kenara bırakıp, evrim silsilesinde yatan ve konumuz açısından da önem teşkil eden belirli gelişimsel süreçleri ele alalım, zira onları anlamamız, "Şu zamandan itibaren, kültürel çatışmalar sonucunda hangi tür grupların oluşumu ihtimal dâhilindedir?" sorusunu yanıtlama çabamızda bize yardımcı olabilir.

İki farklı inanç arasında ortaya çıkan, çarpıcı ve görsel oluşlarından dolayı kolayca algılanan çatışmalar, önceleri bölgesel olan fakat sonrasında coğrafi genişleme sonucunda daha geniş sınırlar içinde rekabete giren inançlar arasında sürdürülen çatışmalardır. Bu tür çatışmalar arasından en yaygın olmakla kalmayıp, aynı zamanda en ilginç ve resmedilmeye değer olanı, dünyanın topyekün içinde bulunduğu, batılı ve doğulu fikirler arasındaki çatışmalardır.

Bundan daha az resmedilmeye değer fakat daha dramatik olanı, aynı coğrafi bölge, aynı ülke içinde, eski ve yeni inançlar arasında ortaya çıkan çatışmalardır. Diğer deyişle bunlar, eş zamanlı fikirler arasındaki çatışmalardan ziyade, birbirini izleyen fikirler arasındaki çatışmalardır ya da mekândaki çatışmalardan ziyade zamandaki çatışmalardır. Bizi eski dogmaları sorgulamaya mecbur eden yeni bir bilgiye ulaşırız. Eski geleneklerin yerini alacak yeni bir inanç ortaya çıkar. Yeni olan, elverişli bir bölgede güçlenince, o sınırlar içinde eski olanın yerini almaya başlar. Eski ile yeni arasındaki çatışma ancak gerçek anlamda sona erdiğinde, muzaffer yeni, mekânsal olarak ilerlemeye başlar, vatanını terk edip uzak ve ıssız diyarlara doğru genişler ve oraları fetheder.

Bununla birlikte, kültür çatışması hangi biçimde olursa olsun, ister sıralı ve dramatik, ister coğrafi ve görsel; ona neden olan psikolojik koşullar temelde aynıdır. İnsanlar, teori ve inanç söz konusu olduğunda düşman saflarda dizilirler; bunun nedeni salt farklı ve çelişkili şekillerde bilgilendirilmeleri değil, aynı zamanda zihinsel olarak birbirle-

rine benzememeleri ve zihinlerinin yapısal ayırt etme tarafından farklı görüşleri ve karşıt inançları barındırmaya hazırlanmış olmasıdır. Diğer deyişle bazı zihinler rasyonel, eleştirel, esnek, açık, ileri görüşlü ve daha da önemlisi, nesnel gerçekleri ve ilişkileri kavrayabilir hale gelmişken diğerleri, yapısal olarak dogmatik, sadece şahsi düşünceleri ya da öznel hisleri kavrayabilir yetide, mizaç olarak muhafazakâr ve içgüdüsel kalmıştır. Bir türün zihni, yeni ve daha çok bilgiyi hoş karşılayıp kucaklarken, diğer türün zihni ona direnir.

Dolayısıyla yapılan ayrımlarda çoğunlukla cinsiyete göre gruplandırma eğiliminin izleri görülebilir.

Kadınların akli ve ahlâki özelliklerinin doğuştan ve dolayısıyla kalıcı olup olmadığı ya da bu özelliklerin salt sınırlandırılmış deneyimin geçici sonuçları olmaları dolayısıyla değiştirilmeye mahkûm olup olmadıkları, şu anki amacım için önemsizdir. Bir biyoloğun ya da psikoloğun bu soruyu cevaplamaya hazır olup olmadığı kesin değildir fakat bir sosyoloğun cevaplamaya hazır olmadığı kesindir. Şu anda yapmakta olduğum analiz için tamamen tanımlayıcı bir gerçek olarak şunu söylemek yeterli olacaktır ki kadınlar, insanoğlunun varoluşundan bu yana genel olarak erkeklerden daha içgüdüsel, öznel durumları kavrama yetisi daha fazla, daha duygusal ve daha muhafazakâr olmuştur. Erkekler, kadınlardan daha genel olarak, nesnel ilişkileri kavrama yetisine sahip olmaları dolayısıyla içgüdüyle bağlarını koparmaya ve beynin sonradan gelişmiş olan mantık sürecine itimat etmeye ve sonuç olarak riske girmeye, denemeye ve yenilik yapmaya eğilimlidirler.

Buna binaen, yeni ve eski düşünceler arasındaki, yeni bilgiler ile eski gelenekler arasındaki çatışmalarda, kadınların çoğunun eskinin safında bulunmasının, yeninin safının ise ağırlıklı olarak erkeklerden oluşmasının nedeni bu zihinsel farklılıklardır, diyebiliriz.

Bununla birlikte yeninin safında her zaman keskin zekâlı ve mizaç olarak radikal olmaya meyilli kadınlara rastlana-

bilir. Böyle kadınlarda akıl yürütme alışkanlığı içgüdüye baskın gelmekte ve onu kontrol altına almaktadır, idrak ise nesnel ilişkileri kavrayan gerçek bir bilimsel güç haline gelmiştir. Diğer taraftan, eskinin safında, kadınların çoğunluğunun yanı sıra, muhafazakâr güdüye sahip, idrak ve mantık yetileri dünyayı ya da dünyadaki herhangi bir şeyi gayri şahsi nedensellik ile ele alma çabasına güç yetiremeyen erkeklere rastlanabilir. Tüm bu unsurlarla birlikte, son olarak, hem erkeklerde hem kadınlarda, sık sık rahipvari kişiliğe rastlanabilir. Bu tür kişiliğe sahip kimsenin bilinen anlamda rahip olması gerekmez; manevi hâkimiyet kurmayı, otorite kullanmayı, saygı görmeyi ve itaat edilmeyi seven, dolayısıyla da sorgulamayan ve kolayca etki altında kalan insanlar arasından kendine takipçiler arayan kimseler bu tür kişiliğe sahip kimselerdir.

Oldukça genişçe ve kabaca çizmiş olduğum bu zemin, kültür çatışmasının psikolojik arka planıdır. Salt bir arka plan olarak bu zemin, kuvvetlerin ve koşulların belirli bir biçimde gruplandırılmasından ibarettir, kültür çatışmalarının devam etmesine yol açan sebep değildir.

D. IRK ÇATIŞMALARI

1. Sosyal Temaslar ve Irk Çatışması¹¹

Amerika'da şu sıralar, uluslararası savaşlara dair en üretken kaynaklar arasında ırkçı ön yargının ve ulusal benlikçiliğın olduğu şeklinde yaygın bir görüş vardır. Bu görüş, günümüzün barışçı politikasının esasıdır ve gayrı resmi diplomasinin ilham kaynağı olmuştur. *Federal Kiliseler Konseyi*'nin Japonlar ile Amerika arasındaki anlayışı iyileştirme çabası buna örnek verilebilir. Jesse F. Steiner tarafından yazılan, *The Japanese Invasion* adlı bu kitap, ülkemizdeki Japonlar ile Amerikalılar arasındaki ilişkilerde kendini gösteren ırkçı ön yargı ve ulusal benlikçilik olgusunu inceleme ve bu olgunun gelecekte iki ülke arasındaki ilişkilerde oynayacağı rolü tahmin etme girişimidir.

Bildiğim kadarıyla bugüne dek tam olarak bu nitelikte bir çalışma yapılmış değıl. Bunun bir sebebi, söz konusu problemin kısa zaman öncesine dek tam da bu biçimde baş göstermemiş olması olabilir. Zira uluslar, birbirlerinden soyutlanmış halde yaşadıkları, temaslarını profesyonel diplomatlar aracılığıyla sürdürdükleri ve birbirlerini çoğunlukla değış tokuş ettikleri ürünlerden, sayım raporlarından ve kibar gezginlerin dikkatli gözlemlerinden tanıdıkları sürece, ırkçı ön yargı uluslararası ilişkileri rahatsız etmiyordu. Uluslararası ticaretin genişlemesi, göçün artması ve halkların iç içe geçmesi ile birlikte manzara değışti. Demiryolu, buharlı gemi ve telgraf, dünya halklarını

¹¹ Jesse F. Steiner'in *The Japanese Invasion* adlı eserine Robert E. Park tarafından yazılmış 'Giriş' kısmından alınmıştır (A. C. McClurg & Co., 1917).

hızla mobilize etmeye başladı. Uluslar soyutlanmış olmaktan çıktı ve farklı ırkları birbirinden ayrı tutan mesafeler, iletişimdeki genişleme karşısında daha fazla dayanamadı.

Malların değiş tokuşunu sağlamak amacıyla insanoğlunu bütün dünyaya bir ticaret-iletişim ağı yaymaya sevk etmiş olan insani güdüler, şimdilerde nüfusların yeni dağılımına yol açmakta. Bu nüfuslar ticari mallar kadar mobil hale geldiklerinde, dünya çapında ekonomik ve bireysel rekabetin sınırları -bütün devletlerin uyguladığı gümrük ve göç kısıtlamaları gibi suni bariyerler dışındaki sınırları- gerçek anlamda ortadan kalkacak. Dahası, doğal bariyerler ortadan kalktığında, suni bariyerleri sürdürmek giderek zorlaşacak.

Bu faktörlerin etkisi altında dünya çapında gerçekleşmekte olan değişimlerin boyutunu kavramak amacıyla, tahıl ticaretinin 1870 ila 1880 yılları arasındaki gelişimini ele alabiliriz. 1870 yılının Avrupasında bir kile tahılın taşınma maliyeti, birincil piyasanın iki yüz mil ötesine tahıl satışını yasaklatacak kadar fazlaydı. 1883'e gelindiğindeyse, ABD'nin batı düzlüklerinin bakir topraklarından yapılan tahıl ithalatı, batı Avrupa ülkelerinde tarımsal krize neden olacak boyuta ulaşmıştı.

Okyanus ulaşımındaki muazzam gelişmenin nedeni olduğu ekonomik değişimler ise tahmin edilemez derecededir. 740 beygir gücüne ve saatte 8,5 deniz mili hız kapasitesine sahip ilk *Cunard* yolcu gemisi 1840 yılında piyasaya sürüldü. *Lusitania*'nın inşa edildiği 1907 yılında ise okyanus araçları saatte 25 deniz mili hız kapasitesine ulaşmıştı ve 70,000 beygir gücündeki makineler tarafından yezdürölüyordu.

Okyanus ulaşımında bu rakamlarla temsil edilen değişimlerin yol açtığı ekonomik değişimleri hesaplamak zordur. Bundan daha zor olanı ise, dünya halklarının istikrarlı biçimde artan hareketliliklerinin siyasi sonuçlarını öngörmektir. Günümüzde bu hareketlilik, dünya nüfusunu hammaddelerin kaynaklarına taşımanın, mamulleri nüfus-

ların bulunduğu yerlere taşımaktan genellikle daha kolay ve ucuz olduğu bir noktaya ulaşmış durumdadır.

Ulaşımında artan hız, kolaylık ve güvenliği ve iletişimdeki ilerlemeyi, nüfusun topraktan giderek artan kopuşu ve büyük şehirlerde yoğunlaşması takip eder. Zamanla bu şehirler, aralarında bölgesel ya da ailevi, klansal, dinsel ya da ulusal bir bağ olmayan, başka yerlerden gelmiş çok sayıda insanın, geçici ve mevsimlik işçilerin, kirası düşük apartmanlarda oturanların, entelektüel ve özgürleşmiş kentlilerin merkezi haline gelir. Bu koşullar altında tüccarların kismetlerini işlenmemiş kaynaklara sahip yeni ülkelerde arama eğilimlerinin istikrarlı biçimde artıp yoğunlaşacağını beklemek mantıklıdır. Zira ucuza alıp pahalıya satma güdüsünün neden olduğu bu eğilim, kaynakları azalmış kalabalık bölgelerde artık devasa oranlara ulaşmıştır.

Ticaretin genişlemesi ve göçün artması, ABD'nin tarihten miras kalan siyasi düzenini şimdiden germiş olan uluslararası ve ırklar-arası bir durum meydana getirmiştir. Avrupa'nın geleneksel güç dengesini bozan ve ardından bu denge üzerine kurulu olan uluslararası hâkimiyet şemasını yıkan yine nüfusun ve ticaretin bu genişleyen hareketi ve bu hareketten kaynaklanan ırksal ve ulusal çekişmelerdir. Birinci Dünya Savaşı'nın birincil nedenleri her ne olursa olsun, bu çatışmaya yol açan dolaylı sebepler hiç şüphesiz, bir zamanlar dünyanın ırklarını ve uluslarını birbirinden ayırmış olan bariyerleri yıkan ve bu ırkları ve ulusları yeni yakınlıklar kurmaya ya da rekabetin, çekişmenin ve çatışmanın yeni biçimlerine iten küresel güçlerde aranmalıdır.

Kabaca çizmeye çalışmış olduğum 1870'ten günümüze kadarki dönemde yaşanan gelişmeler adım adım Amerika'yı ve Avrupa ülkelerini kendi heterojen nüfuslarını özümseme problemiyle karşı karşıya bıraktı. Irk problemi dediğimiz şey, aynı anda hem bu özümseme sürecinin kendisi hem de bu sürecin başarısızlığının kanıtıdır.

The Japanese Invasion: A Study in the Psychology of Inter-

racial Contact adlı bu kitap, kısaca değindiğim genel duruma değiniyor fakat onu konu almıyor. Adından da anlaşılacağı üzere bu kitap, “ırklar arası temaslar” üzerine yapılmış bir çalışma olmakla birlikte, Japonlar ile Amerikalılar arasındaki karşılıklı öfkenin ve yanlış anlamaların kaynakları olmuş ve halen de olmaya devam eden tutumları ve hisleri—diğer deyişle, karşılıklı ön yargıları—belirleme ve bunların kaynaklarının izini sürme girişimidir.

Esasen, ABD’de Japonlara duyulan ön yargı esasında yabancıların ve göçmenlerin tümüne duyulan ön yargıdan ibarettir. Tıpkı Asya’dan gelen göçmenler gibi Avrupa’dan gelen göçmenler de buraya, vatanlarında bulamadıkları bireysel hareket özgürlüğünü ve ekonomik fırsatı bulabildikleri için gelirler. Nispeten kısıtlı kaynağın bulunduğu bir alandan, nispeten kaynağı bol bir alana doğru hareket etmek nüfusların genel eğilimlerinden biridir. Bu hareket, suyun dağdaki kaynağından denize çekilmesi kadar kaçınılmaz ve uzun vadede engellenemezdir. Bir açıdan bu, ekonomik dengeyi onarmanın ve ekonomik eşitliği sağlamanın bir yoludur.

Nüfusun bu modern hareketi altında ortaya çıkan koşullar, göçmenin kültür seviyesinin olmasa bile, yaşam standartlarının yerli nüfusunkinden düşük olduğu çıkarsamasını yapmamıza neden olur. Neticede göç, yeni ve rahatsız edici bir rekabet türünü beraberinde getirir. Bu, düşük yaşam standartlarına sahip insanlarla yüksek yaşam standartlarına sahip insanlar arasındaki rekabettir. Serbest ve kısıtlanmamış olduğu yerlerde bu rekabetin sonucu, ya yerli nüfusun yaşam standartlarını düşürmek, onları göçmenlerin rekabet edebileceği veya rekabet etmelerine izin verildiği yerlerden kovmak ya da daha uğursuz bir sonuç olarak görülebilecek bir ihtimalle, yerli nüfusu temelli yok edecek derecede bu nüfustaki doğum oranının azalmasına sebep olmaktadır. Aslına bakılırsa *New England*’ın sanayi şehirlerinde gerçekleşen tam da bu sonuçlardan ikincisidir. Bu şehirlerin yerli nüfusundaki doğum oranı son birkaç

yıldır ölüm oranının altında seyrettiğinden yerli stok uzun süredir kendini yeniden üretmeyi bırakmıştır. Diğer taraftan, yabancıların hızla yerli stokun yerini almalarının nedeni, yalnızca yeni göçler değil, aynı zamanda yabancı nüfustaki doğumların ölümleri bir hayli aşmış olmasıdır.

Bir ırkın gözünü diğer ırkın meziyetlerine kapayan ve karşı tarafın yanlışlarını abartmaya yönelten ön yargının, karşı tarafı daha çok tanıdıkça ortadan kalkacak yanlış anlamının doğasında olduğu düşünülür. Hâlbuki ırksal yanlış anlamalarımızın aslında sadece ırksal antipatilerimizin bir ifadesi olduğunu söylemek daha yerinde olacaktır. Bu antipatilerin altında oldukça derin, hayati ve içgüdüsel dürtüler yatar. İrksal antipatiler görünmez güçlerin ve çıkarların belli belirsiz hissedilen ve net bir biçimde algılanamayan çatışmasını temsil ederler. İrkların ya da halkların temel çıkarlarının, henüz tarafların rızasını ve karşılıklı desteğini emreden kanunlarla, geleneklerle ya da diğer usullerle düzenlenmediği durumlarda baş gösterirler. İnsanlardan nefret etmemizin sebebi onlardan korkmamızdır, algılayabildiğimiz kadarıyla çıkarlarımızın onların çıkarlarıyla çatışmasıdır. Diğer taraftan, uzun vadede işbirliği üzerine iyi niyet inşa etmek de mümkündür. Sözde özgeci hislerimizin gelişmesi ancak ve ancak çatışan çıkarlarımızın örgütlenmesi, işbirliği ve toplumsal kontrol mekanizmalarının genişletilmesi sayesinde mümkün olabilir.

İrkçi ön yargı anlık ve az çok içgüdüsel olan ve ırklar arası serbest rekabetin kısıtlanması ile sonuçlanan bir savunma mekanizması olarak görülebilir. Özellikle de farklı yaşam standartlarına sahip insanlar arasındaki serbest rekabetin toplumsal bir işlev olarak önemi, irkçi ön yargının esas kaynağı olmasa bile, en azından onun bir tepki olarak gelişmesine neden olan bir uyaran olması gerçeğinden kaynaklanır.

Bu açıdan bakıldığında kast sistemi ve hatta kölelik, ırk probleminin doğal bir çözüm bulduğu o uzlaşmalardan biri olarak görülebilir. Kast sistemi, tâbi ırkı alt statüye süre-

rek her ırka kendi yükümlölüklerinin tekeline verir. Bu statü tâbi kişiler tarafından kabul edildiğinde, kast veya kölelik sistemi tam anlamıyla kurulmuş olur, ırklar arası rekabet biter ve ırk düşmanlığı yok olmaya başlar. Bu, kölelik sisteminde efendi ile kölesi arasında sık sık görülen samimi ve dostane ilişkilerin açıklamasıdır. Günümüzde Siyahın bulunduğu yerden memnun olduğunu söyleyenlere sıkça rastlamamızın sebebi budur. Zira o, bulunduğu yerde bir rakip değil, hayatı kolaylaştıran bir unsurdur. Bütün ırklar kendi yerlerini bildikten sonra ırklar arası işbirliğine engel çıkmaz.

İrkçı ön yargının ırk rekabetinden kaynaklandığı ya da bir açıdan ırk rekabetine dayalı olduğu gerçeği, Bay Steiner'ın altını çizdiği, Japonlara duyulan ön yargının ABD'nin her yerinde aynı olmadığı gerçeği tarafından desteklenmiştir. Japonların sadece beyaz nüfusun ekonomik durumunu gerçek anlamda rahatsız etmeye yetecek sayıda olduğu yerlerde ön yargının ciddi bir dikkat gerektirecek derecede tezahür ettiği görülür. İlginç olan bir diğer gerçek de Japonlara duyulan ön yargının günümüzde diğer doğululara duyulandan çok daha yoğun oluşudur. Bunun sebebi, Bay Steiner'ın ifade ettiği üzere, Japonların çok daha saldırgan olup, Bağımsızlık Bildirgesi'nde geçen -ve serbest ve sınırsız rekabetin düsturu olan *laissez faire*'in bireyler arası ilişkilere uygulanmış halinin etkili biçimde dile getirilişinden ibaret olan- bütün insanların eşit miktarda "yaşama, özgürlük ve mutluluğa erişme" haklarına sahip olduğu ifadesinin samimiyetini sınamaya daha hevesli durumlarındanındır.

Japonlar da Çinliler de kendi yerlerinde iyi olacaklar, bundan şüphe yok. Eğer bulabilirlerse bu yer, beyaz adamın varoluş mücadelesini çok fazla yoğunlaştırıp körüklemelikleri bir yer olacak. Sorun şu ki, Japonlar halen bir kast sisteminin kurallarına boyun eğip kendi yerlerinde durmada Siyahlardan ya da Çinlilerden daha az isteklidir. Örgütlenmiş ve ahlâki açıdan gelişmiş bir ulus olarak Ja-

ponlar, bu gelişmişlik bilinci üzerine kurulu ulusal gurura ve ulusal egoya sahipler. Aslına bakılırsa, tıpkı belirli ölçüdeki öfkenin iyi bir dövüşçü için gerekli oluşu gibi ulusal egonun da ulusal verimlilik için elzem olduğunu söylemek abartı olmaz.

Bir diğer sorun da kast sisteminin ve serbest rekabeti kısıtlamanın politik açıdan arzulanan şeyler olmasına rağmen ekonomik açıdan sağlıksız şeyler olmasıdır. Ulusal verimliliği gözeten ulusal bir politika, ırkı ya da "önceki durumu" göz önünde bulundurulmaksızın her bireye, doğuştan gelen eğilimleri ve kabiliyetleri doğrultusunda elverişli olduğu hizmeti topluluğa sunma fırsatını ve bunun için gereken eğitimi temin etmeyi gerektirir.

Sonuç olarak, kast sistemi ve ekonomik fırsatın sınırlandırılması, geleneklerimize değilse bile, en azından siyasi prensiplerimize aykırıdır. Bu demek oluyor ki ister siyah ırka ister sarı ırka uygulansın, politik duyarlılık dolayısıyla kast sistemine dayalı herhangi bir uzlaşmaya karşı çıkan aktif bir azınlık her daim olacaktır. Bu azınlık, istilacı ırkın rekabetinden olumsuz yönde etkilenen yerlerde ufak çaplı olacaktır. Çok fazla etkilenmeyen bölgelerde ise daha büyük olacaktır. Göç, rekabeti şiddetlendirecek kadar hızlıysa artacaktır. Bu yükselen doğulu (*oriental*) istilasını temelli durduramayacağımız ya da çeşitli nedenlerden dolayı durdurmayı umursamadığımız doğruysa -ki doğru gibi görünmekte- Japon probleminin çözümü için başka önlemlere başvurmamız gerekir.

Daha önce, bugün Amerika'da Japonlara duyulan ön yargının diğer göçmenlere duyulan ön yargıdan özünde ve prensipte farksız olduğunu belirtmiştim. Fakat Bay Steiner'ın ileri sürdüğü üzere, bir fark var. Bunun nedeni zihnimizde, karşılaştığımız her insanı kaçınılmaz ve otomatik olarak sınıflandırmamıza yarayan bir mekanizma oluşudur. Bir ırk, o ırktan herkesin istisnasız biçimde taşıdığı gözle görülür bir özelliğe sahipse, o ırk diğerlerinden ayrılır ve ayrı bir konuma yerleştirilir. Japonlar, Çinliler ve Si-

yahlar, aramızda başka ırklardan kimseler kadar özgürce dolaşamazlar çünkü onları tanımlayan ırksal özellikler taşırlar. Bu gerçek onları ayırır. Bu ayırmanın, gerek Japonlar gerek Japonların yaşadığı çevre üzerindeki etkileri derindir. Ayrım, ırkçı ön yargının ayrı anda hem nedeni hem de sonucudur. Burada bir kısır döngü söz konusudur—ayrım, ön yargı; önyargı, ayrım. Bizi, Japonları ve diğer doğuluları Avrupa’dan gelen göçmenlerden ayrı bir kategoriye koymaya iten, onların Amerika topluluğunda az ya da çok ayrıık biçimde yaşamaya mahkûm oldukları gerçektir, bu gerçek de bizi onları ayırmaya iter.

Sonuç olarak, Bay Steiner’in kitabının bana göre varmaya çalıştığı noktayı birkaç kelimeyle özetleyeyim. ırkçı ön yargı, grup aklının, uygun uyarana tepkisel ve otomatik olarak cevap veren bir mekanizmasıdır. Şimdiye dek karşılaştığım durumlara göre bu uyarının, farklı yaşam standartlarına sahip insanlar arasındaki sınırsız rekabet olduğunu söyleyebilirim. Bu sınırsız rekabetten kaynaklanan ırk düşmanlıkları ve sözde ırkçı yanlış anlamalar üstünkörü açıklamalarla giderilemez. Bu sorunlar ancak ve ancak, işbirliğini artıracak, ayrılığı ve çatışmayı azaltacak şekilde ilişkilerin düzeltilmesi ve çıkarların örgütlenmesi ile çözülebilir. Ve bu, bir kibar sözcükler diplomasisinden çok daha fazlasını, gerçekleri korkusuzca masaya yatırmaya dayalı bir ulusal politikayı gerektirir.

2. Çatışma ve Irk Bilinci¹²

İç Savaş, köleliğin köle ile efendisi arasında kurmuş olduğu *modus vivendi* [geçici anlaşma]’yı zayıflatsa da bütünüyle ortadan kaldırmadı. Köleliğin kaldırılmasıyla, önceden efendi tarafından uygulanan otorite devlete geçmiş oldu ve *Washington D.C.* özgürleşmiş adamın zihninde ön-

¹² Robert E. Park’ın “Racial Assimilation in Secondary Groups” başlıklı yazısından alınmıştır; *Publications of American Sociological Society*, VIII (1913), ss. 75-82.

ceden çiftlikteki “büyük ev”in tuttuğu yeri tutmaya başladı. Siyahlar, tabiiyet alışkanlıklarını sürdürdüler, değişimin verdiği ilk şaşkınlık geçince çoğu Siyah için hayat, savaş öncesinde nasılsa büyük oranda öyle devam etti. Yaşlı bir çiftçinin ifadesiyle aradaki tek fark “eskiden yaşlı efendisi için çalışırken şimdi kendisi için çalışıyor” olmasıydı.

Bununla birlikte kölelik ile özgürlük arasında özgürleşmiş adam açısından oldukça elle tutulur bir fark vardı ve bu fark, hareket etme özgürlüğüydü. Memnun olmaması halinde bir çiftlikten diğerine geçebilmek, özgürleşmiş adamın özgürlüğünün farkına varmasının ve ona sahip olduğundan emin olmasının yollarından biriydi. Bu hareket etme özgürlüğü, çiftlikte çalışan Siyahlar için, Güney’deki durumdan bihaber olan Siyahların kavrayabileceğinden çok daha fazla şey ifade ediyordu.

Eğer Güney’de işgücü bolluğu olsaydı, Siyah emekçi iş bulmak için koşturuyor olsaydı ya da tıpkı Avrupa’da sıkça görüldüğü gibi, Siyah kiracı çiftçiler toprak için birbirleriyle yarışıyor olsaydı durum gerçekte olduğundan bütünüyle farklı olurdu. Fakat Güney geçmişte ve günümüzde, Nieboer’in ifadesiyle bir “kısıtlı” kaynaklar diyarı olmanın tersine, bir “bol” kaynaklar diyarı olagelmmişti. Diğer deyişle Güney’de arazi, toprağı sürececek emekten fazlaydı. Arazi sahipleri tarlalarını sürececek rençberler ve kiracı çiftçiler için rekabet etmek zorundaydı.

İş meselelerindeki cahilliği ve yerleşmiş itaat davranışı nedeniyle Siyah adam, köleliğin kaldırılmasının ardından beyaz adamla olan iş ilişkilerinde dezavantajlı bir konuma yerleştirildi. Bir çiftlikten diğerine geçme hakkı da bu nedenle Siyah çiftçinin çiftlik sahibini saygı duymaya zorlama yöntemi haline geldi. Siyah çiftçi, çiftlik sahibi ile münakaşaya girmezdi, zira bunu yapma kapasitesine sahip değildi ve buna kalkışmak faydasızdı fakat kendini haksızlığa uğramış hissederse orayı terk edebilirdi.

Bu, 1879 civarında güney eyaletlerinin bazılarında ger-

çekleşen toplu göçün açıklamasıydı. 40.000 kişi Louisiana ve Mississippi'nin Siyah Bölgeleri'ndeki çiftlikleri terk edip Kansas'a gitmişti. Çiftlik sahiplerinin muamelelerinden hoşnutsuz olan siyah insan kitlesi, "özgür diyar" olarak tanımladıkları yere taşınmaya karar vermişti. Bununla birlikte, Güney'de hafifletilmiş biçimde varlığını sürdüren *peonage* [kölelik] sistemini doğuran, çiftlik sahibinin, kendisine borcu bulunan Siyah kiracı çiftçiye tarladaki yerine bağlama girişimiydi.

Siyah adam büyüdüğü çiftliği terk edince, onu efendisinin adamlarına bağlayan kişisel ilişkileri kesmiş oldu. Tam da bu noktada iki ırk birbiriyle olan temasını kaybetti. Kölelik zamanında siyah adam ile beyaz adam arasında dolaysız ve kişisel olmuş ilişkiler bu zamandan itibaren her yıl eski birliktelikler ortadan kalktıkça daha dolaylı ve ikincil hale geldi. Bununla birlikte, beyaz adamın gördüğü her zenciye tanıdıkmiş gibi yaklaşma, siyah adamın ise karşılaştığı her beyaz adama saygılı davranma eğilimi devam etti. Fakat bunlar giderek yok olan alışkanlıklardır. Kölelik içgüdülerinin ve alışkanlıklarının yıkılması ve Siyah insan kitlelerinin özgürlük içgüdülerini ve alışkanlıklarını edinmesi yavaş fakat istikrarlı biçimde gerçekleşti. Bu değişimin bazı yerlerde diğerlerine göre daha hızlı gerçekleşmesinin nedeni, köleliğin kaldırılması sırasında ABD'deki Siyahların yüzde 10'unun zaten özgür olması, alım satım işlerinde çalışmış olan ve çoğunluğu efendisinden kendi zamanlarını kiralayan diğerlerinin ise özgür toplumun rekabetçi koşullarına az çok uyum sağlamış olmasıydı.

Kendi ırkından insanlarla daha yakın ve samimi ilişkiler kurabilmesi, Siyah adamın hareket etme özgürlüğüne kavuşmasının sonuçlarından biriydi. Ortak çıkarlar siyahları bir araya topluyor, kast hissi siyah ve beyazı birbirinden ayrı tutuyordu. Egemen ırkın politikaları, iki ırk arasında kendiliğinden gelişen bu ayrılığı besledi. Yeniden Yapılanma Dönemi'nin gerginliği politikada bu ırklar arasın-

daki bölünmeyi kesinleştirdi. O zamandan bu yana çeşitli konulardaki ayrılıklar ve bölünmeler devam etmekte. Günümüzde Siyahların ayrı kiliseleri, okulları, kütüphaneleri, hastaneleri, YMCA¹³ dernekleri ve hatta ayrı kasabaları bulunmakta. Bugün ABD’de sadece Siyahların yaşadığı belki yarım düzine kasaba mevcut. “Zenci” kasabası denen bu yerlerin çoğı banliyö köyü iken ikisi, kayda değeri bir siyah tarım nüfusunun merkezidir. Genel olarak denilebilir ki, Siyah okulları, kiliseleri ve YMCA dernekleri ayrı olmadıkları yerlerde mevcut değildirler.

Siyah adamın bu şekilde dışlanması nihan sonucunu kestirmek zordur. Şimdiye dek bu ayrımın en önemli sonuçlarından biri, siyah ırkın farklı tonları ve sınıfları arasında ortak bir payda oluşturmak olmuştur. Bu dayanışma hissi, Siyahların örgütlenişi ile giderek güçlenmiştir. Bundan yirmi yıl önce Kuzey’de var olmadığı rahatlıkla söylenebilmek bu dayanışma hissi, iki ırk arasındaki bölünmenin daha tamamlanmış olduğı Güney’de daha güçlüdür. Adım adım, fark edilmeksizin, beyaz adamın büyük dünyası içinde siyah adamın küçük dünyası, sessizce biçim ve şekil almaktadır.

Eğitimde ve idrakta yaşanan her gelişme, siyah adamı beyaz adamın iletişim ve organizasyon tekniğine vâkıf kılmakta, dolayısıyla beyaz adamın dünyası içinde siyah adamın dünyasının genişlemesine ve sağlamlaşmasına katkıda bulunmaktadır.

Bu gelişen dayanışma güdüsü, artan baskı tarafından, daha doğrusu Siyahların baskıya ve ön yargıya olan duyarlılığındaki artış tarafından pekiştirilir. Siyah ırkın giderek güçlenen öz-bilincinin nispeten yeni bir tezahürü olan ırk sadakati ise, söz konusu ırkın değışen iç ve dış ilişkilerine bir tür yanıt ve “destek” olarak görülmelidir. Siyahla-

¹³ Young Men’s Christian Association. 1844’te Londra’da başlayan ve günümüzde dünyanın çeşitli yerlerinde şubeleri bulunan bir sosyal yardımlaşma hareketi –çn.

rın "ırk gururu" olarak adlandırmaya başladığı duygu Kuzey'de, Güney'de olduğu kadar mevcut değildir fakat tıpkı Güney'de olduğu gibi Kuzey'de de ırk ayrımının uygulanması yönündeki eğilimin artması bu duygunun orada da oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Bu bağlamda yaşanan birkaç olay önemlidir. Bundan birkaç yıl önce, bu ülkede Siyalara ait en büyük yayıncılık işletmesinin başı olan bir adam Almanya'ya gönderildi ve burada kendi tarifine göre bir miktar siyah oyuncak bebek ürettirdi. Oyuncak üreticisi firma kurulduğu sıralarda Siyah çocuklar beyaz oyuncak bebeklerle oynuyordu. Piyasada Siyah oyuncak bebek zaten mevcuttu fakat bu oyuncak bebekler beyaz çocuklar içindi ve siyah adamın idealindeki Siyahtan ziyade, beyaz adamın algısındaki Siyahı temsil ediyorlardı. Yeni Siyah bebek ise, klasik Siyah tipinin lehine olacak şekilde az bir şey değiştirilmiş sıradan özelliklere sahip bir melezdı. Zarif, ciddi, iyi giyimli, görgülü, onurlu bir görünüşü vardı. Daha sonraları, anladığım kadarıyla, benzer biçimde düzgün ve saygın bir görünüşe sahip fakat daha koyu tonlarda, Siyah özelliklerinin daha bir vurgulanmış olduğu oyuncak bebekler çıktı. Bu oyuncakları tasarlayan adam, yapmakta olduğu ikamenin öneminin oldukça farkındaydı. Siyah kızların kendi renklerindeki oyuncak bebeklere aşına olmasını sağlamanın iyi bir şey olduğunu düşünüyordu. İki ırk arasında ayırım yapıldığı müddetçe, tıpkı sanatın diğer biçimleri gibi örnek modeller olan ve idealleri temsil eden oyuncak bebeklerin de ayrı olmasının önemli ve gerekli olduğunu düşünüyordu.

Beyaz modelin Siyah modelle ikame edilişı son derece ilginç ve önemli bir gelişmedir. Siyah adamın kendi ideallerini beyaz adamınkinden ziyade kendi görüntüsünde tasarlamaya başlamış olduğu anlamına gelir. İlginç olan bir diğer nokta da Siyah oyuncak firmasının başarılı olması ve ABD'nin her yerinde bu oyuncakların çokça satılıyor olmasıdır. Kölelik zamanında siyahların ne derece asimile

edilmiş olduğunu ya da son yıllarda geçmişle bağlarını ne derece kopardıklarını bu Siyah bebek olayından daha net gösteren bir olay yoktur.

Siyah adamın zihninin derinliklerinde harekete geçen ve özel durumlar dışında net bir ifade bulmayı başaramamış olan eğilimlerin ve güçlerin karakterini yansıtan bu olay tipiktir.

Paul Lawrence Dunbar'ın şiirleri de bu kategoride değerlendirilmelidir, zira William Dean Howells'ın ifadesiyle Dunbar'da Siyah adam "medeniyete erişmiştir". Paul Lawrence Dunbar'dan önce Siyah edebiyatı ya çok mahcup ya da kendinden aşırı emin bir tarzda yapıliyorken Dunbar, "siyah adamı nesnel bir biçimde ele almıştır." Onu olduğu gibi yansıtmıştır ve bunu özür dilemeksizin, bir insanın sadece kendine ait bir şeye gösterebileceği şefkatli bir anlayış ve sempati ile yapmıştır. Dunbar'da Siyah edebiyatı etnosantrik bir bakış açısı kazanır. Siyah hayatının sıradan şekil ve biçimleri Dunbar'ın dizeleri aracılığıyla renge bürünür ve biz siyah adamı gördüğümüz gibi değil, hissettiği ve olduğu gibi görürüz.

Diğer yandan, birtakım eğitilmiş -daha doğrusu sözde eğitilmiş- Siyahlar, Dunbar'ın şiirlerinde sıkça kullanılan Siyah ağzını ya da bu şiirlerde sıkça ifade bulan Siyah yaşamının bilindik manzaralarını kabullenmeye ilkin pek sıcak bakmadılar. Siyah ağzıyla yazılan şiirlerin "beyazları memnun etme" amacı güttüğünü ileri sürdüler. Onlara göre eğer bu şiirler Siyahlar için yazılmış olsaydı, şiirlerde siyah insanları beyazlardan ayırt etmek mümkün olmazdı. Fakat bu hassasiyet hiçbir zaman, Dunbar şiirlerini okurken, şiirlerde çizilmiş manzaraların gerçekliği karşısında keyif ve neşeyle hayrete düşen kitleler tarafından paylaşılmadı. Günümüzde Dunbar, o kadar kabul görmektedir ki piyasada yüzlerce taklidi bulunmaktadır.

Edebiyat ve sanat, Avrupa'daki ırk mücadelelerinde Amerika'dakine benzer, hatta belki Amerika'dakinden çok daha önemli bir rol oynamıştır. Bunun bir nedeni, ikincil

gruplarda ortaya çıkmalarına rağmen ırk çatışmalarının her şeyden önce duygusal olması, işin ekonomik boyutunun ikinci planda kalması olabilir. Edebiyat ve sanat, ırkın duygularını ifade etmek ve ırkın ideallerini biçimlendirmek üzere kullanıldığında, diğer etmenlerle birlikte, grubu harekete geçirmeye ve kitlelerin liderleriyle ve birbirleriyle yakın ve uyumlu bir ilişki kurmalarına hizmet eder. Böyle durumlarda sanat ile edebiyat, ırkın saklı içgüdülerini ve enerjilerini eyleme geçmeye çağıran sessiz trampetçiler gibidir.

Eklemek gerekir ki, batık halkların yükselip, üstün ve ayrıcalıklı ırklar tarafından kapılmış bir dünyada kendilerine yer açmaya çalıştığı bu mücadelelerin kansız geçmesi, onları daha az gerekli ya da daha az önemli kılmaz. Bu mücadeleler, belki yıllarca süren tabiiyetin ve itaatin baskıladığı ihtirasları kamçılama, ideallere ilham verme görevi görürler. Aslına bakılırsa, savaşlardan ziyade bu tür çatışmalar sayesinde ikincil halklar, medeni dünyanın bilinçli yaşamında eşit şartlarda pay sahibi olabilmek için gereken ahlâki yoğunlaşmayı ve disiplini kazanmışlardır.

Geçtiğimiz yüzyılın başlarına dek Avrupa köylüsü, tıpkı Siyah köle gibi, toprağa bağlıydı, dolaysız ve kişisel ilişkilerden oluşan küçük bir dünyada evcimen bir hayat sürmekteydi. Prusya Hükümdarı Büyük Frederick gibi devlet adamlarının dikkatini köylünün refahına ilk çeviren, askeri gereklilik oldu. Prusya'nın 1807'de Napolyon tarafından yenilgiye uğratılması, bu ülkede köylülerin nihai kurtuluşunu sağladı. Son yıllarda Avrupa'daki köylülerin ve işçi sınıfının mobilize olmasına en çok katkı sağlayan gelişme ise ekonomik verimlilik için verilen uluslararası mücadeledir.

Köylü adam serflikten yavaş yavaş kurtulunca eğitimi, siyasi ayrıcalıkları ya da sermayesi olmayan bunalımlı bir sınıfın üyesi haline geldi. Geçtiğimiz yüzyılın tarihinin büyük bir kısmını oluşturan işte bu sınıfın daha geniş imkânlar ve daha iyi yaşam koşulları elde etme mücadelesi.

sidir. Farklı ırklardan halklar açısından bir bütün olarak bu mücadelenin sonucu, dikey olarak örgütlenmiş toplumun yatay olarak yeniden örgütlenmesi olmuştur. Diğer deyişle, eskiden toplumun üst tabakası olan zengin ya da ayrıcalıklı sınıf ile alt tabakası olan fakir ve tâbi sınıf ağırlıklı olarak belirli ırklardan oluşmaktayken, şimdi her ırk grubunun bütün sınıfları kendi uluslarının çatısı altında birleşiyorlardı. Bu şekilde örgütlenildiğinde, uluslar bir yandan siyasi ayrıcalık ya da ekonomik avantaj için amansız, partizanca bir mücadeleye girişen dik kafalı azınlıkları temsil ederken, diğer yandan, temsil ettikleri ırkın geleneklerine, diline ve kurumlarına duyulan sadakati koruma mücadelesi veren kültür gruplarını temsil eder hale geldi.

Avrupa'daki ırk durumuyla ilgili yapmış olduğum bu kabataslak çizim, elbette, basit bir soyutlamadan ibarettir ve gerçekçi olarak kabul edilmemelidir. Burada amaç, geniş çerçevede, Avrupa'da ulusları üretmiş olan güdüler ile Amerika'da Siyahları, *Booker Washington*'ın dediği gibi "ulus içinde bir ulus" yapmakta olan güdüler arasındaki benzerliklere işaret etmektir.

Bununla birlikte, Siyah ırk ile Avrupa ulusları arasında muazzam bir fark olduğu söylenebilir. Siyah adam beyaz toplum tarafından dışlandığı ve yalnızlığa itildiği için beyaz adamdan ayrılmış ve neticede ırk bilincini mecburen kazanmıştı. Bunun aksine Slav ulusları, asimilasyondan kaçmak, büyük ve kozmopolit ülkelerdeki ırk tükenişinden kurtulmak üzere kendilerini ayrı tutmuşlardı.

Gelgelelim bu fark görüldüğü kadar muazzam değildir. Polonyalıları saymazsak, bundan elli yıl öncesine kadar milliyetçi duygunun varlığından söz etmek güçtür. Bundan kırk yıl önce Almanca, eğitilmiş sınıfın diliyken, eğitilmiş Bohemyalılar halkın içinde kendi dillerini konuşmaktan az bir şey utanırdı. Günümüzde milliyetçi duygu o kadar güçlüdür ki, Çek ulusu hâkimiyeti altına aldığı her yerde Alman dilinin bütün izlerini silmeye çalışmaktadır. Şimdiye dek caddelerin, binaların ve halka açık yerlerin adlarını

değiştirmiştir. Prag şehrinde, örneğin, eskiden Alman derneklerini barındıran binaların hepsi şimdi büsbütün Bohem milliyetçiliği kokmaktadır.

Diğer taraftan, Fransa-Prusya Savaşı'ndan sonraya kadar Polonyalılar, milliyetçiliğe çok az değer verdiler. Gerçek şu ki, Slavlar arasında milliyetçi duygu, tıpkı Siyahlardaki ırk bilinci gibi, ırk farklılığına dayalı ayrıcalığa ve ayrımcılığa karşı mücadelenin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Şimdiye dek Siyahlar arasında milliyetçi bir hareket gelişmedi; milliyetçi duygu Siyahlar arasında çok yoğun değil ve birtakım nedenlerden ötürü büyük olasılıkla hiçbir zaman yoğun olmayacak.

Şimdiye dek bahsedilenlerden tek bir sonuç çıkarmak yerinde olacaktır: İkincil temasın, diğer deyişle çağdaş uygarlığın karakteristiği olan bireysel özgürlük ve bireysel rekabetin söz konusu olduğu bir ortamda, bastırılmış ırk grupları ulus formunu kazanma eğilimi gösterirler. Bu dar anlamda bir ulus, siyasi bağımsızlık kazanmış olsun ya da olmasın, öz bilince ulaşmış bir ırk grubu olarak tanımlanabilir.

Yatay olarak örgütlenmiş toplumlarda, alt tabakadaki bireylerin arzusu, kendilerine üst tabakadan modeller bulmaktır. Kişilikleri ve yaşamlarıyla kendilerinden aşağıda olan kitlelerce insan için rol model teşkil eden üst sınıftan bireylere sadakat gösterilir. Toplumsal işlevlerini yitirmesinin ardından uzun bir süre boyunca soyluluk, zihinlerimizdeki beyefendilik, kibarlık ve saygınlık fikirlerinde varlığını sürdürmüştür.

Siyah kölenin durumunda ise sadece efendiye değil, beyaz ırkın tümüne sadakat göstermek söz konusuydu. Eski nesil Siyahların, mal sahibi edasıyla "bizim beyazlar" demelerine sıkça rastlanır. Bu yaklaşım cahil kitlelere özgü de değildir. Eğitimli bir Siyah bir keresinde bana "Biz siyahlar, bizim beyazların her zaman üstün olmasını isteriz" demişti. Bu düşüncesi karşısında pek de heyecanlanmadığımı görünce şaşırmıştı.

Milliyetçi hareketin esas önemi, tâbi ırkların, bazen bilinçli, bazen bilinçsizce, yabancılar tarafından kendilerine sunulan modelleri, kendi ırksal özgünlüklerine ve kendi hayatlarından doğal biçimde fıskıran duygu ve düşüncelere dayalı modellerle değiştirme çabasında aranmalıdır.

Bu yolda başarılı olsa dahi bir ırkın manevi bağımlılığı, sindirilmişliği, taklitçiliği devam edecektir. Uluslar ve ırklar, hayran olduklarından ödünç aldıkları kadar kendisinden korktuklarından da ödünç alırlar. Gelgelelim bu yolla devralınan materyaller ister istemez, onları sahiplenen ulusların kendine has özellikleri ile damgalanır. Bu materyaller, onları ödünç alan ulusların itibarına, saygınlığına ve dayanışmasına katkıda bulunur fakat kendisinden ödünç aldıkları ırka sadakat duymayı daha fazla telkin etmez. Ulus karakteri almış bir ırk, parçası olduğu devlete olan sadakatini sürdürebilir fakat o devlet söz konusu ulusun çıkarlarını, özelemlerini ve ideallerini kendi bünyesinin ayrılmaz bir parçası gibi içselleştirdiği müddetçe.

Şu sıralar Avusturya-Macaristan'da mücadele vermekte olan ulusların amacı, imparatorluğu oluşturan farklı ırkların özerkliğine dayalı, İsviçre gibi bir federasyon olmak gibi görünüyor. Benzer biçimde Güney'de, Siyahların gidecek sınırlı bir özerklik kazandığı, iki-ırklı topluma doğru bir eğilim var gibi duruyor. Bu hareketin nihai sonucunu kestirmek pek mümkün görünmüyor.

3. Çatışma ve Uyum¹⁴

Her şeyden önce, ırklar arası uyumsuzluk nedir? Bu basit soruyu yanıtlamak için, ırklar arası uyumsuzluğun neticede dayandığı zihniyeti tanımlamak elzemdir. Bu zihniyet, genellikle "ırkçı ön yargı" şeklinde adlandırılan ırksal "anti-pati" dir. Ön yargı, olumlu ya da olumsuz manada birini

¹⁴ Alfred H. Stone'un "Is Race Friction between Blacks and Whites in the United States Growing and Inevitable?" adlı yazısından alınmıştır; *American Journal of Sociology*, XIII (1907-8), ss. 677-96

diğerine tercih etmek anlamına gelirken antipati, "doğal aykırılık," "uyuşmazlık" ya da "niteliklerin zıtlığı" demektir. *Century Dictionary*'den alıntı yapacak olursak, antipati "büyük oranda yapısal, cüzi oranda istemsel bir duygu"dur; "bir kişiye, eşyaya, davranışa, vb. kimi zaman geçerli bir neden olmaksızın duyulan ve yapısalmış gibi görünen nefret"tir. O halde ırksal antipatiyi, ırk dediğimiz şeyi oluşturmak üzere birbirinden yeteri kadar farklılaşmış olan bireyler ya da gruplar arasındaki doğal aykırılık, niteliklerin zıtlığı veya uyuşmazlık olarak tanımlayabiliriz. Irksal antipatinin en önemli özelliği, kimi zaman mantıklı bir sebep ile açıklanamayan, içgüdüsel bir hoşlanmama, tiksinti ya da nefret duygusu içermesidir. Uyuşmazlık ise esasen "uyumsuzluk" ya da "karşılıklı öfke" olarak tanımlanır. Irk söz konusu olduğunda uyuşmazlık, antipati tarafından desteklenir. Irkçılık nedeniyle ortaya çıkan çatışmalar ya da şiddet içeren davranışlar, ırklar arası uyuşmazlığın tek göstergesi değildir. Irklar arası uyuşmazlığın varlığı bir söz ya da eylemle olduğu kadar bir bakış ya da jestle de gösterilebilir.

"Irk" kelimesinin kullanılışında çok sayıda faydasız ve gereksiz tartışmanın nedeni bulunmaktadır. "Irk sorunu" ya da "ırksal antipati" derken buradaki "ırk" kelimesiyle neyi kastediyoruz? Açıkçası, bilimsel olarak kesinleşmiş bir şeyi kastetmediğimiz ortada, zira bizatihi etnologlar, insan familyasının herhangi bir ırksal sınıflandırılması üzerinde ortak bir karara varmış değil. Bu sınıflandırmalardan biri üzerinde anlaşılmış olsaydı dahi, ırkçı ön yargının o sınıflandırmaya en ufak bir itibar göstermeyeceği kesindi. Irkçı ön yargı, filolojik ya da etnolojik bir tanım ile sınırlandırılmayan bir şeydir. İngiliz bir bilim adamı, Hindistan'daki bir İngiliz askere, oradaki yerlinin aslında onun kardeşi olduğunu ve aralarında "ırkçı ön yargı" gibi bir şeyin var olmasının tamamen saçma, mantıksız ve bilim dışı olduğunu söyleyebilir. İngiliz asker ise omzunu silkerek, kendisi ve sofra arkadaşları için yerlinin bir "zen-

ci" olduğunu ve konunun burada kapandığını söyler. Benzer biçimde bilimsel bir doğruluk gözetilmeksizin aynı telkin, Filipinler'deki Amerikan askerine yapılacak olsa, aynı cevapla karşılaşılır. Bizler bugüne dek, farklı ırkların görece üstünlüğü ve aşağılığı üzerine bitmez tükenmez tartışmalarla çok fazla zaman harcadık. Bu tartışmalar, bilim adamları tarafından tamamen bilimsel bir tarzda yapıldığında değerlidir. Fakat ırklar arası ilişkilerin kemikleşmiş bir ilkesini açıklama veya oluşturma amacı güdüyorsa, değerli olduğu pek söylenemez. Japonlar mantar gibi büyüyen batı medeniyetine kıyasla kendi üstünlüklerinden emindirler; batıda yeniden üretmeye değer ne varsa onu taklit etmekte ve kendi ırksal gereksinimlerine göre ayarlamak üzere geliştirmekte zorlanmazlar. Çinliler, garip örf ve adetleri, paganca düşünceleri, yeni ve çocukça dinleri ile davetsiz gelen beyaz barbarlara kıyasla kendi ırklarının sahip olduğu konumu konuşarak değerli vakitlerini harcamazlar. Hindular, işgalcilerinin ırk iddialarına gizliden bir küçümseme ile bakar, yeryüzünün koyu renkli ırklarının yeniden etkin olacağı zamanı beklerken, başlarındaki geçici yönetici ile ırksal açıdan eşit olup olmadıkları sorusuyla kendilerini yormazlar. Aşikâr olup da ispat gerektirmeyen ya da gerçek olmadığından ispatlanamaz olan üstünlüğünü kâğıt üzerinde kanıtlamak için ciltlerce kitap yazan, sadece beyaz adamdır. Burada söz konusu olan, esasen tartışılması çok da gerekli olmayan bir konunun - ırklar arası farklılıkların- gereğinden çok önemsenmesidir. Fiziki farklılıklar, zihinsel ve düşünsel farklılıklar, toplumsal örf ve âdet farklılıkları, dini farklılıklar, açık ve net bir biçimde algılanmasına rağmen kimi zaman tarifi güç ve tanımlaması zor olan bin bir farklılık -tüm bunlar ırk sorunları ve ırkçı ön yargı dediğimiz şeyleri aynı anda hem meydana getiren hem de onlarda ifade bulan şeylerdir. Bu farklılıklar sabitlendiği ve her iki grubun özellikleriyle kalıcı biçimde ilişkilendirildiği müddetçe, bu iki grup arasındaki antipati ve sorunlar kalıcı olacaktır.

İrklar arası antipatinin bir dayanağı olarak ırkları renklerine göre sınıflandırmak muhtemelen en tatmin edici yaklaşım olacaktır. Bu sınıflandırmayı yaparken renklerin yanı sıra, çeşitli fakat kendi içinde hayli tutarlı olan ayırıştırıcı fiziki ve zihinsel özelliklerin de dikkate alınması önemlidir. Bu sınıflandırma bize esas olarak beyaz -Kafkas değil, sarı -Çinli ya da Japon değil ve koyu -Siyah değil, ırkları verir. Bu genel gruplar ve onların belirli alt bölümleri arasında temel bir antipati söz konusudur fakat bu antipatinin gerçek ve potansiyel yoğunluk derecesi değişkendir. Burada temel psikoloji de devreye girer. Siyah ırkın alt bölümlerinden biri, karışık kandan insanlardan oluşmaktadır. Bu insanlar genelde siyahtan çok beyazdır fakat çağrışımlar onları nesiller boyunca Siyahlar ile özdeşleştirmiştir -ve bu ülkede bazı çizgilerde bu sınıf ile beyazlar arasındaki sürtüşme, beyazlar ile siyahlar arasındakinden çok daha fazladır.

İrk çatışmaları bu sürtüşmenin daha sık kullanılan ifadesinden ibarettir. İrklar arası çatışma, ırklar arası antipatinin soyut niteliğinin gözle görünür hale gelmiş biçimi ve ırklar arası problemlerin somut delili olarak tanımlanabilir. Antipatinin ifade ediliş biçimi, ırklar arası temasın doğasına göre değişir. Bu değişkenlik, ırklar arası ilişkilerin kafa karıştırıcı ve genelde çelişkili oluşunun sonucudur. Çeşitli koşullara bağlı olan bu ifade biçimleri, katı ve kalıcı sınıflandırmaya insanoğlunun kaprislerinden ve ruh hallerinden daha elverişli değildir. İrklar arası sürtüşmeye ya da çatışmaya öncülük eden koşullardan biri, iki farklı ırk grubundan yeterli sayıda kişi arasında temas kurulmasıdır. Bireyler arası temas ile kitleler arası temas arasında kesin ve net bir fark vardır. İki ırkın münferit iki üyesi arasındaki ilişki, aynı ırk gruplarının kitleleri arasındaki temastan bütünüyle farklı olabilir. Sayı faktörü, farklı ırklar arasındaki temastan ileri gelen problemlerin özünü barındırır.

İrklar arası sürtüşmenin başlıca nedenlerinden biri, farklı ırktan kitlelerin varlığı durumunda beyaz adamda nere-

deyse içgüdüsel olarak gelişen, belli belirsiz, daha ziyade soyut fakat tamamen gerçek olan “baskı” hissidir. Bütün ırksal problemler bir bakıma ırksal dağılım problemleridir. Kuşkusuz, egemen ırkın eylemleri, özellikle de kanunlarda belirtildiği üzere, egemen ırkın nüfusu ile alt grubun nüfusu arasındaki sayısal fark tarafından belirlenmektedir. Bu gerçek, tarihimizde, Siyah köleleri hâkimiyet altında tutmak için yapılmış yasal düzenlemelerde kendini belirgin biçimde göstermektedir. Köle nüfustaki sayısal artış ile bu kanunların katılığı da belli bir noktaya kadar artmıştır. Aynı durum iç savaştan önce güney, doğu, *New England* ve orta batı eyaletlerinde özgür Siyah nüfusu kontrol altında tutmak için yapılan yasal düzenlemelerde de kendini gösterir. Dolayısıyla, günümüzde toplam nüfusun sadece yüzde 10 ya da 15’inin Siyah nüfustan oluştuğu eyaletlerin hiçbirinde ayrı vagon yasası yoktur. Siyah unsurun yüzde 10’dan az olduğu eyaletlerin hiçbirisi ayrı okul sistemini uygulama zahmetine girmez. Bölgesel ayrıştırma yöntemlerine rastlanabilir fakat bu konuda herhangi bir kanuni hüküm yoktur.

Siyah nüfustaki yoğun artış sürtüşmede, yasal düzenlemelerde, katı toplumsal âdetlerin korunma çabasında, beyaz nüfusun genel huzursuzluğu ve tedirginliğinde artışa neden olurken, Siyah nüfustaki azalma ya da beyaz nüfusa kıyasla ufak artış, daha az sürtüşmeye, daha fazla hoşgörüye, ayırıcı kanunlara ya da uygulamalara duyulan ihtiyaçta azalmaya yol açar. Fakat bu, gerçek temas noktalarındaki artışın ya da azalmanın nüfustaki artışa ya da düşüşe bağlı olduğu anlamına gelmez. İki nüfus sayımı dönemi boyunca Siyah nüfusun belirgin bir düşüş gösterdiği gerçeği keşfedildiği takdirde bir bütün olarak beyaz ırkın siyaha yönelik genel tutumunun daha bir uzlaşmacı olacağı düşüncesi hemen hemen doğrudur. Irksal antipati azalmasa da onun dışavurumuna neden olan koşullar iyileşecektir. 1890 ile 1900 yılları arasında Çinli nüfustaki düşüş ile Pasifik kıyısı insanların bu nüfusa yönelik tutu-

mundaki yumuşama arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Daha çok Japonun ülkemize göçü antlaşma ile yasaklanmış olsaydı, Japonlarla ilgili duygu ve düşünceler şimdikinden farklı olurdu. Aynı ilişki, beyazların Hawaii Adaları'ndaki yerlilere yönelik hoşgörölü yaklaşımı ile bu yerlilerin azalan ve giderek yok olan bir ırk olduğu düşün-cesi arasında da mevcuttur. Beyaz ırkın Kızılderiliye yöne-lik tutumu ve yaklaşımında, Kızılderilinin savaşıçı özelliğe sahip olmasının ve köleliğe boyun eğmeyi reddetmesinin dışında, Hawaii'dekine benzer nedenler etkilidir. Aynı ne-ndenler, Yeni Zelanda'da giderek yok olan Maoriler'e karşı İngilizlerin yaklaşımında da belirleyici bir faktör olmuştur.

İngilizce konuşan insanlar, tarihin hiçbir döneminde ve aşığı yukarı eşit sayıda Siyah ile temas halinde oldukları hiçbir yerde Siyahlara siyasal, toplumsal ya da ekonomik açıdan mutlak bir eşitlik tanımamıştır. 1860 yılında toplam Siyah nüfusun sadece 16.084 olduğu *New England* eyaletle-ri dışında ABD'deki eyaletlerin hepsi İç Savaş öncesinde Siyahlara karşı siyasal ayrımcılık uygulamıştır. Güneyin yanı sıra Kuzey'de, beyaz insanlar kendi eyaletlerinin oy hakkı yönetmeliğinin hâkimiyetini ellerinde tuttukları sü-rece böyle yapmaya devam ettiler. Bu konudaki kararlılık, ülkenin bir bölümünü bugün bile siyasal bir birlik içinde tutmakta. Beyaz adamın hükmetme konusundaki bu ka-rarlılığını siyahların sayıca üstün olduğu Güney Afrika'da da görürüz. Aynı kararlılık bugün Jamaika'nın kendi ken-dini yönetme hakkından feragat edip melez bir yönetimle yetinmek zorunda kalmasına neden olmuştur. Yaklaşık 100.000 Siyahın Kolombiya Bölgesi'ndeki varlığı, 200.000 beyaz insanı kendi kendini yöneten bir ülkede anomali al-tında yaşamaktan memnun kılar. Beyaz adamın, zihninde politik bir huzursuzluk ya da tehlike hissi yaratacak sayıda Siyah ile karşılaştığında bu sıkıntıdan kurtulmak için yö-netim biçimini değiştireceği ya da Siyahın siyasi gücünü kaba kuvvetle, bahaneyle ya da doğrudan eylemle yok edeceği önermesi tartışılmayacak kadar basittir.

Genel olarak Güney’de milyonlarca insan, komşusuyla barış içinde yaşar. Kölelikten kalan son nesil ve halen köleliğin etkisi altında yaşayan binlerce kişi, bazı üyeleriyle ilgili şahsi görüşü ne olursa olsun, beyaz ırkın bir ırk olarak üstün olduğunu kabullenmiş durumdadır. Üstelik iki ırk arasındaki bu üst-ast ilişkisini yaşamının ayrılmaz bir parçasıymış gibi doğal, sorgulanmayacak, şaşılacak ya da endişelenmeyi gerektirmeyecek bir şey olarak görmektedir. Diğer taraftan, verilen izlenime rağmen, güneyli ortalama bir beyaz, bu konu üzerinde Siyahtan daha fazla kafa yormaz. Başta da açıklamaya çalıştığım üzere, üstünlük ya da aşağılık statüsü kişiye miras kalan içgüdüsel, zihinsel ekipmanın bir parçasıdır -kişinin mantıklı bir sebebe dayandırmak zorunda olmadığı bir olgudur. Bu açıdan iki ırkın tutumu birbirini tamamlar niteliktedir; üstelik bu karşılıklı rıza ve anlayış altında iki ırk arasındaki ilişkinin halen dostane ve sevecen olduğuna dair sayısız örnek mevcuttur. Beyaz ile siyah adam arasındaki bu ilişki, dış dünyanın bilmediği ve anlamadığı bir ilişki türüdür. Kitle-sel olarak güneyli Siyah, sözde siyasi liderlerinin onu kendi haline bırakmasından beri değil, yirmi yılı aşkın bir süredir oy hakkının olup olmamasına aldırmış etmemiştir, ayrı okul ve ayrı vagon konusunu dert etmemektedir, “toplumsal eşitlik”i ise ne bilir ne de umursar.

Peki ya diğer sınıf? “Kitle” ne yazık ki tatmin edici olmayan, muğlâk bir terimdir. Güneyli Siyahların tümünü kapsamaktan dahi uzaktır ve unutmayalım ki bundan yedi yıl önce Güney’in dışında 900.000 Siyah yaşamaktaydı. Peki, daha ziyade şehirli ve sayıca fazla olan, Siyah yığınının tipik alışkanlıklarını ve yaklaşımını geride bırakmış, mevcut koşullardan huzursuz ve rahatsız olmaya başlayan sınıftan ne haber? Siyahın sosyal ve entelektüel gelişimi ile iki ırkın sürtüşmesi arasında yakın ve oldukça doğal bir ilişki söz konusudur. Aslına bakılırsa, ancak ve ancak daha üst grupları ele aldığımız takdirde, Güney’deki kitlelere özgü olandan farklı bir düzlemde kurulan temasın potan-

siyel sonuçlarını kavrayabiliriz. Siyah ile az çok kan bağına sahip olan, Amerikan toplumu tarafından bütünüyle Siyah ile özdeşleştirilen ve beyaz adamın siyah ırka olan tutumunu sessizce kabullenmeyi reddeden geniş ve giderek büyüyen bir kesim mevcuttur. Herhangi bir şahsın ya da bir grup insanın ifadelerine çok fazla vurgu yapma hatasına düştüğümün farkındayım fakat burada esas hata diğer tarafındır. Zira Amerikalı beyaz adam, bugün bu ülkede Siyah kamuoyuna büyük oranda biçim ve yön veren siyah adamların ve kadınların fikir ve düşünceleri hakkında hiçbir şey bilmemekte yahut çok az şey bilmektedir. Kendini "ırk sorunu"nun uzmanı olarak gören beyaz adam dahi, Siyahın bu probleme bakışını görmezden gelmenin ötesine geçmemekte, diğer adamın bu konuda ne düşündüğünü ve ne söylediğini bilmemektedir. Öte yandan, şiirsel biçimde "siyah" dediğimiz fakat gerçekte siyahtan beyaza doğru her tonda olabilen bu kompozit tür, kendi arasında yavaş yavaş ırk dayanışması bilincini geliştirmektedir. Kendi özgün sesini bulmakta ve kitapları, gazeteleri, dergileriyle ve kendi sosyal örgütleriyle aynı zamanda hem hoşnutsuzluğunu dile getirmekte hem de taleplerini bildirmektedir.

Ve bu bilinçlenme ile birlikte siyah ırk, açılım ve gelişimini engelleyen sınırlamaları ve kısıtlamaları kavrar hale gelmiştir. Beyaz adamın Siyaha duyduğu antipatinin evrenselliğini Siyahın fark edişi, iki ırk arasındaki sürtüşmenin artmasına yol açan en önemli etkenlerden biri olmuştur. En ulvi hedeflerine giden yollarda beyaz adamın "ön yargı"sı siyah adamın karşısına çıkmakta ve ona engel olmaktadır. Hâlbuki beyaz adam, Siyahın kendini buluşunun önemini anlamaya yeterince vakit ayırmaktan kazançlı çıkabilir. Belki de bu, yeryüzünün koyu renkli ırklarının genel uyanışının bir parçasından çok daha fazlasıdır. İngiliz ordusundan Yüzbaşı H. A. Wilson, uzaklarda, bilinmeyen bir yerde, dış dünyada beyaz bir ırk ile bir sarı bir ırk arasında büyük bir savaş yaşandığı ve bu savaşın sarı ırk

tarafından kazanıldığı şeklinde bulanık, muğlâk bir haberin bir şekilde Afrika'nın her yerine yayılmış olduğunu söyler. Ve Japon-Rus Savaşı'ndan önce dahi, Etiyopyanizm ve "Afrika Afrikalılarındır" sloganı Güney Afrika'daki İngilizleri rahatsız etmeye başlamıştır. Hindistan'daki hoşnutsuzluk ve huzursuzluğun yine aynı savaşın sonuçları dolayısıyla vurgulandığı defalarca dile getirilir. Amerikan Siyah gazetelerini dikkatlice okuyan bir insanın zihninde, Siyahların Japon zaferine sevinişinin beyaz Amerikalılardankinden oldukça farklı bir tonda olduğuna dair en ufak bir şüphe olmaz. Zira Siyahların verdiği tepki, tebaasına uyguladığı muamele ile medeni dünyada nefret uyandıran bir güce karşı ulusal varlığı için savaşan insanlara sempati duymaktan çok daha fazlasıydı. Bu tepki daha ziyade, beyaz bir ırkın koyu renkli bir ırk tarafından yenilgiye uğratılmasına atılan bir sevinç çılgılığıydı. Irk sürtüşmesi ihtimalinde, Siyahın artan ırk bilincinin en az kendi ırksal antipatileri ve ön yargıları kadar önemli bir rol oynayacağı gerçeğini görmezden gelmesi halinde beyaz adam bir deve kuşundan daha akıllıca davranmış olmayacaktır.

III. DEĞERLENDİRMELER VE MESELELER

1. *Çatışmanın, Bilinçli Rekabetin ve Çekişmenin Psikolojisi ve Sosyolojisi*

Bilinç, çatışmanın bir neticesi olarak tanımlanır -bireyde motor eğilimlerin çatışmasının, grupta ise fikirlerin, yaklaşımların ve kültürlerin çatışmasının. Belirli bir durumda karşıt eğilimler tarafından harekete geçirilen bir birey, tutumunu yeniden tanımlamak zorundadır. Bilinç, bu yeniden hizalama hadisesidir.

Hizalama genellikle, diğer eğilimin yararına bir eğilimi, diğer isteğin lehine bir isteği baskılamayı içerir. Bu baskılamalar kalıcı olmaları halinde genellikle kişide davranış ve organizasyon bozukluklarına yol açarlar. Baskılama, kişinin bilinçli yaşamında sıkıntılara neden olduğunda, baskılanan istek psikanalistler tarafından adlandırıldığı üzere *komplekse* dönüşür. Freud ve meslektaşları bu komplekslerden bazılarını ayırmış ve tanımlamıştır. Bunlardan en çok bilinenleri, annenin sevgisi için baba ile oğul arasında gerçekleşen bilinç dışı çatışmanın bir sonucu olarak tanımlanan *Oedipus* kompleksi ve benzer biçimde, babanın ilgisi için anne ile kız arasında yaşanan bilinç dışı çatışmadan kaynaklanan *Electra* kompleksidir. "Aşağılık" kompleksi tanımında Adler, onu kişinin gerçek ve ideal statüsü arasındaki zıtlıktan kaynaklanan çatışmanın bir sonucu olarak açıklar. Psikanalistlerin tanımladığı diğer zihinsel çatışmalar ise "evlatlık çocuk" kompleksi, Narsizm kompleksi, cinsiyet bunalımı, vs'dir. Kişinin ruhsal yaşamını rahatsız eden bu çatışmaların tümü sosyal ilişkilerin yansımalarıdır ve bireyin grup içindeki statüsü ve rolü bağlamında açık-

lanır. Yarışma ve çekişme, rekabetin, grubun devamlılığı ve başarısına yarar sağlayan biçimlere dönüştürüldüğü, daha yüksek toplumsal seviyelerdeki çatışmayı temsil ederler. Bu alandaki araştırmalar, bölük pörçük de olsa, başkalarıyla rekabet halinde olmanın bilincinin, kişiyi çaba sarf etmeye teşvik ettiği şeklindeki mevcut izlenimi onaylar. Adler'in "psişik telafi" teorisi, engelli bireylerin genelde rekabet etmeye görünürde en az yeterlilikte oldukları alanlarda sivrildikleri biçimindeki gözlemine dayanmaktadır. Örneğin Demosthenes, kekeme olduğu gerçeğine rağmen büyük bir hatip olmuştur. Ordahl, bu alandaki literatürde tek kapsamlı araştırmayı yapmış kişidir.

Simmel, sosyolojik çatışma kavramına üstün bir katkı sağlamıştır. Tıpkı bireyin tavırlarının birbirine muhalif unsurların örgütlülüğünü temsil etmesi gibi toplum da Simmel'e göre, çatışan eğilimlerden oluşan bir birliktir. Toplum, der Simmel, bireyler ve bireylerden oluşan gruplar arasındaki anlayış, sevgi ve benzerlikler kadar, nefret, düşmanlık ve farklılıklar içermeseydi, mevcut halinden oldukça farklı olurdu. Toplumun birliği karşıt güçleri barındırır ve gerçek şu ki, toplum çatışma temeli üzerine kurulmuştur.

Çatışma, toplumun örgütleyici kaidesidir. Tıpkı başka bireylerle temas ve çatışma halinde olmanın etkisi altında bireyin bir statü elde etmesi ve bir kişilik geliştirmesi gibi, bireylerden oluşan gruplar, diğer gruplarla çatışma halinde, birlik, organizasyon, grup bilinci kazanır ve birer çatışma grubu karakteristiğine bürünürler -diğer deyişle, birer parti, mezhep, ulus, vs. olurlar.

2. Çatışma Türleri

Çatışma konulu çalışmasında Simmel, dört tür çatışmadan söz eder -savaş, kan davası ve hizipleşme, hukuki ihtilaf, tartışma, diğer bir deyişle, taraflar ve davalar arasındaki gayri şahsi mücadeleler. Bu sınıflandırma, her ne ka-

dar ayırıcı da olsa, kesinlikle tam değildir. Mesela, çatışmanın çekişme biçiminde olduğu çeşitli spor türleri vardır. Yine de bunlar bir çatışma modeli üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda özellikle ilginç olan, bütün toplumların geleneklerinde örneklerine rastlanacak kadar insan doğasına hitap eden şans oyunları, kumar ve kumar makineleridir.

Groos'a göre kumar "bir dövüş oyunu"dur ve bu spora duyulan evrensel ilginin nedeni "insan doğasının kavgacılığını kumar kadar çok yönlü biçimde sergileyen başka bir oyun türünün olmamasıdır." ¹

İster Ortaçağa özgü dövüş ile yargılanma biçiminde ister şahsi öç alma şeklinde olsun düellonun tarihi, psikolojik ve sosyolojik araştırmalar için ilginç veriler sunar. Şahsi öç almadan kamu davasına geçiş -ki düellonun tarihe karışması bunun bir örneğidir- henüz tamamlanmış değildir. Aslına bakılırsa, bazı durumlarda yeni biçimler toplum tarafından giderek daha çok kabul görür hale gelmektedir. Belirli suçlar için halen "yazılı olmayan kanunlar" geçerlidir. Herkesçe bilindiği üzere ülkenin belirli bölgelerinde, örneğin Chicago'da, kocasını ya da sevgilisini öldüren bir kadına hüküm giydirmek zordur. Güney eyaletlerinde kadınlara karşı işledikleri suçlardan ve egemen ırka meydan okuma olarak yorumlanan diğer davranış biçimlerinden ötürü Siyahların linç edilmesi, yazılı olmayan kanunların salt var olmaya devam edişinin değil, aynı zamanda yükselişte oluşunun kısmen farklı bir sahadan örneğidir. Bu ve bu gibi yazılı olmayan diğer kanunların ortaya çıktığı, örf ve adetlerin yazılı ve resmi kanunlara aykırı biçimde hüküm sürdüğü koşullar sosyolojik açıdan ve insan doğası bakımından şimdiye dek incelenmiş değildir.

Oyun ve kumar konularında insanın temel özellikleri açısından yapılmış çalışmalar arasında göze çarpanlar Thomas'ın *The Gaming Instinct* başlıklı makalesi, Groos'un *Play of Man* adlı eserinde kaleme aldığı "*Fighting Play*" baş-

¹ Karl Groos, *The Play of Man*, s. 213 (New York, 1901).

lıklı bölüm ve G.T.W. Patrick'in eğlenceyi, kahkahayı, küfürü, içki alışkanlığını ve savaşı Aristo'dan bu yana bilinen katarsis teorisi ile açıkladığı eseri *Psychology of Relaxation*' dır.

Kan davası, hukuki ihtilaf ve savaş konularındaki çalışmalar için kullanılabilecek bol miktarda özgün metin bulunur. Her ne kadar Westermarck evlilik kurumlarını incelemiş olsa da görünürde kan davası ve hukuki ihtilafın karşılaştırmalı tetkiki ile ilgili herhangi bir girişim yoktur. Diğer taraftan savaş konusunda, Fransa'da Letourneau'nun, Almanya'da Frobenius'un yapmış olduğu çalışmalar dikkat çekicidir. Sumner'ın *War* başlıklı dikkate değer yazısı, konuya önemli bir katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte, savaş konu alan kaynaklar daha sonra, başlı başına ve ayrıntılı olarak ele alınacak kadar fazla ve önemlidir.

Savaşın tarihi kadar, gayri şahsi ya da ikincil çatışmalar olarak adlandırdığımız siyasi ya da dini uyuşmazlık ve kutuplaşma biçimindekiler dâhil, tartışmanın tarihi de ilginç ve önemlidir.

Bununla birlikte, tartışmanın tarihi aslında özgürlüğün ve öyle veya böyle düşünce ve ifade özgürlüğünün tarihi- dir. Ancak ve ancak barış ve özgürlük temin edildiğinde tartışmanın varlığından söz edilebilir ya da tartışma mümkün olabilir. Son yıllarda, rasyonalizmin yükselişini ve toplumsal yaşamda tartışmanın ve kışkırtmanın rolünü konu alan eserler yazılmıştır. Draper'ın *History of Intellectual Development of Europe* ve Lecky'nin *History of the Rise and Influence of the Spirit of Rationalism in Europe* adlı eseri bu alandaki ilk çalışmalar arasında yer alır. Robertson'ın *History of Free Thought* adlı eseri esas olarak dini kuşkuculuk üzerine bir incelemedir fakat soyut düşünceyi doğuran ve fetihlerin ve ticaretin aynı tartışma ortamına getirmiş olduğu insanlar arasındaki kültürel temaslardan ve çatışmalardan oluşan doğal süreçlere önemli ve fikir açıcı atıflar yapar. Bu çalışmalarda, düşüncenin formüle edildiği

toplumsal süreçlerin incelenmesi için gereken malzeme mevcuttur. Düşünce, formüle edildikten sonra grubun yaşamında kalıcı bir unsur haline gelir. Toplumsal süreçte tartışmanın rolü daha sonra gazete, basın, propoganda ve kamuoyuna şekil veren çeşitli unsur ve mekanizmalar bağlamalarında ele alınacaktır.

3. Savaş Konulu Eserler

Darwin'in *The Origin of Species* adlı eserinin 1859 yılında yayımlanmasını takiben varoluş mücadelesine yapılan vurgu, pek çok düşünür açısından savaşın gerekliliği ve kaçınılmazlığına biyolojik bir dayanak oluşturdu. Savaşı biyolojik temele dayandıran bu düşünce ekolünün yazarları tarafından rekabet ve çatışma arasında herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Her ikisinin de içgüdüye dayandığı düşünülmüştür. Nicolai'nın *The Biology of War*'ı ise savaşın biyolojik meşruiyetini açıkça çürütmek maksadıyla yazılmış bir makaledir.

Savaş üzerine yapılmış psikolojik incelemeler, savaşı ya içgüdünün bir ifadesi ya da ilkel, hayvani-insan davranışı biçimine bir tür geri dönüş olarak açıklamışlardır. Bu ekolün temsilcisi Patrick, savaşı bir rahatlama biçimi olarak yorumlar. G. W. Crile, savaş zamanında insanların geçirdiği kimyasal değişimler üzerine yapılan incelemelere dayanarak savaş ve barışa mekanik bir açıklama getirmiştir. Ancak Crile, savaşın biyolojik nedenlere bağlı bir davranış biçimi değil, ulusal grupların toplumsal genlerinde sabitlenmiş bir eylem modeli olduğu sonucuna varır.

Savaşın insani niteliği ve kişiyi savaş denilen büyük maceraya ve muazzam riske yönelten güdüler, şimdiye dek sosyolojik incelemeye konu olmamıştır. Bununla birlikte, böyle bir inceleme için her türlü şahsi belgeden, mektuplardan, sağduyulu gözlemlerden ve günlüklerden oluşan çok sayıda materyal mevcuttur.

Savaş konulu eserlerin çoğu, savaşın nasıl ortadan kaldı-

rılabileceği sorusu üzerine yoğunlaşmıştır. Bir yandan, insanların tutumlarını ve ulusların politikalarını değiştirme yoluyla savaşı bitirmek için iyi niyetten, insani duyarlılıktan ve barışseverlikten medet uman idealistler ve vicdanlı savaş karşıtları varken diğer yandan, Hobbes dâhil, savaşta ısrar eden devletleri sindirecek kadar kuvvetli bir güç kurulana kadar savaşın son bulmayacağına inanan serinkanlı ve gerçekçi düşünürler ve devlet adamları mevcuttur. Son olarak, dünya çapında bir kamuoyu oluşturma'nın önemine vurgu yapan üçüncü bir grup sosyal düşünür bulunmaktadır. Bu düşünürler, insanlığın geleceği için "uluslararası akıl"a savaş ya da barış probleminden, milletlerarası çekişmelerden ya da gelecekteki ırk çatışmalarından çok daha fazla önem atfetmektedirler.

4. Irk Çatışması

Avrupalı bir sosyologlar okulu, çatışmayı temel bir toplumsal süreç olarak tanımlar. *Die Rassenkampf* adlı kitabında Gumpłowicz, insanlık tarihindeki özgün etnik grupların etkileşimlerinden yola çıkarak bir sosyal temaslar ve çatışmalar teorisi geliştirmiştir. Novicow ve Ratzenhofer da Gumpłowicz'inki kadar uç olmasa da ona benzer toplumsal kökenler ve tarihsel gelişimler teorileri ortaya koymuşlardır.

İletişimdeki muazzam gelişme ve ticaretteki büyüme ile birlikte dünya bugün, bundan yüz sene evvelkilerin kavrayamayacağı kadar büyük bir topluluktur. Fakat günümüzde dünya, her ne kadar tek bir topluluk olsa da tek bir toplum değildir. Ticaret her ne kadar ekonomik bir karşılıklı bağımlılık yaratmış olsa da temas ve iletişim siyasi ya da kültürel bir birlik ile sonuçlanmamıştır. Doğrusunu söylemek gerekirse, toplumlar arası temasların sonuçları birleştirici olmaktan ziyade bölücüdür. Beyaz ve renkli ırkların yakın temasa girdiği dünyanın bütün bölgelerinde ırk sorunları, tüm toplumsal problemlerin en zorlusudur.

Bu probleme duyulan ilgi, konu üzerine yapılmış muaz-zam sayıdaki çalışmada kendini gösterir. Bununla birlikte, yazılanların çoğu yüzeyseldir. Birçoğu salt duygusaldır, sergilediği yaklaşımlar açısından enteresan da olsa, konu hakkındaki malumatımıza pek bir katkı sağlamaz. Amerika'daki durum ile ilgili en kayda değer çalışma şüphesiz, Ray Stannard Baker'ın *Following the Color Line*'idir. Güney Afrika'daki durum, Maurice Evans tarafından *Black and White in South East Africa*'da enteresan ve nesnel biçimde tanımlanmıştır. Steiner'in kitabı, *The Japanese Invasion*, belki de Japon-Amerikan sorununun en iyi açıklamasıdır.

İrk sorunu, ulus ve tâbi ırk problemleriyle birleşmektedir. Azınlıkların özerklik mücadeleleri de ırk çatışmasının bir safhasıdır; fakat bu safhada bölünme ve çatışmanın çıkış noktası renkten ziyade dildir.

5. Çatışma Grupları

Çalışmamızda çatışma grupları çetelere, işçi örgütlerine, mezheplere, partilere ve uluslara ayrılmıştır.² Bu grupların ortak özelliği, kendileriyle aynı türden gruplarla ya da dini mezhepler arasında görüldüğü üzere, az çok düşman bir sosyal çevre ile çatışmaya dayalı olarak örgütlenmeleri ve hareketlerine yön vermeleridir.

Erkek çocukların ve gençlerin kendiliğinden örgütlenmeleri olarak tanımlanabilecek çeteler, çocuk ve ergen suçları ile ilişkilerinden dolayı Amerikan halkının dikkatini üzerine çekmiştir. Çete üzerine son yıllarda ilginç fakat yüzeysel eserler ortaya konmuştur ki J. Adams Puffer'ın *The Boy and his Gang*'i bu eserlerin tipik bir örneğidir. Münferit çetelerin kısa fakat resmedilmeye değer tarifleri, oyun gruplarının benzer tür gruplar ya da topluluk ile çatışmaya girmeleri halinde birer çeteye dönüşmeye meyilli hale gelmesine işaret eder. Tam teşekküllü bir çetenin sınırlı bir

² Bkz. Robert Ezra Park, *Sosyoloji ve Sosyal Bilimler*, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017, s. 74.

üyeliği, bir lideri, bir adı -ki bu genelde liderin ya da bölgenin adı olur- birtakım gelenekleri, âdetleri ve ritüelleri ve kendi mülküymüş gibi gördüğü ve başka grupların istilasına karşı savunduğu bir buluşma yeri vardır. Bay Brewster Adams, *The Street Gang as a Factor in Politics* başlıklı bir makalede, çetelerin yerel siyasi örgütlere dönüşmeye ve dolayısıyla tipik Amerikan şehirlerinin siyasi gücünü temsil etmeye yatkın olduklarına dikkat çekmişti.

İktisadi grup her ne kadar yeni ya da modern bir fenomen olmasa da sermaye ve emek tarafından temsil edilen çatışma grupları gibi kalıcı olanlar son zamanlara kadar mevcut değildi. Veblen bu konuda önemli bir noktaya parmak basar. *Amerikan İşçi Federasyonu*, der Veblen, "üretim için değil, pazarlık için kurulmuştur." Aslına bakılırsa, bu kurumun amacı, malların ve hizmetlerin üretimi değil, zorunlu işsizlik ve engellemeye başvurularak işverenlerin ve rakip kuruluşların stratejik biçimde yenilgiye uğratılmasıdır.³

İngiltere'de Webbs, ABD'de Commons, Hoxie ve diğerleri tarafından emek sorunu üzerine yapılan araştırmalar öncelikli olarak, işçi sendikalarının tarihi, yapıları ve işlevlerine odaklanmıştır. Günümüzdeyse, endüstriyel çatışmanın sebeplerinin insani veçhelerini incelemeye yönelik bir eğilim söz konusudur. Son zamanlarda kullanılan "endüstride içgüdünün rolü," "ekonomide insan faktörü," "işçi hareketinin psikolojisi," "endüstri, duygu ve huzursuzluk" gibi ifadeler konuya yaklaşımdaki değişime işaret eder. Esas mücadelenin giderek, her ne kadar yoğun ve amansız da olsa, sınıf çatışmasında değil, bir tarafta mekanik ve kişi-üstü bir sistemle, diğer tarafta tatmin edilmemiş ve doyumsuz istekleriyle insan arasında yaşanan temel mücadelede yatar hale geldiği görülmüştür. Sermaye ve emek arasındaki ilişkiyi ahlâki bir temele dayandırma girişimleri şimdiye dek başarısız olmuştur. Bu doğrultuda ya-

³ *The Dial*, LXVII (4 Kasım, 1919), s 297.

pılan en son ve en umut vaat edici deneysel girişim, *Amalgamated Clothing Workers* (Giyim İşçileri Birliği) ve işçileri tarafından kurulan işçi mahkemeleridir.

Mezhep ve parti konulu eserler ise daha ziyade, mezhepçi ve partizan gayeleri ve bunların birtakım örgütlerinin eylemlerini, eleştirici ve sık sık düşmanca bir tutumla karşılayan kamunun gözünde meşrulaştırma amacıyla yazılmıştır. Sighele'in *Psychologie des sectes*'i ve Michel'in *Political Parties*'i gibi az sayıda çalışmada, mezheplerin ve partilerin davranış mekanizmalarının nesnel tanımını ve analizini yapma girişiminde bulunulmuştur.

Devletin, kabileden modern ülkeye kadarki tarihi, çatışma üzerine kurulu politik bir toplumun tarihi olmuştur. *The State: Its History and Development Viewed Sociologically* adlı kitabında Franz Oppenheimer, devletlerin tarihsel dayanığının fetihler olduğu tezini savunur. Diğer deyişle devlet, sınıf ve kast gibi günümüze dek çatışma halinde olmuş grupların ya da siyasi parti gibi günümüzde çatışma halinde bulunan grupların örgütlenmesidir.

Milletten ayrı olarak milliyet, örneğin İrlandalılık, imparatorlukta ya da uluslararası bir grupta statü elde etme mücadelesi sayesinde grup bilincine ulaşan bir dil ve kültür grubudur. Milliyetçilik, diğer deyişle, bir enternasyonalizm olgusudur.

Bu konu üzerine yazılmış eserler muazzam miktardadır. Dominian'ın *The Frontiers of Language and Nationality in Europe*'u, Pillsbury'nin *The Psychology of Nationality and Internationalism*'i ve Oakesmith'in *Race and Nationality*'si konu hakkında son zamanlarda yapılmış en ilginç çalışmalardır.

•

Seçili Kaynakça

1. ÇATIŞMANIN PSİKOLOJİSİ VE SOSYOLOJİSİ

A. Çatışma ve Toplumsal Süreç

(1) Simmel, Georg. "The Sociology of Conflict." Almandan çeviren: Albion W. Small. *American Journal of Sociology*, IX (1903-4), 490-525; 672-89; 708-811.

(2) Gumplowicz, Ludwig. *Der Rassenkampf*. Sociologische Untersuchungen. Innsbruck, 1883.

(3) Novikow, J. *Les Luttres entre sociétés humaines et leurs phases successives*. Paris, 1893.

(4) Ratzenhofer, Gustav. *Wesen und Zweck der Politik*. Als Theil der Sociologie und Grundlage der Staatswissenschaften. 3 cilt. Leipzig, 1893.

(5) ——. *Die sociologische Erkenntnis*. Positive Philosophie des Socialen Lebens. Leipzig, 1898.

(6) Sorel, Georges. *Reflections on Violence*. New York, 1914.

B. Çatışma ve Zihinsel Çatışma

(1) Healy, William. *Mental Conflicts and Misconduct*. Boston, 1917.

(2) Prince, Morton. *The Unconscious*. The fundamentals of personality, normal and abnormal. Bölüm xv, "Instincts, Sentiments, and Conflicts," ss. 446-87; bölüm xvi, "General Phenomena Resulting from Emotional Conflicts," ss. 488-528. New York, 1914.

(3) Adler, Alfred. *The Neurotic Constitution*. Outlines of a comparative individualistic psychology and psychotherapy. Bernard Glueck ve John E. Lind tarafından çevrilmiştir. New York, 1917.

(4) Adler, Alfred. *A Study of Organ Inferiority and Its Psychical Compensation*. A contribution to clinical medicine. S. E. Jelliffe tarafından çevrilmiştir. "Nervous and Mental Disease Monograph Series," No. 24. New York, 1917.

(5) Lay, Wilfrid. *Man's Unconscious Conflict*. A popular exposition of psychoanalysis. New York, 1917.

(6) Blanchard, Phyllis. *The Adolescent Girl*. A study from the psychoanalytic viewpoint. Bölüm iii, "The Adolescent Conflict," ss. 87-115. New York, 1920.

(7) Weeks, Arland D. *Social Antagonisms*. Chicago, 1918.

C. Çekişme

(1) Baldwin, J. Mark, editör. *Dictionary of Philosophy and Psychology*. "Çekişme"nin tanımı. Cilt 11. ss. 476-78.

(2) Vincent, George E. "The Rivalry of Social Groups," *American Journal of Sociology*, XVI (1910-11), ss. 469-84.

(3) Ordahl, George. "Rivalry: Its Genetic Development and Pedagogy," *The Pedagogical Seminary*, XV (1908), ss. 492-549.

(4) Ely, Richard T. *Studies in the Evolution of Industrial Society*. Bölüm ii, "Rivalry and Success in Economic Life," ss. 152-63. New York, 1903.

(5) Cooley, Charles H. *Personal Competition: Its Place in the Social Order and Effect upon Individuals; With Some Considerations on Success*. "Economic Studies," Cilt IV, No.2. New York, 1899.

(6) Triplett, Norman. "The Dynamogenic Factors in Peacemaking and Competition," *American Journal of Psychology*, IX (1897-98), ss. 507-33.

(7) Baldwin, J. Mark. "La Concurrence sociale et l'individualisme," *Revue internationale de sociologie*, XVIII (1910), ss. 641-57.

(8) Groos, Karl. *The Play of Man*. Yazarın katkılarıyla Elizabeth L. Baldwin tarafından çevrilmiş, önsözünü J. Mark Baldwin yazmıştır. New York, 1901.

D. Tartışma

(1) Bagehot, Walter. *Physics and Politics*. Or thoughts on the application of the principles of "Natural Selection" and "Inheritance" to political society. Bölüm v, "The Age of Discussion," ss. 156-204. New York, 1875.

(2) Robertson, John M. *A Short History of Free Thought, Ancient and Modern*. 2 cilt. New York, 1906.

(3) Windelband, Wilhelm. *Geschichte der alten Philosophie*. "Die Sophistik und Sokrates," ss. 63-92. Münih, 1894.

(4) Mackay, R. W. *The Progress of the Intellect as Exemplified in the Religious Development of the Greeks and Hebrews*. 2 cilt. London, 1850.

(5) Stephen, Sör Leslie. *History of English Thought in the Eighteenth Century*. 2. Baskı, 2. Cilt. Londra, 1881.

(6) Damiron, J. Ph. *Mémoires pour servir à l'histoire de la philosophie au 18 ième siècle*. 3. Cilt. Paris, 1858- 64.

(7) Draper, J. W. *History of Intellectual Development of Europe*. Yenilenmiş Baskı, 2 Cilt. New York, 1904.

(8) ——. *History of Conflict between Religion and Science*. New York, 1873.

(9) Lecky, W. E. H. *History of the Rise and Influence of the Spirit of Rationalism in Europe*. Yenilenmiş Baskı, 2 Cilt. New York, 1903.

(10) White, Andrew D. *History of the Warfare of Science with Theology*. An expansion of an earlier essay, "The Warfare of Science," 2. Baskı, 1877. 2 Cilt. New York, 1896.

II. ÇATIŞMA TÜRLERİ

A. Savaş

1. Savaşın Psikolojisi ve Sosyolojisi:

(1) Darwin, Charles. *The Descent of Man*. Bölüm xii ve xiii. "Secondary Sexual Characters of Mammals," ss. 511-67. (Erkeklerdeki dövüşme güdüsünün açıklamasını ve hayvanlar arasındaki dövüş yöntemlerini kapsar.) 2. Yenilenmiş Baskı. New York, 1907.

(2) Johnson, George E. "The Fighting Instinct: Its Place in Life," *Survey*, XXXV (1915-16), ss. 243-48.

(3) Thorndike, Edward L. *The Original Nature of Man*. "Fighting," ss. 68-75. New York, 1913.

(4) Hal, G. Stanley. "A Study of Anger," *American Journal of Psychology*, X (1898-99), ss. 516-91.

(5) Patrick, G. T. W. *The Psychology of Social Reconstruction*. Boston, 1920.

(6) — — —. *The Psychology of Relaxation*. Bölüm vi, "The Psychology of War," ss. 219-52. Boston, 1916.

(7) Pillsbury, W. B. *The Psychology of Naitonalism and Internationalism*. New York, 1919.

(8) Trotter, W. *Instincts of the Herd in Peace and War*. Londra, 1916.

(9) La Grasserie, R. de. "De l'intolerance comme phénomène social," *Revue International de Sociologie*, XVIII (1910), ss. 76- 113.

(10) Percin, Alexandre. *Le Combat*. Paris. 1914.

(11) Huot, Louis ve Voivenel, Paul. *Le Courage*. Paris, 1917.

(12) Porter, W. T. *Shock at the Front*. Boston, 1918.

(13) Lord, Herbert Gardiner. *The Psychology of Courage*. Boston, 1918.

(14) Hall, G. Stanley. *Morale, the Supreme Standard of Life and Conduct*. New York. 1920.

(15) Roussy, G. ve Lhermitte, J. *The Psychoneuroses of War*. W. B. Christopherson tarafından çevrilmiştir. Londra, 1918.

2. Savaşın Tarihi:

(1) Sumner, William G. *War and Other Essays*. Giriş kısmını yazan ve düzenleyen: Albert Galloway Keller. New Haven, 1911.

(2) Letourneau, Ch. *La Guerre dans les diverses races humaines*. Paris, 1895.

(3) Frobenius, Leo. *Weltgeschichte des Krieges*. Unter Mitwirkung von Oberstleutnant a. D. H. Frobenius u. Korvetten-Kapitan a. D. E. Kohlha-uer. Hannover, 1903.

(4) Bakeless, John. *The Economic Causes of Modern Wars*. A study of the period 1878-1918. New York, 1921.

(5) Crosby, Oscar T. *International War, Its Causes and Its Cure*. Londra, 1919.

(6) Sombart, Werner. *Krieg und Kapitalismus*. Studien zur Entwicklungsgeschichte des modernen Kapitalismus. Cilt II, Münih, 1913.

(7) Lagorgette, Jean. *Le Rôle de la guerre. Étude de sociologie générale.* Préface de M. Anatole Leroy-Beaulieu. Paris, 1906.

(8) Steinmetz, S. R. *Der Krieg als sociologisches Problem.* s. 21 vd. Amsterdam, 1899.

(9) — —. *Die Philosophie des Krieges.* "Natur- und kultur-philosophische Bibliothek," Cilt VI. Leipzig, 1907.

(10) Constantin, A. *Le rôle sociologique de la guerre et le sentiment national.* Suivi de la guerre comme moyen de sélection collective, par S. R. Steinmetz. "Bibliothèque scientifique internationale," Cilt CVIII, Paris, 1907.

(11) Keller, Albert, G. *Through War to Peace.* New York, 1918.

(12) Worms, René, editör. "Les luttes sociales." Études et paroles de E. Levasseur, Lord Avebury, René Worms, J. Novicow, Lester F. Ward, A. P. Xénopol, Louis Gumpłowicz, Ferdinand, Tönnies, Raoul de la Grasserie, Simon Halepérine, Ludwig Stein, Émile Worms, Charles M. Limousin, Frederick Harrison, C. L. Loch, G. Arcoleo, R. Garofalo, J. K. Kochanowski, Léon Phillipe, Alfredo Niceioro, N. A. Abrikossov, Adolphe Landry. *Annales de l'institut internationale de sociologie.* Cilt XI. Paris, 1907.

(13) Fieldin-Hall, H. *Nature of War and Its Causes.* Londra, 1917.

(14) Oliver, Frederick S. *Ordeal by Battle.* Londra, 1915.

3. Savaş ve İnsan Doğası:

(1) Petit-Dutaillis, C. E. "L'Appel de guerre en Dauphiné Ier 2 août 1914," *Annales de l'Université de Grenoble*, XXVII (1915), ss. 1-59. [Eğitmenler ve başkaları tarafından yazılan ve savaşın ilanına insanların verdiği duygusal tepkiyi tarif eden mektuplardan oluşmaktadır.]

(2) Wood, Walter, editör. *Soldiers' Stories of the War.* Londra, 1915.

(3) Buswell, Leslie. *Ambulance No. 10: Personal Letters from the Front.* Boston, 1916.

(4) Kilpatrick, James A. *Tommy Atkins at War as Told His Own Letters.* New York, 1914.

(5) Fadl, Said Memun Abul. "Die Frauen des Islams und der Weltkrieg," *Nord und Süd*, CLV (Kasım, 1915) ss. 171-74. [Bir Türk annenin cep-hedeki oğluna yazdığı bir mektubu içermektedir.]

(6) Maublanc, René. "La guerre vue par des enfants (Eylül, 1914.)" (Recits par des enfants de campagne.) *Revue de Paris*, XXII (eylül-ekim, 1915), ss. 396-418.

(7) Daudet, Ernest, editör. "L'âme française et l'âme allemande." Lettres de soldats. *Documents pour l'histoire de la guerre.* Paris, 1915.

(8) "Heimatsbriefe an russische Soldaten." (Neue philologische Rundschau; hrsg. Von dr. C. Wagner und dr. E. Ludwig in Bremen, jahrg. 1886-1908.) *Die neue Rundschau*, II (1915), ss. 1673-83.

(9) Fransız bir Teğmen tarafından yazılan "The Attack at Loos," Amerikalı bir Hemşire tarafından yazılan "Under Shell-Fire at Dunkirk," İngiliz bir Yüzbaşı tarafından yazılan "The Winter's War," Meurthe-et-

Moselle'nin Valisi tarafından yazılan "The Bitter Experience of Lorraine". *Atlantic Monthly*, CXVI (1915), ss. 688-711.

(10) Böhme, Margarete. *Kriegsbrieftage der Familie Wimmel*. (1. Dünya Savaşı'nda yaşanan kişisel deneyimler). Dresden, 1915.

(11) Chevillon, André. "Letters d'un soldat," *Revue de Paris*, XXII (juillet, août, 1915) ss. 471-95.

(12) Boutroux, Pierre. "Les soldats allemands en campagne, d'après leur correspondance," *Revue de Paris*, XXII (Eylül-Kasım, 1915), ss. 323-43; ss. 470-91.

(13) West, Arthur Graeme. *The Diary of a Dead Officer*. Post-humous papers, Londra, 1918.

(14) Mayer, Emile. "Emotions des chefs en campagne," *Bibliothèque universelle et Revue Suisse*, LXIX (1913), ss. 98-131.

(15) Wehrhan, K. "Volksdichtung über unsere gefallenen Helden," *Die Grenzboten*, LXXIV (No. 28, 14 Temmuz 1915), ss. 58-64. [Ölüm ilanlarında, bazıları özgün, bazıları alıntı olan dizelerin kullanımındaki artışa dikkat çekmektedir.(anfangs, wagte sich der Brauch nur schüchtern, hier und da, hervor)]

(16) Naumann, Friedrich. "Der Kriegsglaube," *Die Hilfe*, XXI (No. 36, 9 Eylül 1915), 576. [Kısa sürede ve formalitelere başvurmaksızın bir savaş itikadı yaratan güçleri tasvir eder ve itirafları içerir.]

(17) Roepke, Dr. Fritz. "Der Religiöse Geist in deutschen Soldaten briefen," *Die Grenzboten*, LXXIV (No. 30, 28 Temmuz 1915), ss. 124-28. [Orijinal mektupların ilginç bir analizi.]

(18) Wendland, Walter. "Krieg und Religion," *Die Grenzboten*, LXXIV (No. 33, 11 Eylül 1915), ss. 212-19. [Savaş ve din literatürünün tetkiki.]

(19) Bang, J. P. *Hurrah and Hallelujah*. The teaching of Germany's poets, prophets, professors, and preachers; a documentation. Danca'dan çeviren: Jessie Bröchner. Londra ve New York.

B. Irk Çatışması

1. Genel olarak Irklar arası ilişkiler:

(1) Bryce, James. *The Relations of the Advanced and the Backward Races of Mankind*. Oxford, 1903.

(2) Simpson, Bertram L. *The Conflict of Colour*. The threatened upheaval throughout the world. Weale, B. L. P. mahlası ile. Londra, 1910.

(3) Steiner, Jesse F. *The Japanese Invasion*. A study in psychology of inter-racial contacts. Chicago, 1917.

(4) Stoddard, T. Lothrop. *The Rising Tide of Color against White World-Supremacy*. New York, 1920.

(5) Blyden, Edward W. *Christianity, Islam and the Negro Race*. Londra, 1888.

(6) Spiller, G. editör. *Papers on Inter-racial Problems*. Birinci Evrensel Irk Kongresi'ne hitaben. Londra, 1911, ss. 463-77. Boston, 1911.

(7) Baker, Ray Stannard. *Following the Color Line*. An account of Negro citizenship in the American democracy. New York, 1908.

(8) Miller, Kelly. *Race Adjustment*. Essays on the Negro in America. New York, 1908.

(9) Stephenson, Gilbert T. *Race Distinctions in America Law*. New York, 1910.

(10) Mecklin, John M. *Democracy and Race Friction*. A study in social ethics. New York, 1914.

(11) Evans, Maurice. *Black and White in South East Africa*. Londra, 1911.

(12) ——. *Black and White in the Southern States*. A study of the race problem in the United States from a South African point of view. Londra, 1915.

(13) Brailsford, H. N. *Macedonia: Its Races and Their Future*. Londra, 1906.

(14) Means, Philip A. *Racial Factors in Democracy*. Boston, 1918.

2. Irkçı Ön Yargı:

(1) Crawley, Ernest. *The Mystic Rose*. A study of primitive marriage. ss. 33-58; ss. 76-235. Londra, 1902. [Temasları düzenleyen bir mekanizma olarak tabu.]

(2) Thomas, W. I. "The Psychology of Race-Prejudice," *American Journal of Sociology*, IX. (1903-4), ss. 593-611.

(3) Finot, Jean. *Race Prejudice*. Fransızcadan çeviren: Florence Wade-Evans. Londra, 1906.

(4) Pillsbury, W. B. *The Psychology of Nationality and Internationalism*. Bölüm iii, "Hate as a Social Force," s. 63- 89. New York, 1919.

(5) Shaler, N. S. "Race Prejudices," *Atlantic Monthly*, LVIII (1886), ss. 510- 18.

(6) Stone, Alfred H. *Studies in the American Race Problem*. Bölüm vi, "Race Friction," ss. 211-41. New York, 1908.

(7) Mecklin, John M. *Democracy and Race Friction*. A study in social ethics. Bölüm v, "Race-Prejudice," ss. 123-56. New York, 1914.

(8) Bailey, T. P. *Race Orthodoxy in the South*. And other aspects of the negro question. New York, 1914.

(9) Parton, James. "Antipathy to the Negro," *North American Review*, CXXVII (1878), ss. 476-91.

(10) Duncan, Sara Jeannette. "Eurasia," *Popular Science Monthly*, XLII (1892), ss. 1-9.

(11) Morse, Josiah. "The Psychology of Prejudice," *International Journal of Ethics*, XVII (1906-7), ss. 490-506.

(12) McDougall, William. *An Introduction to Social Psychology*. Bölüm xi, "The Instinct of Pugnacity," ss. 279-95; "The Instinct of Pugnacity and the Emotion of Anger," ss. 49-61. 4. Yenilenmiş baskı. Boston, 1912.

(13) Royce, Josiah. *Race Questions, Provincialism, and Other American*

Problems. Bölüm i, "Race Questions and Prejudices," ss. 1-53. New York, 1908.

(14) Thomas, William I. "Race Psychology: Standpoint and Questionnaire, with Particular Reference to the Immigrant and the Negro," *American Journal of Sociology*, XVII (1912-13), ss. 725-75.

(15) Bryce, James. *Race Sentiment as a Factor in History*. A lecture delivered before the University of London, 22 Şubat 1915, Londra.

3. Grevler:

(1) Schwittau, G. *Die Formen des wirtschaftlichen Kampfes, Streik, Boykott, Aussperung, usw.* Eine volkswirtschaftliche Untersuchung auf dem Gebiete der gegenwertigen Arbeitspolitik. Berlin, 1912.

(2) Hall, Frederick S. *Sympathetic Strikes and Sympathetic Lockouts*. "Columbia University Studies in Political Science." Cilt X. New York, 1898.

(3) Bing, Alexander M. *War-time Strikes and Their Adjustment*. Felix Adler'in girişiyile. New York, 1921.

(4) Egerton, Charles E. ve Durand, E. Dana. *U. S. Industrial Commission Reports of the Industrial Commission on Labor Organizations*. "Labor Disputes and Arbitration." Washington, 1901.

(5) Janes, George M. *The Control of Strikes in America Trade Unions*. Baltimore, 1916.

(6) ABD Grev Komisyonu, 1895. *Report on the Chicago Strike of June-July, 1894, by the United States Strike Commission*. Washington, 1895.

(7) Warne, Frank J. "The Anthracite Coal Strike," *Annals of the American Academy*, XVII (1901), ss. 15-52.

(8) Anthracite Coal Strike Commission, 1902-3. *Report to the President on the Anthracite Coal Strike of May-October, 1902, by the Anthracite Coal Strike Commission*. Washington, 1903.

(9) Hanford, Benjamin. *The Labor War in Colorado*. New York, 1904.

(10) Rastall, B. M. *The Labor History of the Cripple Creek District*. A study in industrial evolution. Madison, Wis., 1908.

(11) ABD İşçi Bürosu. *Report on Strike at Bethlehem Steel Works, South Bethlehem, Pennsylvannia*. İşçi temsilcisi Charles P. Neill'in direktiflerine göre hazırlanmıştır. Washington, 1910.

(12) Wright, Arnold. *Disturbed Dublin*. The story of the great strike of 1913-14, with a description of the industries of the Irish Capital. Londra, 1914.

(13) Seattle General Strike Committee. *The Seattle General Strike*. A account of what happened in the Seattle labor movement, during the general strike, February 6-11, 1919. Seattle, 1919.

(14) Kiliseler Arası Dünya Hareketi. *Report on the Steel Strike of 1919*. New York, 1920.

(15) ABD İşçi İstatistikleri Bürosu. *Report in Regard to the Strike of Mine Workers in the Michigan Copper District*. Bülten No. 139. 7 Şubat 1914.

(16) ——. *Strikes and Lockouts, 1881-1905*. Yirmi birinci yıllık rapor, 1906.

(17) Foster, William Z. *The Great Steel Strike and Its Lessons*. New York, 1920.

(18) Wolman, Leo. "The Boycott in American Trade Unions," *Johns Hopkins University Studies in Historical and Political Science*, Cilt XXXIV. Baltimore, 1916.

(19) Laidler, Harry W. *Boycotts and Labor Struggle*. Economic and legal aspects. Henry R. Seager'in girişiyle. New York ve Londra, 1914.

(20) Hunter, Robert. *Violence and the Labour Movement*. New York, 1914.

4. Linç Yasası ve Linç:

(1) Walling, W. E. "The Race War in the North," *Independent*, LXV (Temmuz-Eylül, 1908), ss. 529-34.

(2) "The So-Called Race Riot at Springfield," by an Eye Witness. *Charities*, XX (1908), ss. 709-11.

(3) Seligmann, H. J. "Race War?" *New Public*, XX (1919), ss. 48-50. [Washington ırk ayaklanması.]

(4) Leonard, O. "The East St. Louis Pogrom," *Survey*, XXXVIII (1917), ss. 331-33.

(5) Sandburg, Carl. *The Chicago Race Riots, July 1919*. New York, 1919.

(6) Chicago Irk İlişkileri Komisyonu. *Report on the Chicago Race Riot*.

(7) Cutler, James E. *Lynch-Law*. An investigation into the history of lynching in the United States. New York, 1905.

(8) Siyahilerin İlerleyişi Ulusal Birliği. *Thirty Years of Lynching in the United States, 1889-1918*. New York, 1919.

(9) ——. *Burning at Stake in the United States*. A record of the public burning by mobs of six men, during the first six months of 1919, in the states of Arkansas, Florida, Georgia, Mississippi, and Texas. New York, 1919.

C. Kan Davası

(1) Miklosich, Franz. *Die Blutrache bei den Slaven*. Viyena, 1887.

(2) Johnston, C. "The Land of the Blood Feud," *Harper's Weekly*, LVII (11 Ocak 1913), 42.

(3) Davis, H. ve Smith, C. "The Land of Feuds," *Munseys'*, XXX (1903-4), ss. 161-72.

(4) "Avenging Her Father's Death," *Literary Digest*, XLV (9 Kasım 1912), ss. 864-70.

(5) Campell, John C. *The Southern Highlander and His Homeland*. ss. 110-13. New York, 1921.

(6) Wermert, Georg. *Die Insel Sicilien, in volswirtschaftlicher, kultureller, und sozialer Beziehung*. Bölüm xxvii, "Volkscharakter und Mafia." Berlin, 1901.

(7) Heijningen, Hendrik M. K. van. *Het Straf- en Wraakrecht in den Indischen Archipel*. Leiden, 1916.

(8) Steinmetz, S. R. *Ethnologische Studien zur ersten Entwicklung der Strafe, nebst einer psychologischen Abhandlung über Grausamkeit und Rachsucht*. 2 Cilt. Leiden, 1894.

(9) Wesnitsch, Milenko R. *Die Blutrache bei den Südslaven*. Ein Beitrag zur Geschichte des Strafrechts. Stuttgart, 1889.

(10) Bourde, Paul. En Corse. L'esprit de clan—les mœurs politiques—les vendettas—le banditisme. Correspondances adressées au "Temps." 5. Baskı. Paris, 1906.

(11) Dorsey, John Owen. "Omaha Sociology," bölüm xii "The Law," başlıklı kısım, s. 310, "Murder," s. 369. In *Third Annual Report of the U. S. Bureau of American Ethnology, 1881-82*. Washington, 1884.

(12) Woods, A. "The Problem of the Black Hand," *McClure's*, XXXIII (1909), ss. 40-47.

(13) Park, Robert E. ve Miller, Herbert A. *Old World Traits Transplanted*. New York, 1921. [Kara El'in New York'taki yükselişi ve düşüşü ile ilgili ayrıntılar için bkz. ss. 241-58.]

(14) White, F. M. "The Passing of the Black Hand," *Century*, XCV, N. S. 73 (1917-18), ss. 331-37.

(15) Cutrera, A. *La mafia e i mafiosi*. Origini e manifestazioni. Studio di sociologia criminale, con una carte a colori su la densità della Mafia in Sicilia. Palermo, 1900.

D. Düello ve İşkence ile Yargılanma

(1) Millingen, J. G. *The History of Duelling*. Including narratives of the most remarkable personal encounters that have taken place from the earliest period to the present time. 2 Cilt. Londra, 1841.

(2) Steinmetz, Andrew. *The Romance of Duelling in All Times and Countries*. Londra, 1868.

(3) Sabine, Lorenzo. *Notes on Duels and Duelling*. Boston, 1855.

(4) Patetta, F. *Le Ordalie*. Studio di storia del diritto e scienza del diritto comparato. Torino, 1890.

(5) Lea, Henry C. *Superstition and Force*. Essays on the wager of law, the wager of battle, the ordeal, torture. 4. Gözden geçirilmiş baskı, Philadelphia, 1892.

(6) Neilson, George. *Trial by Combat*. In Great Britain. Glasgow ve Londra, 1890.

E. Oyun ve Kumar

(1) Culin, Stewart. "Street Games of Boys in Brooklyn, N.Y.," *The Journal of American Folk-Lore*, IV (1891), ss. 221-37.

(2) — — —. *Korean Games*. With notes on the corresponding games of China and Japan. Philadelphia, 1895.

(3) ——. "Games of the North American Indians," *Twenty-fourth Annual Report of the Bureau of American Ethnology*, 1902-3. Washington, 1907.

(4) Steinmetz, Andrew. *The Gaming Table: Its Votaries and Victims, in all Times and Countries, Especially in England and in France*. Londra, 1870.

(5) Thomas, W. I. "The Gaming Instinct," *American Journal of Sociology*, VI (1900-1901), ss. 750- 63.

(6) O'Brien, Frederick. *White Shadows in the South Seas*. Bölüm xxii, ss. 240-48. [Memorable Game for Matches in the Cocoanut Grove of Lano Kaioo].

III. ÇATIŞMA GRUPLARI

A. Çeteler

(1) Johnson, John H. *Rudimentary Society Among Boys*. "Johns Hopkins University Studies in Historical and Political Science," 2. seri, XI ss. 491-546. Baltimore, 1884.

(2) Puffer, J. Adams. *The Boy and His Gang*. Boston, 1912.

(3) Sheldon, H. D. "Institutional Activities of American Children," *American Journal of Psychology*, IX (1899), ss. 425-48.

(4) Thurston, Henry W. *Delinquency and Spare Time*. A study of a few stories written into the court records of the City of Cleveland. Cleveland, Ohio, 1918.

(5) Woods, Robert A., editör. *The City Wilderness*. A settlement study by residents and associates of the South End House. Bölüm iv, "The Roots of Political Power," ss. 114-47. Boston, 1898.

(6) Hoyt, F. C. "The Gang in Embryo," *Scribner's*, LXVIII (1920), ss. 146-54. [New York şehri Çocuk Mahkemesi Başkanı.]

(7) *Boyhood and Lawlessness*. Bölüm iv, "His Gangs," s. 39-54. Russell Sage Foundation, New York, 1914.

(8) Culin, Stewart. "Street Games of Boys in Brooklyn, N.Y.," *The Journal of American Folklore*, IV (1891), ss. 221-37. [Çeteler ile ilgili gözlemler için bkz s. 235.]

(9) Adams, Brewster. "The Street Gang as a Factor in Politics," *Outlook* LXXIV (1903), ss. 985-88.

(10) Lane, W. D. "The Four Gunmen," *The Survey*, XXXII (1914), ss. 13-16.

(11) Rhodes, J. F. "The Molly Maguires in the Anthracite Region of Pennsylvania," *American Historical Review*, XV (1909-10), ss. 547-61.

(12) Train, Athur. "Imported Crime: The Story of the Camorra in America," *McClure's*, XXXIX (1912), ss. 82-94.

B. Mezhepler

(1) Nordhoff, Charles. *The Communistic Societies of the United States from Personal Visit and Obsevation*. "The Amana Society," "The Separatists of

Zoar," "The Shakers," " The Oneida and Wallingford Perfectionists," "The Aurora and Bethel Communes," bölümleri dâhil. New York, 1875.

(2) Gillin, John, L. *The Dunkers: A Sociological Interpretation*. New York, 1906. [Columbia Üniversitesi tezi, V, 2.]

(3) Milmine, Georgine. *The Life of Mary Baker G. Eddy and the History of Christian Science*. New York, 1909.

(4) Gehring, Johannes. *Die Sekten der russischen Kirche, 1003-1897*. Nach ihrem Ursprunge und inneren Zusammenhange dargestellt. Leipzig, 1898.

(5) Grass, K. K. *Die russischen Sekten*. I, "Die Gottesleute oder Chlütten"; II, "Die weissen Tauben oder Skopzen." Leipzig, 1907-9.

(6) Lea, Henry Charles. *The Moriscos of Spain*. Their conversion and expulsion. Philadelphia, 1901.

(7) Friesen, P. M. *Geschichte der alt-evangelischen mennoniten Bruderschaft in Russland (1789-1910) im Rahmen der mennonitischen Gesamtgeschichte*. Halbstadt, 1911.

(8) Kalb, Ernst. *Kirchen und Sekten der Gegenwart*. Unter Mitarbeit verschiedener evangelischer Theologen. Stuttgart, 1905.

(9) Mathiez, Albert. *Les origines des cultes révolutionnaires*. (1789-92). Paris, 1904.

(10) Rossi, Pasquale. *Mistici e Settarii*. Studio di psicopatologia collettiva. Milan, 1900.

(11) Rohde, Erwin. *Psyche: Seelencult und Unterblichkeitsglaube der Griechen*. Freiburg, 1890.

C. İktisadi Çatışma Grupları

(1) Webb, Sidney ve Beatrice. *Industrial Democracy*. Londra, 1897.

(2) — — —. *The History of Trade Unionism*. (Gözden geçirilmiş ve 1920'ye kadar genişletilmiş baskı.) New York ve Londra, 1920.

(3) Commons, John R., editör. *Trade Unionism and Labor Problems*, Boston, 1905.

(4) — — —. *History of Labor in the United States*. 2 Cilt. New York, 1918.

(5) Groat, George G. *An Introduction to the Study of Organized Labor in America*. New York, 1916.

(6) Hoxie, Robert F. *Trade Unionism in the United States*. New York, 1917.

(7) Marot, Helen. *American Labor Unions*. By a member. New York, 1914.

(8) Carlton, Frank T. *Organized Labor in American History*. New York, 1920.

(9) Levine, Louis. *Syndicalism in France*. *Labor of Movement in France*'in gözden geçirilmiş 2. baskısı. New York ve Londra, 1914.

(10) Brissenden, Paul Frederick. *The I. W. W., A Study of American Sydicism*. New York, 1919.

- (11) Brooks, John Graham. *American Syndicalism; the I. W. W.* New York, 1913.
- (12) — — —. *Labor's Challenge to the Social Order*. Democracy its own critic and educator. New York, 1920.
- (13) Baker, Ray Stannard. *The New Industrial Unrest. Reasons and remedies*. New York, 1920.
- (14) Commons, John R. *Industrial Democracy*. New York, 1921.

D. Siyasi Partiler

- (1) Bluntschli, Johann K. *Carakter und Geist der politischen Parteien*. Nördlingen, 1869.
- (2) Ostrogoskii, Moisei. *Democracy and the Organization of Political Parties*. Fransızcadan çeviren: F. Clarke. Önsöz: Right Hon. James Bryce. New York ve Londra, 1902.
- (3) Lowell, A. Lawrence. *Governments and Parties in Continental Europe*. 2 Cilt. Boston, 1896.
- (4) Merriam, C. E. *The American Party System*. Basında.
- (5) Haynes, Frederick E. *Third Party Movements since the Civil War, with Special Reference to Iowa*. A Study in social politics. Iowa City, 1916.
- (6) Ray, P. O. *An Introduction to Political Parties and Practical Politics*. New York, 1913.
- (7) Bryce, James. *The American Commonwealth*. 2 Cilt. Gözden geçirilmiş yeni baskı. New York, 1911.
- (8) Hadley, Arthur T. *Undercurrents in American Politics*. 1914'ün Bahar dönemi, Oxford Üniversitesi'nde Ford Dersleri, Virginia Üniversitesi'nde Barbour-Page Dersleri olarak verilmiştir. New Haven, 1915.
- (9) Lowell, A. Lawrence. *Annual Report of the American Historical Association*, 1901. 2 Cilt. "The Influence of Party upon Legislation in England and America" (dört şema ile), I, ss. 319-542. Washington, 1902.
- (10) Beard, Charles A. *Economic Origins of Jeffersonian Democracy*. New York, 1915.
- (11) Morgan, W. T. *English Political Parties and Leaders in the Reign of Queen Anne, 1702-1710*. New Heaven, 1920.
- (12) Michels, Robert. *Political Parties*. A sociological study of the oligarchical tendencies of modern democracy. Eden ve Cedar Paul tarafından tercüme edilmiştir. New York, 1915.
- (13) Haines, Lynn. *Your Congress*. An interpretation of the political and parliamentary influences that dominate law-making in America. Washington, D.C., 1915.
- (14) Hichborn, Franklin. *Story of the Session of the California Legislature*. San Francisco, 1909, 1911, 1913, 1915.
- (15) Myers, Gustavus. *The History of Tammany Hall*. Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2. baskı. New York, 1917.
- (16) Roosevelt, Theodore. *An Autobiography*. New York, 1913.

(17) Platt, Thomas C. *Autobiography*. Louis J. Lang tarafından derlenmiş ve düzenlenmiştir. New York, 1910.

(18) Older, Fremont. *My Own Story*. San Francisco, 1919.

(19) Orth, Samuel P. *The Boss and the Machine*. A chronicle of the politicians and party organization. New Haven, 1919.

(20) Riordon, William L. *Plunkitt of Tammany Hall*. A series of very plain talks on very practical politics, delivered by ex-Senator George Washington Plunkitt, the Tammany philosopher, from his rostrum — the New York County Court House boot-black stand. New York, 1905.

E. Milliyet

(1) Oakesmith, John. *Race and Nationality*. An inquiry into the origin and growth of patriotism. New York, 1919.

(2) Lillehei, Ingebrigt. "Landsmaal and the Language Movement in Norway," *Journal of English and Germanic Philology*, XIII (1914), ss. 60-87.

(3) Morris, Lloyd R. *The Celtic Dawn*. A survey of the renaissance in Ireland, 1889-1916. New York, 1917.

(4) Keith, Arthur. *Nationality and Race from an Anthropologist's Point of View*. Londra, 1919.

(5) Barnes, Harry E. "History, Its Rise and Development" maddesindeki "Nationality and Historiography" kısmı. *Encyclopedia Americana*, XIV, 234-43.

(6) Fisher, H. A. "French Nationalism," *Hibbert Journal*, XV (1916-17), ss. 217-29.

(7) Ellis, H. "The Psychology of the English," *Edinburg Review*, CCXXIII (Nisan 1916), ss. 223-43.

(8) Bewan, Edwyn R. *Indian Nationalism*. An independent estimate. Londra, 1913.

(9) Le Bon, Gustave. *The Psychology of Peoples*. Londra, 1898.

(10) Francke, K. "The Study of National Culture," *Atlantic Monthly*, XCIX (1907), ss. 409-16.

(11) Auerbach, Bertrand. *Les races et nationalités en Autriche-Hongrie*. Gözden geçirilmiş 2.baskı. Paris, 1917.

(12) Butler, Ralph. *The New Eastern Europe*. Londra, 1919.

(13) Kerlin, Robert T. *The New Voices of the Negro* 1919. New York, 1920. [Washington ayaklanmalarının akabindeki dört ay boyunca siyahi basında çıkan yazılardan bir derleme.]

(14) Boas, F. "Nationalism," *Dial*, LXVI (8 Mart 1919), ss. 232-37.

(15) Buck, Carl D. "Language and the Sentiment of Nationality," *The American Political Science Review*, X (1916), ss. 44-69.

(16) McLaren, A. D. "National Hate," *Hibbert Journal*, XV (1916-17), ss. 407-18.

(17) Miller, Herbert A. "The Rising National Individualism," *Publications of the American Sociological Society*, VIII (1913), ss. 49-65.

(18) Zimmern, Alfred E. *Nationality and Government*. With other wartime essays. Londra ve New York, 1918.

(19) Small, Albion W. "Bonds of Nationality," *American Journal of Sociology*, XX (1915), ss. 629-83.

(20) Faber, Geoffrey. "The War and Personality in Nations," *Fortnightly Review*, CIII (1915), 538-46; *Living Age*, CCLXXXV (1915), ss. 265-72.

Yazılı Tema Konuları

1. Sosyolojik Bir Kavram Olarak Çatışmanın Tarihi
2. Çatışma Türleri: Savaş, Düello, Hukuk Davası, Kumar, Kan Davası, Tartışma, vs.
3. Çatışma Grupları: Çeteler, İşçi Örgütleri, Mezhepler, Siyasi Partiler, Uluslar, vs.
4. Zihinsel Çatışmalar ve Kişiliğin Gelişimi
5. Çatışmada Cinsiyet Farklılıkları
6. Çatışmanın Üstü Kapalı Biçimleri: Çekişme, Yarışma, Kıskaçlık, Tiksinti, vs.
7. Kibar Toplumda Kişisel Çekişmeler
8. Çatışma ve Toplumsal Statü
9. Tanınma İsteğinin bir İfadesi olarak Grev
10. Popüler Adalet: Molly Maguires'in, Night Riders'in, vs. Hikâyesi
11. Irkçı Ön Yargının Sosyolojisi
12. Kuzey'de ve Güney'de Irk Ayaklanmaları
13. Bir Eylem Modeli olarak Savaş, Biyolojik mi yoksa Toplumsal mı?
14. Bir Rahatlama Biçimi olarak Savaş
15. Birinci Dünya Savaşı'nın Kişisel Belgeler ile Yorumu
16. Çatışma ve Toplumsal Örgütlenme
17. Çatışma ve Toplumsal İlerleme

Tartışma Soruları

1. Rekabet ile çatışma arasındaki farklar nelerdir?
2. Çatışma her zaman bilinçli olarak mı gerçekleştirilir?
3. Çatışmaya duyulan ilgiyi nasıl açıklarsınız?
4. Sizce, her iki cinsiyet de çatışmaya aynı derecede mi ilgi duyar?
5. Simmel'in çatışmayı toplumsal süreçle ilişkilendirmesinden ne anlıyorsunuz?
6. Savaş ile sosyal temaslar arasında ne gibi bir ilişki bulunmaktadır?
7. "Tiksinti olmasaydı, büyük şehirlerde yaşam mümkün olmazdı," ifadesini açıklayın.
8. "Mücadele edilen rakipten nefret etmek bir avantajdır," ifadesini açıklayın.
9. Kan davalarına, Simmel'inkiler dışında, örnekler veriniz.
10. Kan davası ile hukuk davası arasındaki farklar nelerdir?
11. Gayri şahsi ideallerin çatışması, deyince aklınıza hangi örnekler geliyor?
12. Savaşın psikolojik nedenleri nelerdir?
13. "Savaşta hücre yenilenmesinin hazırlık sürecini görebiliriz," ifadesini açıklayınız.
14. Geçmişte savaş, toplumsal uyum süreci için gerekli mi olmuştur? Hâlâ gerekli midir?
15. Savaşın bir rahatlama biçimi olmasından ne anlıyorsunuz?
16. Profesör James'in *Chautauqua* hakkındaki düşüncelerini nasıl yorumluyorsunuz?
17. Eğlencede çatışmanın rolü nedir?
18. Savaşın psişik eşdeğerlerini sunmak mümkün müdür?
19. İdealleri içgüdüyle ilişkilendiren sosyolojik teoriyi savaşa nasıl uygularsınız?
20. Çekişmeyi, rekabet ve çatışmadan nasıl ayırırsınız?
21. Hayvanlar arası çekişmeye bakılarak insan toplumundaki çekişme anlaşılabilir mi?

22. Grupta dayanışmayı sağlamak ve sürdürmek için kullanılan farklı yöntemler nelerdir? Bu yöntemlerin hangileri savaş zamanında kullanılan türdendir?

23. Grup çekişmesi, kişiliğin gelişimi ile ne şekilde ilişkilidir?

24. Çekişme, toplumsal örgütlenmeye nasıl katkıda bulunur?

25. Giddings'in, kültürel çatışmalar ile "mantıksal düello" arasında yapmış olduğu ayırmadan ne anlıyorsunuz?

26. Kültür çatışmalarının gelecekte, geçmiştekinden daha az önemli bir rol oynayacağını düşünüyor musunuz? Neden?

27. Birinci Dünya Savaşı ne ölçüde bir kültür çatışmasıydı?

28. Sosyal temaslar hangi şartlar altında (a) çatışmaya ve (b) işbirliğine yol açar?

29. İletişimdeki gelişmelerin, uluslararası ilişkiler üzerindeki etkisi ne olmuştur? Ayrıntılı biçimde açıklayınız.

30. Irkçı ön yargının "az çok içgüdüsel bir savunma mekanizması" oluşundan ne anlıyorsunuz?

31. Irkçı ön yargı ne ölçüde ırk rekabetine dayanır?

32. Irkçı ön yargının nedenlerini ortadan kaldırmak sizce mümkün müdür?

33. Irk çatışması, ırk bilincine nasıl yol açar?

34. Irklar arası etkileşimde ırk çatışmasına ve ırk bilincine neden olan unsurlar ya da güçler nelerdir?

35. Irk bilincinin artması bir ırk için avantaj mıdır yoksa dezavantaj mıdır?

36. Günümüzde Siyahın, beyaz modele öykünmek yerine siyah modeli örnek almaya olan eğilimini nasıl açıklarsınız?

37. "Güney'de, her iki ırk, Siyahın giderek sınırlı bir özerklik kazandığı, iki-ırklı bir toplum yönünde ilerliyor gibi görünüyor," ifadesini yorumlayınız.

38. "Irk problemlerinin tümü, birer ırk dağılımı problemidir," ifadesini, ABD'nin belirli bölgelerindeki Siyahların, Çinlilerin ve Japonların nispi oranına göre açıklayınız.

39. Güney'de ırk ayaklanmalarının yok denecek kadar az olmasının sebepleri nelerdir?

40. Irk ayaklanmaları Kuzey'de hangi koşullar altında gerçekleşmiştir?

Robert Ezra Park

Rekabet ve atışma
Sosyoloji Bilimine Giriş III

Robert Ezra Park (1864–1944): Amerikalı kent sosyoloğu. Erken dönem Amerikan sosyolojisinde en etkin kişilerden biri olarak kabul edilir. 1914'ten 1933'e kadar Chicago Üniversitesinde çalışmış ve burada Chicago Sosyoloji Ekolünün gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Sosyoloji giriş niteliği taşıyan çalışmalarının yanı sıra insan ekolojisi, ırk ilişkileri, göç, asimilasyon, toplumsal hareketler gibi alanlarda da devrimci katkıları olmuştur.

Gökçe İnan Yağlı: 1984'te İstanbul'da doğdu. Vefa Anadolu Lisesi'nin ardından İstanbul Bilgi Üniversitesi Reklamcılık Bölümü'nden mezun oldu. 2007'den bu yana çevirmenlik yapıyor. Evli ve iki ocuk sahibi.

REKABET VE ÇATIŞMA

Sosyoloji Bilimine Giriş - III

ROBERT EZRA PARK

"Rekabet canlılar dünyasında evrenseldir. Normal şartlar altında, en ilgili olanlar tarafından dahi fark edilemez. Ancak kriz dönemlerinde, insanlar ortak yaşamlarının şartlarını kontrol etmek amacıyla yeni ve bilinçli bir çaba gösterdiğinde, rekabet ettikleri güçler şahıslar ile özdeşleşir ve rekabet çatışmaya dönüşür."

Robert Ezra Park, insanın evrensel doğasının en önemli kavramlarından ikisini biyolojiden psikolojiye, siyaset biliminden sosyolojiye uzanan geniş bir çerçeve içerisinde okurun ilgisine sunuyor. 20. yüzyılın başında kaleme alınmış; zamanının düzeyini yansıtan ve bugün eleştirel bir gözle daha iyi değerlendirebileceğimiz kısa ve dikkat çekici okuma parçaları eşliğinde... Park'ın eserleri sosyal bilimlerin henüz emeklemeye başladığı günlerden günümüze tutulmuş birer fener gibi...

ISBN : 978-605-9460-37-8

 pinhanyayincilik.com

 /pinhanyayincilik

 /pinhankitap